THOMÆ CAMPANELLÆ

STYL. ORD. PRÆD.

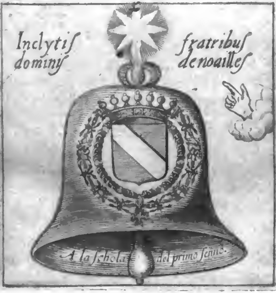
PHILOSOPHIÆ RATIONALIS

PARTES QVINQVE.

Videlicet:

GRAMMATICA, DIALECTICA, RHETORICA, POETICA, HISTORIOGRAPHIA, iuxta propria principia.

SVORVM OPERVM TOMVS I.

PARISIIS,

Apud IOANNEM DV BRAY, viâ Iacobæâ, ſub Spicis Maturis.

M. DC. XXXVIII.

Cum Priuilegio Regis.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO
D. FRANCISCO
COMITI DE NOAILLES,

vtriuſque Ordinis Regij Equiti Torquato, Rhutenorum ac Superioris Aruerniæ Præfecto, Regiſque Chriſtianiſſimi, apud Summum Pontificem Oratori.

ET ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO D.
CAR. DE NOAILLES,

EPISCOPO SANFLORENSI, interioris Conſilij Regij Aſſeſſori: Fratribus optimis, mei ſeruatoribus. S. P.

LEX *gratitudinis ita me tibi deuincit* (Excellentiſſime Comes) *vt magis tuus quam meus eſſe debeam atque velim. Et cum tuorum erga me beneficiorum magnitudinem, nec recompenſare nec metiri*

Digitized by Google

queam; hoc mihi reſtat quod poſſunt Muſæ, vt nullis temporibus teſtimonium virtutum ac meritorum tuorum taceatur; nullaque obliuione deleantur. Libertatem, honorem, & *vitam tibi debeo. Cum enim ſynagoga Potentium [non Deum neque jus, neque fas, verentes, ſed venantes gratiam falſis hamis falſiſque venabulis à Catholico Rege, poſtquam in prima perſecutione me innocentem per Ducem Albæ declarauerat, tanquam iterum zelantes pro Regno ipſius, quo poſſent Regno ipſius longo tempore ad diuitias & honores laruatos comparandum abuti] perque vim perque dolos, in partem prædæ inuidis falſis etiam fratribus illectis, dum moror in Ciuitate ſancta, conarentur innocentiſſimum ad necem trahere: Tu (*Generoſe Heros*) me, quem tota ferè Roma, ſummuſq; Pontifex ſcientijs & virtutibus cunctis nedum iuſtitia ornatiſſimus, innocentiæ cuſtos, ſapientiæ amator, diffiſi eſſent à violentia & inſidijs poſſe tueri, incolumem ſeruaſti: & cum explorarent hoſtes me in tuis ædibus refugientem; tu illorũ eludebas intereà technas, dum tuo curru noctu ſub aliena veſte per aliã portam vectum, tuiſq; literis ad Principes & Conſules, obuios futuros commendatũ, ad Chriſtianiſsimũ vſq; Regem, innocentum Refugium, Philoſophorum ac piorum hominum Tutelam, Meßiæ Regis Regum brachium, nauis Petri ſacrã anchoram, me tranſmitteres. Non ſufficit Calamus animi tui robur, ſagacitatem, induſtriam, & inſignia in hoc euentu facta, dictaque deſcribere. Ad illuſtriſsimum ac Reuerendiſsimum Epiſcopum Sanflorenſem Pariſios, te iubente, tandem applicui.* Frater *eſt* tuus *id eſt* ferè alter tu *iuxta Gellij Ethimologiam & naturæ legem. Ideo prorſus vt tu mihi affuit. Nunc ad te ſermo meus, magnanime Carole, qui huma-*

niſsimè recepiſti me peregrinantem, refocillaſti laſſum, & penè defunctum ad vitam reuocaſti, & tandem inuictiſsimo Regi, regijs fauoribus cumulandũ, me exhibuiſti. Inueni quid quid de pietate Gallorum hiſtorici narrant, & Poetæ canunt, & ſpes Chriſtianæ reipublicæ præſumit expectatq;. Viuo & tutus à miſeriis & ſecurus à calumnijs. Gratias Deo & Clementiſsimo Regi ac Miniſtris heroicis, nempe fratribus nobiliſsimis Noallijs. Haud equidẽ audeo Antiſtitis piiſsimi, Doctiſsimi compoſitos mores ac Præſtantiam enarrare, quam & Roma & Gallia admirantur, & quos euulgauit libros de Imperio iuſti & de Triumpho virtutis, eruditione ac ſapientia plenos, vbique ipſum longè magis, quam muſarum poſſet Chorus, prædicant. Generoſi Comitis & iam dicere laudes vereor, cum nec ſtylus ſit par, ac per ſe in hiſtoriis commendentur; à ſuperioribus enim ſeculis præfulſere. Neque enim recens eſt gloria veſtra, ſed ab exordio Regni Francorũ ſplendebat. Aſt ab anno milleſimo poſt Chriſtum natum certa ſerie poſt Guitrandum, qui primus cognominatus eſt de Noailles, vſque ad noſtra tempora innumeri de veſtra proſapia connumerantur heroes, quorum alij cum Domi in Aquitania præcipuè, tum foris in Aſia vnà cum Ludouico *Rege ſancto, pugnando contra Saracenos fortiter, obierunt; & in Italia, in Anglia, Polonia, Thracia, totumque adeò ferè Orbem terrarum honorificentiſsimis legationibus peruagati, ea in locis illis pro patria perfecère ſua; eamque Regibus Gallis nauauerunt operã fidelem ſedulamque, vt ſemper meruerint & laudari à bonis, & ab ipſis Regibus multis decorari honoribus. Inter quos eminet magnus ille tuus Antonius quatuor Regibus ob facinora illuſtria cariſsimus: Cuius cor* Burdegalæ ob

benefacta tenet honorifice : corpus Noaillia. Omitto quæ in bello Terra Mariq; iidem præclara geſſerũt, Omitto Cathalogum heroum atque geſtorum & dignitatum perpetua ſerie ſplendentiun; quoniam tua modeſtia & aliorum forſan inuidia mihi mirificam narrationem abradere iuſſit, quoniam fortaſſe nec laudibus augeri, nec obtrectationibus veſtra minui poteſt gloria. Venio ad te nobiliſſime Comes: cujus virtus bellica apud Rupellam aduerſus Anglos enituit, & in Montealbano, dum oppugnatur virtute Regis, coruſcauit; & quæ apud Taurinos cõtra Hiſpanos hoſtes egeris, hiſtoria non tacet; & tres inclyti filij tui nunc imitantur. Mox autem in legatione Romana tanta prudentia te geſſiſti, vt ſummo Pontifici & Romanis Principibus carus, gratuſque ſemper eſſes, ac ſimul Regi tuo fideliſſimus vtiliſſimuſque : quæ duo vix coire in Oratoribus cæteris poſſe videmus. Ex hoc per prouidentiam Dei ſalus mea affulſit : & cum ſeruator deſinis non deſiturus, Conſeruator Carolus frater tuus me Pariſijs recepit. Ex hoc debitum perenniter laudandi vos, Præclariſſimi fratres, animi & corporis ſublimitate antiquorum Gallorum præſtantiam redolentes, in me reſultat: cumque non poſſim perenniter cum ſim mortalis, vos immortalitati Verbi æterni committere ſtudeo. Scientiarũ omnium reformatarum per me in ergaſtulis nutu Dei, tomum primum, qui eſt Philoſophia rationalis, ſplendor Rationis diuinæ, teſte Auguſt. veſtro nomini conſecro. Eſt in hoc volumine Grammatica non vulgaris ſed Philoſophica, continens ſemina ſcientiarum, & nationum ſermocinia : & modum grammaticandi ſecundum naturam & artem. Hanc de manibus ſophiſtarum nugacium liberatam, tibi Liberatori, atque Oratori præſtantiſſimo, dedico. Adiacet illi Logica non

Digitized by Google

truncata nec inanis, contra quam Tertull. & Epiphanius inuehuntur, ad directionem cognoſcitiuæ facultatis humanæ inſtaurata. Huic addidi Rhetoricam, & Poëticam, quas in proſtibulo fucatas conſpicatus, in templum ad caſtas Muſas reduxi. Tandem apponitur Hiſtoriographia, ab Adulatoribus, Oſoribus, & Loquacibus denigrata, nunc in ſuam reſtituta puritatem: Vt quæ Ego de veſtris meritis dicere non valeo, qui ſequentur intelligant Noallios meos hac methodo eſſe dicendos. Suſcipite ergo eo quo exhibentur animo (Præſtantiſsimi Domini) non ingratum fortè munus non ingrati ſerui veſtri, eaque, qua ſoletis me beneuolentia honorare; in quo Campanula mea per totum Orbem veſtram teſtificetur beneficientiam, inque veſtram reſonet gloriam. Valete. Pariſiis die 15. Martij 1635.

F. T. CAMPANELLA.

Digitized by Google

APPROBATIONES
Romanæ.

EX Commiſſione Reuerendiſſimi Patris Fratris Nicolai Rodulfij S. P. A. Magiſtri, & totius Ordinis noſtri Prædicatorum Vicarij Generalis Apoſtolici, vidi Tomum primum operum R. P. M. Fr. THOMÆ CAMPANELLÆ, noſtri Ordinis, Complectentem Grammaticam, Logicam, Rhetoricam, Poëſim, & Hiſtoriographiam, & nihil in eo contra Catholicam Fidem inueni, imò omnia ſuo Autore digna, & quamplurima ad Theologiam capeſſendam eſſe iudicaui. Quapropter manu propria me ſubſcripſi hac die 7. Nouemb. 1628.

Fr. Antoninus Cellius, S. Theologiæ ac Philoſophiæ Lector, necnon Collegij S. Thomæ, S. M. ſtudentium Magiſter.

Imprimatur ſi videbitur Reuerendiſſimo P. M. S. Palatij.
A. Epiſcopus Bell.

IVbente Reuer. P. Nicolao Riccardo, ſac. Pal. Apoſt. Magiſtro, primum volumen operum R. P. Mag. Thom. Campanellæ, Ord. Præd. Grammatica, Logica, Rethorica, Poëſi, & Hiſtoriographia cõtextum, non minore diligentia quam voluptate perlegi: nihilque quod Catholicam lędat Fidem, aut Chriſtianos offendat mores occurrit; quare publicis dignum typis conſtanter aſſeuero, quò dulciſonæ huius Campanulæ mirificus tinnitus ab omnium auribus ſtudioſorum exaudiatur. In fidem &c. Datum Romæ in Collegio ſancti Bonauenturæ die 10. Auguſti. 1630.

Fr. Franciſcus Antonius à ſancto Seu. Ord. Min. Con. Collegij S. Bonauenturæ in vrbe Regens & Lector.

EGO Fr. Vincentius Bartolus ſac. Theolog. Magiſter Ord. Præd. Viſis ſupradictis atteſtationibus, concedo facultatem ex ordine & commiſſione Reuerendiſſimi P. F. Nicolai Rodulfij noſtri Ord. Gen. Magiſtri, R. P. M. F. Thomæ Campanellæ, eiuſdem Ordinis: Vt librum attitulatum Rationalis Philoſophiæ partes quinque, typis mandare poſſit. In quorum fidem his meo ſigillo munitis manum propriam appoſui. Datum Romæ in Conuentu S. M. ſuper Mineruam. Die 14. Auguſti 1630.

Locus ſigilli, *Fr. Vincentius Bartolus, qui ſuprà manu propria.*

IMPRIMATVR. *Fr. Nicolaus Riccardius, ſacri Apoſtolici Palatij Magiſter.*

Digitized by Google

THOMÆ

CAMPANELLÆ

STYL. ORD. PRÆD.

PHILOSOPHIÆ RATIONALIS

PARS PRIMA.

Continens

GRAMMATICALIVM

LIBROS TRES.

Biblioth.ae SS. Scholar. Piarum S. Pantaleonis

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ex legato R.di Fran.ci de Rubeis

PARISIIS,

Apud IOANNEM DV BRAY, viâ Iacobæâ, ſub Spicis Maturis.

M. DC. XXXVIII.

Cum Priuilegio Regis.

Digitized by Google

Correctio Erratorum in Grammatica.

PAG. *verſ. vltimo*, ex ra, *lege*, &, *Pag.* 90. *verſ.* 3. dictiones diſtinguitur, *lege*, dictiones non diſtinguitur. *Pag.* 91. *verſ.* 6. perei, *lege*, per ïi, Pag. 62. *verſ.* 14. ſicut, *lege*, ſunt. *Pag.* 5. *verſ.* 20. verebimur. *Pag.* 32. *verſ.* ad res, *lege*, ad rei. *Pag.* 89. *verſ. vltimo*, amatum *lege*, amatu. *Pag.* 60. poſt *verſ.* 11. *ponatur.* Notandum: quod poteſtas imperatiua eſt quando loquitur maior, qua maiorem, vt *fac cultros lapides.* Sed eadem vox eſt deprecatiua; cum minor ad maiorem, vt *ſaluum me fac Deus.* Cum ad æqualem, eſt conſultiua aut hortatiua, vt *fuge crudeles terras.* Et maior enim induit vocem æqualis, & minoris, &, è conuerſo per accidens.

Correctio erratorum in Logica.

Pag. 2. *verſ.* 32. factum, *lege* fractum. *Pag.* 5. *verſ.* 14. voces, *lege* vocet. *pag.* 8. *verſ.* 4. quid *lege* quod. *pag.* 12. *verſ.* 2. vt *lege* aut. *pag.* 14. *verſ.* 8. interiectione, *lege* interiectiones. *In eodem verſ. ſequenti*, expreſſa, *lege* expreſſæ. *In eodem verſ.* 28. ſynchathegoricus, *lege* ſyncathegorematicus. *Pag.* 21. *verſ.* 17. denominatus, *lege* denominans. *Pag.* 45. *verſ.* 27. nec, *lege* vel. *Pag.* 50. *verſ.* 1[illegible] *lege* prædicatio. *pag.* 51. *verſ.* 4. ſentiſ, *lege* ſentitiuum. *pag.* [illegible] primo, *lege* videlicet. *pag.* 434. *verſ.* 11. arentæ, *lege* arenæ. *In eodem verſu*, ouctas, *lege* guttas.

Correctio Erratorum in Poëtica.

Pag. 89. *verſ.* 10. rerum, *lege* verum. *pag.* 90. *verſ.* 13. ſimplici verum, *lege* ſimplici ſectione verum. *In eodem verſ.* 29. ſicuti contra, *lege* ſicuti è contra. *In eodem verſ.* 36. profundit, *lege* perfundit. *pag.* 91. *verſ.* 30. deuntionem, *lege* deuotionem. *pag.* 49. *verſ.* 5. ſometro, *lege* ſolo metro, *pag.* 95. *verſ.* 20. quantumque, *lege* quamçumque.

Cætera diſcretioni Lectorum committimus.

THOMÆ CAMPANELLÆ GRAMMATICALIVM,

LIBER PRIMVS.

De Grammatica in communi. Cap. I.

Definitio Grammaticæ.

Grammatica eſt ars inſtrumentalis Politiæ humanæ congruè, rationabiliter & ſimpliciter dicendi, atque conſequenter ſcribendi, & legendi quidquid animo quacunque notitia percepimus.

DECLARATIO. ART. I.

DICITVR *Ars inſtrumentalis* ex ſuo genere, quo conuenit cum Logica, Poëtica & Rhetorica & Hiſtoriographia, quæ omnes ſunt artes non mechanicæ, ſed ſpeculatiuæ: at inſtrumentales, quoniam non per ſe, ſed propter principales, & propter aliud ſunt. Plato in Cratilo dixit, *Nomen eſt inſtrumentum indicans ſubſtantiam.* Tota ergo Grammatica

Digitized by Google

inſtrumentum eſt, vt ſuæ partes. Dicitur, *politiæ humanæ*, ad differentiam prædictarum artium: nam Logica eſt inſtrumentum Metaphyſici: Rhetorica & Poëtica ſunt inſtrumenta Legiſlatoris: Grammatica verò totius communitatis humanæ. Siquidem naturale eſt cunctis animantibus in ſocietate viuentibus ea, quæ concipiunt animo, ſignificare conuiuentibus, per mutua officia copulatis, ſiue propter bonum proprium, ſiue alienum, ſiue commune: proptereà factæ ſunt voces, & orationes, literæque vocum particulæ, ad exprimendum ore vel ſcripto, quæ proferri opus erunt. Grammatica ergo naturalis eſt hominis, quatenus politicus eſt, artificialis inſuper quatenus voces & orationes ad rectum vſum conſiderat.

Dicitur *Grammatica eſſe ars dicendi.* Dicimus enim quidquid animo concipimus.

Et quia illud idem ſcribimus, additum eſt, *& ſcribendi*: & quia legimus ſcriptum, ponendum eſſet *& legendi.* At quoniam poteſt eſſe Grammaticus, qui neſcit ſcribere nec legere, vt cæcus, videtur Grammatica eſſe inſtrumentum dicendi per eſſentiam, & ſcibendi & legendi conſequenter & ad vſum.

Dicitur *congruè* propter concordiam partium orationis: & *rationabiliter*, ad differentiã ſermonis ac brutorum mutuò colloquentium naturaliter, item ad differentiam peritiæ Grãmaticorum à vulgari forma.

Additur *ſimpliciter*, iterum ad differentiam Rhetoricæ & Poëticæ, quæ ad humanam etiam politiam pertinent: ſed addunt figurationes ſuper ſimplicem ſermonem.

Subditur, *quidquid animo quacumque notitia percepimus*, ad differentiam Hiſtoriographiæ, quæ ſupponit Grammaticã loquentem de omnibus: & habet pro obiecto ſolum acta & dicta notabilia, ſiue naturæ, ſiue politiæ: Grammatica verò omnem ſermonem, ſiue familiarem, ſiue epiſtolarem, ſiue hiſtoricum, ſiue ſcientificum, rectificat ad congruitatem naturalem, & artificialem, vt infrà patebit. Primæ ergo notiones vocabulis, & oratione Grammaticali notificantur: ſcientias verò Logicali deinde ſermone tractamus.

In Grammatica ergo continentur ſemina ſcientiarum. Vo-

Digitized by Google

; enim aliquid faciunt ſcire vulgari modo de cunctis re-
ᵉ, & ex his,quæ voce ſignificamus,ad ſcientias altiores eri-
mur. Quippe quæ omnes ex præexiſtenti fiunt cognitio-
vocabulorum in doctrinis:ſed in inuentione ex inſpe-
onibus, & ſenſationibus cognoſcentis per ſenſoria ani-
æ: & notantis, & exprimentis per literas vocales, &
nſonantes, tanquam per elementa ſua, res prænotatas;
eoque dicitur Grammatica Græcè, quod literaria eſt Lati-
:,& ideò in doctrinalibus ex impoſitorum vocabulorum
claratione exordimur: in inuentiuis verò ex imponendo-
m ſcrutatione.

Diſtinctio Grammaticæ. Art. 2.

Duplex Grammatica, alia Ciuilis, alia Philoſophica.

DECLARATIO.

Ciuilis, peritia eſt, non ſcientia: Conſtat enim ex autorita-
te vſuque clarorum ſcriptorum. Hanc ſequitur Sciop-
ius, Turnebus, Lypſius; qui tunc ſe doctos putant, cum Ci-
ceronem aut Virgilium callent; & vocabula & phraſes, ple-
unque naturali rationi aduerſa, ex principum & vulgi vſu per-
cepta. Philoſophica verò, ratione conſtat; & hæc ſcien-
iam olet. Eſt enim inueſtigantis intellectus & notantis in-
ueſtigata, copulantiſque & diſiimentis res, prout in natura
eperiuntur, methodus. Notat enim eſſentias, actuſque, & ha-
bitudines, vt infrà videbimus.

Hanc Grammatici vulgares damnant; vt, ſi dixeris, vir-
tuoſus, rideant, quoniam Cicero dicit, ſtudioſus: & cum vo-
cabula ex rebus, non ex autoribus decerpimus, exſibilant. Sco-
tum, ſanctum Thomam, alioſque, qui magis ex rei natura
loquuntur, damnant iſti, profectò damnati ignorantiæ, &
modicitatis ergaſtulo. Vndè S. Greg. maieſtatem verbi Dei ſe
regulis Donati includere non debere declarauit. Quid non
obloquūtur cum nouas res inuenimus, vocabulis Ciceronis in-

Digitized by Google

dicibiles; proptereaque nouas voces excogitamus? Nobis inuenta vocabula hæc, primalitas, eſſentia, eſſentiare, materiare, &c. huiuſmodi Ciceroni neque diſplicerent, licet ignota olim. Itemque & ipſe ait: *Beatitudo & beatitas, vtrunque durum: ſed vſu molliendæ ſunt vocabula*: eſt vbi *& mulieroſitas* dixit, *& eſſentia.* At ſcioli nobis leges præſcribunt: ergo & ſcientiam coarctant, quam Cicero ipſe ampliaſſet, ſi occaſio & ſcientia non defuiſſent: & Horatius licere dixit ſemper. Horat. in Lect.

Ego cur acquirere pauca,
Si poſſum, inuideor, cum lingua Catonis & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit. Licuit ſemperque licebit
Signatum præſente nota producere nomen.

Plato primus dixit, Idea: & Ariſtoteles, Enthelechia: cur non ego primalitas, & quidditas? vide primam partem Met. libr. 1.

Differentia inter Ciuilem & Philoſophicam.

Differt Grammatica ciuilis à Philoſophica, in vocibus, & phraſi. In vocibus illa ſectatur autoritatem & vſum: à quo adeò diſcedere timet, vt nec nouarum rerum vocabula noua admittat. Vndè nolunt dicere, bombardam, ſed tormentum bellicum; quod nomen commune eſt omnibus machinis: errant ergo primò trahentes proprium ad commune. Secundò vniuocum ad æquiuocum: cum enim brodium non habeat vocabulum in Latino, ſed dicitur ius, quod & legē ſignificat: confundūt ergò ſenſum. Philoſophus verò vocabulum inueniet proprium in ſua Grāmatica. Tertiò, quoniam illi vocabula adiectiua non trahunt à ſubſtantiuo, ſicut oportet: Virtus enim effundit virtūoſum, hoc non vtuntur; ſed ſtudioſum dicunt; quæ vox longè abeſt à ſignificatione vera. & cum rei eſſentiam notare volunt, dicunt, Quod eſt, & quod

quid erat eſſe, ludicro quidem modo: cum vocabulum quidditas, & eſſentia, ſint ſignificantiora, & breuiora. Bembus, ne dicat Rex Turcarum, dicit Rex Traciæ, tam ridiculosè, quàm ſuperſtitiosè.

Philoſophica ergò ſectatur commoditatem, & rationem; vt vocabula ſignificent ex natura rei, & non confundant ſenſum Metaphora æquiuocatione analogia. Nec tempus ſignificationis fruſtrà expendant (quòd maximum eſt detrimentum:) ſicuti faciunt Grammatici, deſcriptione pro vocabulo vtentes.

Differunt etiam in phraſi: ciuilis enim vtitur phraſi accepta in foro & curia apud magnates: & plerumque dicit aliud à proprio ſenſu; ſed vſus facit, vt ſenſum alienum veſtiat oratio. Sic dicunt; de medio tollere, pro occidere, & perdere. Id autem in Philoſophia ſignificat de medio centro in peripheriam trudere. Similiter aiunt, redigere in ordinem, pro priuare Magiſtratu. At in Philoſophia ſignificat ex confuſo inordinato, in ordinem tranſire; ſicuti cum Chaos tollitur in aliquo negotio, vel in materia rerum.

Quapropter nos Grammaticos nil verebimus. Eorum enim eſt conſeruare vocabula; ac declarare ſimiliter & orationes: Philoſophorum verò & Artificū eſt inuenire & ordinare. Propterea temeritas Pædagogorum miranda eſt, cùm Theologos emendant, propterea quòd Ciceronis vocabulis & phraſi non vtuntur: cum potius laudare deberent; quoniam omnis Artifex ſuæ Artis vocabula inuenire debet; & clara, & propria imponere. Hoc autem palam eſt, quoniam ex huius defectu accidit, vt idem vocabulum aliud ſignificet in vna arte, & aliud in altera. Vnde apud ruſticos liber ſignificat arboris corticem: apud literatos codicem: apud Politicos, libertate fruentem: apud Oratores filium. Similiter verbum apud Grammaticos eſt orationis pars ſignificans actum: apud Theologos eſt conceptus animi, declaratus aut voce: apud Phyſicos aëris verberationem notat, apud vulgus locutionem, & aliquando omne vocabulum. Propterea notaui ex Varrone, & Nonio, & Feſto non extare vocabulum apud Latinos quod plures ſignificationes non habeat, quoniam

Digitized by Google

ſucceſſio Principum, & Reipublicæ mutationes, & tempora ipſa trahunt voces ad nouas ſignificationes. Philoſophia autem non ſic.

Præterea, Grammatica ciuilis habet ætatem, in qua viget: & illam amplectuntur Grammatici: dicunt enim ſub Cicerone & Cæſare adultam linguam: proprerea non Plauti, nec Cecilij, cæterorúmque ſcriptorum priſcorum ſermonem acceptant, ſicut nec recentiorum; qualis Plinius, Ambroſius, Auguſtinus, & Thomas Aquinas. At Philoſophica non agnoſcit ætatem linguæ, ſed rationalitatem; amplectiturque vocabula bona omnium temporum. Propterea & noua fictaque verba probè conuenientia rebus dicendis complectitur inuenitque: vt enim Horat. ait.

Licuit ſemperque licebit

Signatum præſente nota producere nomen.

Et phraſim addere: præſertim cum imperium & religio, & artes nouæ ſuccedunt, & loquendi modus: voces enim propter res, non res propter voces. Vnde forum Eccleſiaſticum vtitur vocabulis hiſce, canonizare: ſpiritualis, creatura, & aliis huiuſmodi in ſenſu proprio, non Latinorum priſcorum, idque ſi accuſes imperitus & rudis eris. Neſciens vnde authoritatem vocabula ſumunt.

ANIMADVERSIO.

SVperſtitiosè colens Grammaticam ciuilem, languet in pugna verborum, & dum verba captat, res effugiunt, quas præſertim ipſe ſuis non inſignit notis, & notas alienorum non ſatis notas colit; & vt Clemens Alexandrinus 1. Strom. 3. inquit, ſunt Sophiſtæ infelices, nugis canoris garrientes, cum in nominum debita, & certa dictionum compoſitione, & connexione tota vita laborent; cicadis apparent loquaciores: & allegat contra eos Platonem, & alios Phi-

oſophos, præſertim Solonem Legiſlatorem, ita dicen-
:em.

Ad linguā aſpicitis, & dulcia verba loquentes:
Quilibet at veſtrum vulpis veſtigia figit.
Cunctis eſt vobis petulans mens.

Vulpes quidem in ſimulatione ſapientiæ, quam non habent, & in latrocinio alienæ, ſunt fuci, & vulpes: cum enim de ſuo non habeant, niſi veſtes, quicquid dixere Philoſophi mutata veſte verborum pro ſuo vendunt. Mens enim petulans vulpium ſui amore etiam ſe ipſam decipit, putatque ſe plus ſcire, quia ſcit verba, quàm qui res inueſtigauit; nec niſi ſua Grammatica veſtiantur, recta, & vera, quæ dicit Philoſophus, reputat: hinc aliena vendit impudenter pro ſuis, verbis quia ornat ſuis. Horum ſermo eſt calix Babylonis (inquit Origenes) in quo errores etiam pro doctrina, nedum furta, tradunt bibenda Sophiſtæ. Valdè cauendum eſt ergo Philoſophis, ne iis ſua ſcripta credant, qui, ſicut perdix, fouent, quæ non pepererunt. Horum inſidias millies expertus loquor. Cauendum eſt etiam Philoſopho, neſpernat ciuilem Grammaticam, dum tamen rebus conueniat ſcitis. Contemnitur enim à turba petulanti, quaſi indoctus: & pueri (ſic voco ſequaces eorum) quorum eſt ſolùm grammaticari, & rhetoricari, notant ſimplicitatem ſermonis: res enim non curant, quamuis corde tenus mirentur & optent, & pro ignorantibus eos habent, qui eorum Grammaticam non ſectantur. Sapientes pauci ſunt, ſtultorum infinitus eſt numerus: hinc euenit, vt illi ab his fama, diuitiis, & doctrinæ honore vacuentur.

De partibus Grammaticæ, & objecto.

CAP. II.

QVoniam Grammatica congruitatem dictionis, & ſcriptionis habet pro objecto: dictio autem fit ex vocabu-

lis: vocabula ex ſyllabis: ſyllaba ex literis; ideò partes Grammaticæ putantur 4. & de literis 1. dicunt Grammatici omnes.

De litera prima parte Grammaticæ. Art. I.

DEFINITIO.

Litera eſt elementum primum, ideoque minimum orationis.

DECLARATIO.

DIcitur litera à lituro, quaſi exaro, quoniam exaratur in ore per inſtrumenta vocalia: in ſcriptura per manualia, & Grammatica Græcè dicitur quaſi literatura, quoniam à ſuis elementis habet etymologiam. Ponitur elementum loco generis. Elementum enim eſt id, ex quo aliquid primitùs componitur. Ponitur primum, ad differentiam ſyllabæ, ex qua ſecundo componitur oratio. Ponitur ſermonis, ad differentiam corpuſculorum atomorum, quæ exiſtimantur elementa rerum. Additur minimum, ad eiuſdem rei declarationem: litera enim indiuiſibilis eſt.

De numero literarum.

SVnt autem literæ viginti tres apud Latinos A, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, ſ, t, u, x, y, z, quarum Latinæ non ſunt niſi decem & nouem, etenim K, y, z, x, à Græcis acceperunt: vtebantur enim pro K, ch; pro y, vtebantur, v; pro z, duplici s s; pro x, vtebantur, s c.

Tandem h, non videtur eſſe litera, ſed aſpirationis nota, addens aliquid ſupra vocales. Catullus enim narrat Arrium ſolere pronuntiare Hinſidiæ cum h, pro Inſidiæ.

ANDO-

ADNOTATIO.

POſſunt inueniri & aliæ literæ, vt, *o*, paruum, & *e*, magnum: item duplex *g*: in vulgari enim ſermone aliter pronunciamus, *gli*, in vocabulo *agli*, & in vocabulo *negligentia*. Item non datur *g*, quæ faciat ſonum æqualem cum omnibus vocalibus. Non enim ita conſonat *g*, *a*, ſicut *g*, *i*, vnde Arabes triplex *g*, habent, iuxta triplicem pronuntiationem huius literæ. Præterea litera *c*, aliter ſonat cum *a*, & cum *e*, coniuncta: propterea bene fuit addere k, & addenda eſſet altera litera, quæ medium ſonum habet inter *c*, & K, vt in vulgari ſermone experimur. Præterea litera media inter *t*, & *z*, reperienda eſſet: aliter enim pronuntiamus *t*, cum dicimus *grati*, & cum dicimus *gratia*, præſertim in vulgari ſermone. Nec ſupplet *z*, pro *t*, nec ſi duplicem *z*, apponas, vt in Poëtica declarauimus: quapropter delineauimus characterem medium hac figura *t*,. Hiſpani verò fecerunt *c*, cum cauda *ç*. Præterea indigemus duplici *i*, conſonanti videlicet, & vocali: quemadmodum Hiſpani, & Heb. & Arabes vtuntur; propterea diximus *j*, longæ figuræ conſonantem: qui Hebræis eſt *jod*; *i* verò breuis vocalem. Tandem duplici *u*, vocali & conſonanti indigemus, quemadmodum Hebræis, & Arabibus rationabiliter vſurpatur, alioquin multa vocabula falsò pronuntiabuntur, vt *vua*, vbi niſi ſecundum *u* altera figura ſcribatur pronuntiatio fallitur. Similiter & *iuuenis*, & *iurat* &c. conſonans *v*, vocari debet *vau*, & conſonantes *j*, *jod*, vel *jo*, vt præfatæ linguæ admonent. Quapropter Alphabetum noſtrum erit quod ſequitur.

A, b, c, k, d, e, f, g, G, h, j, i, l, m, n, o, p, q, r, ſ, t, T, u, v, x, y, z.

DIVISIO.

Literarum aliæ vocales, aliæ conſonantes.

VOcales quinque *a, e, i, o, u*, & dicuntur vocales, quoniam arteria vocali ſola, modica varietate modulationis, exprimuntur.

Conſonantes ſunt viginti *b, c, d, f, g, G, h, j, l, m, n, p, q, r, ſ, t, v, x, y, ζ*.

Dicuntur conſonantes, quoniam cum vocalibus ſimul ſonant. Inſtrumenta enim vocis, quæ ſunt lingua, palatum, labia, & gurgulio, vocem (quæ eſt expirati aëris per arteriam vocalem ſonus) configurant: & cum illo dicuntur conſonare, non autem perſonare, vt vocales.

Conſonantium aliæ duplices vt *ζ, x, t*, aliæ ſimplices, vt omnes reliquæ; illæ enim valent pro duabus: non autem iſtæ.

ANNOTATIO.

SVnt apud Hebræos & Arabes duplices omnes conſonantes, dum puncto intermedio notantur. Apud nos verò ſolæ *x, ζ, t*, ſunt duplices abſque puncto; quas autem volumus duplicare, duplici eodem charactere notamus.

DE DIPHTHONGIS.

Solent coniungi vocales non eiuſdem generis, & conſtituere vnam ſyllabam longam, quamuis per ſe eſſent breues. Harum coniunctio vocatur Diphthongus.

SVnt autem apud Latinos veteres Diphthongi quinque *æ, œ, au, eu, ei*, ſed in vulgari ſermone addũtur tot Diphthõ.

gi, quot ſunt combinationes vocalium inter ſe, pręter quam in fine carminis poëtici, vbi *ſui*, *colui*, *voi*, *mio* &c. pronuntiantur diſſyllaba, quę alibi pronuntiantur monoſyllaba.

SVBDIVISIO.

Diſtinguuntur literę conſonantes in mutas, & ſemi-vocales.

Mutę ſunt nouem *B.C.D.F.G. K. P. R. T.* Et dicuntur mutę, quoniam mutum habent ſonum, quaſi cum nulla vocali, vel vocalitatis afflatu pronunciatę.

Semi-vocales ſunt ſeptem *L.M.N. R.S.j.V*: & dicuntur ſemi-vocales, quoniam habent partem ſoni vocalium. Et quidem *S*. apud Lucretium cadit inſtar vocalis: ait enim.

Sceptra potitus eadem aliis ſopitus quiete eſt.

CORRECTIO.

Iſta diſtinctio fuit vera apud Græcos, Hebræos, & Arabes: qui literas pronuntiant quaſi dictiones: dicunt enim pro *A. B. Alpha. Bita.* & *Aleph. Beth.* & *Eliph. Bat.* Sed in idiomate Latino pronuntiatur ſimplici ſono detruncato ſine vocalibus, & ideo omnes ſunt mutæ: licet non poſſint prònuntiati ſine vocali ſecundum nos: tamen ſecundum naturam omnes intelliguntur ſine vocali nobis, qui & vocales etiam truncatè proferimus.

APPENDIX.

Dicuntur liquidæ *L. R. M. N.* quoniam liqueſcunt in metro: ita, vt ſyllabam breuem etiam producant, accommodanturque breuitati & productioni: durę ſunt quæ ſeruant ſonum & tempus.

De ſyllaba, parte ſecunda Grammaticæ. Art. II.

DEFINITIO.

Syllaba eſt literarum vſurpatio, vnius ſoni, vniuſque modulationis partialis index.

DECLARATIO.

QVoniã ex literis ſyllabæ, quę poſſunt eſſe pars vocabuli propinquior: imo ſunt, de ſyllabis nunc dicendum: dictis à ſyllabano verbo Græ. hoc eſt, comprehendo; quoniam plerumque plures literas comprehendit. Profectò quo nos vtimur literis, id valent; quapropter vſus fecit de litera ſyllabam, ſed non abſque ratione; alioquin de quacumque litera faceret ſyllabam. Facit autem de ſola vocali, quoniam ſonum habet, non de conſonante, quæ non habet. Aliquando fit ex duabus vocalibus; vt diphthongum monoſyllabam; aliquãdo ex vna vocali, & vna conſonante; vt, *pe*, aliquãdo ex vna vocali & duabus conſonantibus; vt *per*. Aliquando ex vna vocali & tribus conſonantibus, vt, *ſtra*, & *rus*; aliquando ex vna vocali & quatuor conſonantibus, vt *ſtrum*; aliquando ex vna vocali & quinque conſonantibus, vt *ſtirps*. Pluribus non vtũtur Latini; at Teutonicis & Polonis vſurpatur. Vbi vides nõ poſſe ex pluribus vocalib. fieri ſyllabã, niſi ab inuicem abſorbeantur, ſicut in diphthongo; ſed ex vna tantùm, quoniam ipſa ſonum perfectum habet. At ex pluribus conſonantibus fieri vnam ſyllabam vidimus, quoniam per ſe ſonum non habent, niſi vocalibus copulatæ. Plures autem ponuntur ad modulationem illius vocalis, vt quod purus ſonus non ſignificat, ſoni modulatio ſignificet; vt in Metaph. docemus, de nominum impoſitione loquentes.

Digitized by Google

CORRECTIO.

Non rectè Grammatici definiunt. Syllaba eſt comprehenſio literarum, ſub vna voce & vno ſpiritu indiſtinctò prolata. Nam ſyllaba quandoque conſtat ex vna littera: vt prima huius *amo*. Nec dicas, habet ordinem ad comprehenſionem ſubſequentium. Etenim *a*, præpoſitio non habet ordinem, nec *o*, vocatiuum, imo *i*, eſt aliquando litera, & ſyllaba & dictio, & oratio. Igitur non rectè dicitur ſyllaba comprehenſio literarum, ſed potius dicenda erat particula vocabuli ſoni partem perfectam faciens. Etenim nulla conſonans poteſt facere ſyllabam, quoniam per ſe ſonum non edit, niſi cum vocali. Vocalis autem edit. ideò poteſt eſſe ſyllaba.

De vocabulo, 3. parte Grammaticæ. Art. III.

DEFINITIO.

Vocabulum eſt ſonus, ore animalis prolatus, naturalibus inſtrumentis formatus, ad ſignificandum aliquid ſimplex mente conceptum.

DECLARATIO.

Ponitur *ſonus* tanquam genus; Omnis enim vox ſonus eſt, & non è conuerſo. Dicitur, *prolatus ore animalis*, ad differentiam ſonorum, quos ventus & tuba, & remi, aliæque res, edunt; quæ propriè vocabula non facient. Dicitur *naturalibus inſtrumentis formatus*, ad differentiam ſonorum, quos animal edit ad ſignificandum, ſed per inſtrumenta artificialia; qualia ſunt tympanum & tuba & campana; quibus ab extrinſeco imponitur ſignificatio; attamen

Digitized by Google

eorum ſoni vocabula non ſunt: quoniam nec per naturalia inſtrumenta, nec naturaliter formantur; ſed per artificialia & artificialiter. Additur, *ad ſignificandum determinatè conceptum mentis*, ad excludēdum voces, quæ nihil determinatè ſignificant, aut ex natura, ſicut interiectiones: neque ex impoſitione, ſicut nomina & verba. Sed indeterminatè vt *buf, baf.* Et prætcrea additur, *aliquid ſimplex mente conceptum*; quia interiectiones, paſſiones, & affectiones, declarant complexè per modum orationis, non per modum vocabuli. Verùm enim verò quidquid mente apprehendimus, per ſonum imitantem illud in configuratione literarum exprimendo, vocabulum facimus. Vocabulum autem vocatur terminus apud Logicos, quia ſonos confuſos & indeterminatè ſignificantes ad aliquam ſignificationem, qua ita hanc rem, & non alias confusè ſimul intelligamus, contrahit. Dicitur dictio apud Grammaticos non rectè: quoniam dictio etiam vocatur oratio, ne dum pars eius.

DIVISIO.

Tot ſunt genera vocabulorum, quot ſunt partes orationis immediatè.

DECLARATIO.

ORatio enim ex vocabulis componitur immediatè, ex literis verò & ſyllabis remotè, & remotiſſimè. Quemadmodum mundus immediatè conſtat ex primis corporibus, vocatis elementis, tanquam ex vocabulis: prima autem corpora ex cauſis materialibus actiuis, & idealibus, & formalibus, tanquam ex ſyllabis. Cauſæ autem miſtæ ex propriis particulis tanquam ex literis. Vnde Lucretius corpuſcula indiuidua literis comparat. Quapropter in ſequenti articulo tractantes de oratione, ſimul omnes partes eius, ac proinde vocabula conſiderabimus.

Digitized by Google

Genera ergo vocabulorum ſeptem ſunt :quoniam partes orationis perfectæ ſunt ſimiliter ſeptem. etenim

De quarta parte Grammaticæ, hoc eſt de oratione Cap. 3. Art. 1.

DEFINITIO.

Oratio eſt vocabulorum complexio, ordinata ad manifeſtandum quidquid animo complexè concipitur.

DECLARATIO.

QVoniam vna dictio ſeu vocabulum non facit orationem, niſi ſubauditis pluribus dictionibus. Vt cum quis interroganti, *vis panem*, reſpondet, *volo*, per vnicam dictionem; quæ virtute continet pronomen *ego*, & nomen, *panem*. Propterea diximus eſſe *orationem complexionem vocabulorum.* Addimus *ordinatorum* : quoniam niſi ordinentur vocabula, non faciunt orationem. Vt ſi dican :volo Petrus ferrum, igitur, cum; &c. nihil ſignificatur ſignificatione orationis. Dixi, ad *manifeſtan dum quidquid concipitur mente complexè* ; quoniam prius concipimus animo res ſimplices, deinde vocabulis manifeſtamus ore concinnatis, ita vt rationem conceptus exprimant. Deinde coniungimus res conceptas, vti ſunt in natura, & facimus orationem. Vocabula ergo ſignificant res: oratio complexiones rerum conceptarum.

Appendix, diuiſioque orationis in confuſam, & diſtinctam. Art. 2.

DVplex quidem eſt oratio; alia confuſa, alia diſtincta. Confuſa fit abſque vocabulis, ſed ſolùm ſignis oſten

tantibus animi paſſiones, notiones & affectiones.

Vnde à Grammaticis vocatur pars orationis & interiectio: quoniam aliis partibus orationis interiicitur. Sed non rectè. Etenim etiam ſola profertur interiectio vocata: & ſignificat totum quod oratio, ſed confusè: vt cum ridens exprimit, *Ah, ah, ah*. Et admirans, *Papè*: & imprecans *veh*: & plorans, *ehu*. Quapropter non rectè pars orationis ponitur, cum ſit oratio, ſicut cum dico, *ehu*, idem valet, ac, ego ploro &c.

Oratio autem perfecta eſt, quæ diſtinctè ſignificat & per partes quidquid mens aperire vult.

De partibus orationis diſtincta. Art. 3.

ASSERTIO.

Sunt partes orationis ſeptem, nomen, verbum, participium, pronomen, adnomen, aduerbium, & coniunctio.

Probatio & ſufficientia.

OMnis enim pars orationis aut ſignificat eſſentiam rerum: & ſic eſt nomen, dictum quaſi notamen eſſentiæ, vt homo. Aut ſignificat actum eſſentiæ, & hoc facit verbum, vt amo: dictum à verberato aëre, quoniam actus procedit ab eſſentia foras, ſicut vox in aërem. Aut ſignificat actum ſimul cum eſſentia; & ſic eſt participium, vt amans, quoniam partim actum denotat. Aut ſignificat perſonam eſſentiæ, & ſic eſt pronomen, poſitum loco nominis, vt ego, & vos &c. Aut ſignificat reſpectus inter eſſentias, & circunſtantiam, & modum; & ſic eſt adnomen, ſeu prænomen, vt contra, propter, clam & c. quoniam nomini præponitur ſignificanti eſſentiam. Aut ſignificat modificationem & circumſtantiam actus, & ſic ponitur aduerbium; ſic dictum, quoniam ſtat iuxta verbum, ſignificatiuum actus cuiuſque: vt benè, fortiter,

Digitized by Google

fortiter, heri, bis &c. Aut coniungit eſſentias inter ſe, aut actus inter ſe, aut eſſentias cum actibus, aut ipſorum complexiones: & ſic vocatur coniunctio, pars ſeptima; vt, &, enim, igitur. De quibus ſigillatim dicere oportebit.

Diuiſio. Art. IV.

Partium orationis apud Latinos, aliæ ſunt declinabiles, vt, nomen, verbum, participium, & pronomen. Aliæ indeclinabiles, vt præpoſitio, aduerbium, & coniunctio. Apud quaſdam nationes aliter.

DECLARATIO.

Declinari dicuntur, quæ in fine variant ſyllabam ad variationem modi ſignificandi. Quæ non variant modum, nec finem vocis, dicuntur non declinari; apto vocabulo, ex corporalibus ſumpto.

De nomine. Cap. IV. Art. I.

DEFINITIO NOMINIS.

Nomen eſt vocabulum, pars Orationis declinabilis, vel particulabilis, ſignificans eſſentiam cuiuſcunque rei ex impoſitione.

DECLARATIO.

Quoniam de nomine, vt Orationem ingreditur, tractat Grammaticus: propterea definitur per hoc, quod eſt ***vocabulum***, tanquam per genus: ſed ad explicandum vſum dicitur, quod eſt pars Orationis. Quod ponitur loco declarati generis. Deinde dicitur ***declinabilis***, ad differentiam prænominis, & Aduerbij, & Con-

iunctionis, quę non declinantur: quoniam dicunt vnam modò circunſtantiam, aut reſpectum, aut modificationem eſſentiarum, & actuum eorum. Nullum verò dicit eſſentiam, quæ plures reſpectus & circunſtantias habet; vnde oportcat ipſum declinari in lingua Latina, & caſus admittere in fine. In aliis autem linguis habet pro declinatione articulos, horum caſuum notas, quod nullibi habent Aduerbia, Adnomina, & Coniunctiones, vt mox aperimus. Propterea non eſt de eſſentia vocabulorum eſſe declinabile; ſed vel declinari, vt apud Latinos; vel articulari, vt apud vulgares, & Hebræos; vel vtrumque, vt apud Græcos.

Dixi *ſignificans*: ad differentiam conſignificantium. Aduerbium enim & pronomen, & prænomen, & Coniunctio conſignificant aliqua circa eſſentiam & actus: non autem ſignificant aliquid ratum.

Dixi *eſſentiam*. ad differentiam verbi, & participij; quæ ſignificant actum, & eſſentiam cum actu. Itemque pronominis, quod indiuidualitates & particularitates eſſentiæ ſignificat; & non eſsentiam immediatè, niſi vt perſonatam.

Dixi tandem, *ex impoſitione*. Quoniam Nomina & verba ab intellectu imponuntur ad ſignificandum, & non ab animi affectione; quemadmodum interiectiones, quæ nulla intellectus conſideratione expectata, foras promuntur.

Primum Corollarium correctiuum definitionis Grammaticæ.

QVapropter falluntur Grammatici, dicentes *Nomen eſſe partem orationis declinabilem ſignificantem ſubſtantiam, aut qualitatem propriam vel communem cum caſu*. Non enim ſolam ſubſtantiam, aut qualitatem, ſignificat Nomen, ſed omnem eſsentiam, ſcilicet & quantitatem, & formam, & actum, & actionem, & paſſionem,

& ſimilitudinem, & diſſimilitudiuem, & Relationem, & Non-ens. Et enim & Non-entis datur eſsentia, ſaltem in intellectu; quam hoc nomen, *nihilum*, ſignificat.

COROLLARIVM II.

SIgnificare ſubſtantiam, & quantitatem, & qualitatem, & inſuper omnia alia prædicamenra, eſt eſsentiale Nominis: ſed quod ſignificat propriam, vel communem, eſt accidentale; nec ponendum erat Grammaticis in ſua definitione; cùm nulli ſit vſui, neque ad noſcendum, nec ad diſtinguendum. Similiter etiam ſignificare cum caſu, accidit Nomini in aliqua lingua, qualis eſt Latina & Græca. In Hebræa enim, Italica vulgari, & Hiſpanica & Gallica non dantur caſus nominum; ſed articuli ipſorum caſuum loco ponuntur. Sicut etiam & Nomina Latina indeclinabilia, & ſine caſibus, vt *celte* & *cornu* in ſingulari. Ergò falluntur Grammatici in definitione & eſsentia Nominis.

Quot modis Nomen ſignificat eſſentiam.

POrrò Nomina ſignificant omnia prædicamenta, quatenus ſunt eſsentiæ, non autem vt actus. Siquidem albefactio eſsentiam actionis dicit; & albatio paſſionis; non autem actum, qui eſt albefacere, & albeſcere Hoc enim verborum eſt. Præterea Nominum aliud eſsentiam puram dicit, vt Amor, & Homo; aliud vt adiunctam alteri eſsentię; vt humanum: aliud vt concernit actum in omni genere. Quòd vel eſsentiam actionis, ſeu actus, vt *lectio*, *amatio*, *auditio*, vel eſsentiam patientis, *vt factura*, *creatura*, *armatura*: vel eſsentiam inſtrumenti actus; vt *amatorium*, *auditorium*, *ſenſorium*, *poteſtatorium*, connotant. Aliud eſsentiam, cum poſſibilitate actiua; vt *calefactiuum*: aliud cum poſſibilitate poſſibilitate paſſiua: vt *calefactibile*: aliud ſignificat eſſentiam ordinatam ad actum, exiſtentiamque vel præſentem, vt

Digitized by Google

amans: vel præteritam, vt *amatus*: vel futuram: vt *amaturus*, & *amandus*. Aliud totum negotium circa actus, vt *negotiamentum*, *tentamentum*, *armamentum*, vulgò *Parlamento*: aliud totam negotiationis aut entitatis comprehenſionem, vt *negotiamen*, *notamen*, *examen*, vulgò *eſſame*, *caname*, *gentame*, & *canaglia*, *riprifaglia*: aliud rem cum efficientia: vt *notificum*, *dolorificum*, *prolificum*; & quæcunque ex facio, & re, quæ fit, cōponuntur: aliud cū plenitudine, & fœcunditate; vt *amoroſum*, *vinoſum*, *vmbroſum*: aliud Nomen eſſentiæ comparationem inſuper conſignificat; vt *vinoſius*, & *fortior*; aliud ſuperlationem; vt *vinoſiſſimus*, *fortiſsimus*. Concernunt etiam Nomina quantitatem expreſsam; ſed apud Latinos ſolùm diminutionem; vt *homunculus*, *maiuſculus*. At in vulgari lingua etiam amplificant: dicimus enim *Signore*, *Signorello*, *Signorazzo*, *Signorone*, *Signorino*, & *Signorotto*. Primum ſimplex, ſecundum diminuit omnino; tertium amplificat; quartum ſublimat; quintum minuit ex parte abſque abiectione.

Patet autem, quod differentia flexionis, & finitionis vocabulorum indicant reſpectus additos eſsentiis; vti mox deriuando conſiderabimus.

De Nominum diuiſione. Art. II. Propoſitio. I.

Diuiſionem ſortiuntur Nomina ab eſſentia à quantitate, à numero, ab ordine, à ſexu, à formatione.

Diuiſio I. ab eſſentia, ſeu eſſentialis.

Nominum aliud ſubſtantiuum; aliud adiectiuum.

DEFINITIONES.

NOmen ſubſtantiuum eſt, quod per modum ſubſiſtentis, per ſe, ſignificat; vt Homo. Nomen adiectiuum eſt, quod per modum adiacentis alteri, ſignificat; vt albus, & humanus, & riſibilis.

COROLLARIVM.

ERgo duplex eſt Adiectiuum, alterum ſubſtantiale, ſolaque voce adiectiuum, vt *Rationale*, & *humanum* animæ adiacens; cum dico, *Anima rationalis*, vel *humana*. Aliud accidentale, voce & re Adiectiuum: vt *malignum*, & *doctum* adiacent animæ; vt cum dico, *Anima eſt maligna, vel docta*, *& homo eſt albus*.

DECLARATIO.

DIuiſio prima ſumitur rectè ab eſſentia Nominis, quæ eſt ſignificatio. Et quoniam res omnis aut eſt ſubſtantia, ſeu eſſentia, ſicut *homo* & *triangulus*, aut accidens ſubſtantiæ ſeu eſsentiæ: vt *albus*, & *ligneus*; cum dico, homo eſt albus: triangulus eſt Ligneus: propterea omne Nomen aut eſt ſubſtantiuum, aut adiectiuum. Et ly ſubſtantiuum, idem quod eſſentiale in hoc loco. Vnde *albedo* eſt ſubſtantiuum, quoniam ſignificat per modum ſubſiſtentis, licèt albedo non ſit res ſubſiſtens in ſe, ſed in ſubiecto corpore. Grammaticus tamen reſpicit modum ſignificandi, non rem ſignificatam: ſicut Metaphyſ. Albus verò dicitur adiectiuum; quia per ſe non ſignificat ſubſiſtens, ſed inhærens accidenſque alteri. Et propterea etiam ly rationale homini eſt adiectiuum: nam licet ſit ſubſtantiale ſecundum rem: tamen ſecundum & ſignificandi modum videtur adiectiuum, vt accidens.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANIMADVERSIO.

GRammatici dixerunt, Nomen ſubſtantiuum eſſe illud, quod declinatur per vnam vocem, & vnum articulum, vt *hic poëta*: vel per duos articulos, & vnam vocem, vt *hic*, *& hæc homo*. Adiectiuum verò, quod per tres articulos, & vnam vocem: vt *hic, & hæc, & hoc fælix*: vel per tres art. & tres voces: vt *hæc acer, hæc acris, & hoc acre*: vel per tres art. & duas voces: vt *hic*, & *hæc rationalis*, & *hoc rationale*: vel per tres voces: vt *bonus, bona, bonum*. Sed quoniam lingua Latina non recipit articulos, ſicut Græca, declaratio ipſorum eſt nulla. Vnde multi Grammatici non vtuntur articulis in declinando. Vulgaris etiam Lingua non habet niſi duas voces, vt plurimum in adiectiuis: vt *bianco*, & *bianca*; & in plurali *bianchi*, & *bianche*, ſimiliter & Hiſpani, Arabes, & Hebræi. Præterea declaratio ipſorum non eſt à natura Nominum, ſed à ſigno adiacente, & vſu.

Diuiſio II. Nominum ex quantitate. Art. III.

Nominum aliud commune, aliud proprium.

DEFINITIONES.

NOmen commune eſt, quod plura ſimilia ſimul ſignificat, vt *homo*. Nomen proprium eſt, quod ſignificat vnum, vt *Roma*, & *Petrus*; & propter ea etiam vocatur particulare, & perſonale.

DECLARATIO.

HÆc diuiſio dicitur à quantitate, quoniam commune continet multitudinem: & ideò dicitur de

Digitized by Google

multis. Nam *Petrus eſt homo, Paulus eſt homo, Franciſcus eſt homo.* Propriũ vni ſoli conuenit vt Roma. Non enim dicitur Roma niſi ciuitas illa, in qua Papa regnat. Et quã-uis aliæ ciuitates poſſint vocari Roma; ſicut & alij homines etiam vocantur Petrus; tamen intellectus huius Nominis, *Roma*, & Petrus, reſpicit vnum, cuius eſt proprium. Sed profectò grammaticaliter omnia propria poſſunt fieri communia ſecundùm vocem, ſeu per æquiuocationem; ſecùs autem ſecundùm rem; vt in Logica docebimus. Rectè tamen hanc diuiſionem quantitati adſcripſimus; quoniam magnitudo & multitudo in ſignificatione ad quantitatem ſpectare videtur. Nomina etiam à pronominibus fiunt communia, & particularia, & ſingularia; vt *omnis homo*; *aliquis homo*; & *hic homo*: ſicut ſuo in loco docebimus.

Tertia diuiſio Nominum, à numero.
Art. IV.

NOminum aliud ſingulare, vt *homo*: aliud plurale, vt *homines*.

DECLARATIO.

HÆc diuiſio non reſpicit collectionem, & vnitatem, ſicut iam dicta; ſed ſolùm prolationem. Nam *homo*, eſt Nomen commune, & gens, & populus; plura enim ſignificat, ſed per modum vnius collectiuè. Et propterea licet ſit nomen commune; non tamen eſt plurale, ſed ſingulare: *homines* autem numeri eſt pluralis, quia pluraliter profertur. Et hoc in omni lingua ſimiliter.

Quarta diuiſio Nominum, ex ordine.
Art. V.

Nominum aliud primitiuum, aliud deriuatiuum.

Digitized by Google

DEFINITIONES.

PRimitiuum eſt, quod à nullo eſt grãmaticaliter, vt *homo*, & *mons*. Deriuatiuum, quod ab altero deriuatur: vt *humanus* ab homine: & *montanus* à monte. Semper autem deriuatiuum eſt adiectiuum, aut verbale: primitiuum non item.

DECLARATIO.

REctè diſtinctionem hanc ab ordine ſumpſimus. Ordo enim eſt, vbi datur primum, & ſecundum, & tertium ſeriatim à primo: ergo quia aliqua nomina ſunt primitùs impoſita ad aliquid ſignificandum ſubſtantiuè: dicuntur rectè primi ordinis: quæ verò ab eis, dicuntur deriuari, ſicut riuus à fonte. Et quidem datur à deriuatione etiam deriuatio. Nam à Marco deriuatur Marcellus: à Marcello Marcellinus: Et à Iuſto Iuſtinus: à Iuſtino Iuſtinianus. Et quidem, ly Iuſtus, ſumitur ſubſtantiuè, quatenus ab eo deriuatur Iuſtinus, & Iuſtinianus. Non tamen inuenies deriuatiuum, quod non ſit adiectiuum, vel verbale: à patre enim deriuatur paternus & patrizare.

COROLLARIVM.

DAntur Nomina poſitiua, vt *iuſtus*: & comparatiua, vt *iuſtior*: & ſuperlatiua, vt *iuſtiſsimus*: ſignificantia magis iuſtum, & maximè iuſtum, & hoc apud Latinos, non in cunctis linguis. Et quidem comparatiuum deriuatur à primo caſu, deſinente in *i*. ſ. n. *iuſti* addimus *or*, fit *iuſtior*: & *forti*, *fortior*. At ſuperlatiuum regulariter deriuatur à primo caſu deſinente in *is*, aut in *r*, ꝶ. vt à *iuſtis*: & *fortis*: *iuſtiſsimus*, & *fortiſsimus*: & à *miſer*, *miſerrimus*.

EXCEPTIONES

EXCEPTIONES LATINORVM.

EXcipiuntur *bonus*, *malus*, *paruus*, *magnus*: ex quibus non deriuatur *bonior*, *boniſsimus*, & *malior*, *paruior*, *magnior*, *maliſsimus*, *paruiſsimus*, *magniſsimus*, ſed à bono *melior*, *optimus*: à malo *pejor*, *peſsimus*: à paruo *minor*, *minimus*: à magno, *major*, *maximus*. Excipiuntur nomina deſinentia in *ificus*, vt *magnificus*, *maleficus* *beneficentiæ* *beneficus*, ſimilia: & quibus deriuantur *magnificentior*, *magnificentiſsimus*: *maleficentior*, *maleficentiſsimus*: *beneficentiſsimus*, & ſimiliter in ſimilibus. Præterea excipiuntur quædam nomina in *ilis* de ſinentia, vt *facilis*, & *humilis*, quæ licet producant *facilior* & *humilior*: tamen non adiungunt, item *faciliſsimus*, *humiliſsimus*: ſed *facillimus* & *humillimus*, *gracillimus*. Dicimus tamen ab *vtili* *vtiliſsimus*, apud Plinium. In vulgari autem lingua per aduerbia graduantur, vt *bono*, *più bono*, *il più bono*: *mò purſidice boniſsimo*, *fortiſsimo*, ſuperlatiuè. Gallicè verò *Tres bon.* quoniam tertio gradu diſtat ſuperlat. à poſit.

ANIMADVERSIO.

GRammatici hanc diſtinctionem vocant *ſpeciei*, vnde dicunt primitiuam ſpeciem, & deriuatiuam: ſed cùm ſpecies ſit id, quod ſub ſignato genere ponitur: aut rei apparentia: cum hanc diuiſionem non ponant ſub genere aſſignato vllo, non rectè ſpecificam vocant. Poſſent enim ſimiliter dicere ſpeciem ſingularem & pluralem: & & declinationes etiam ſpecies nuncupare.

Philoſophiſma Grammaticationis ad deriuationes.

DEriuare eſt riuum de fonte ducere. Fons eſſentia rerum eſt, vndè ducitur exiſtentia & actus exiſtendi, actuandi, agendi, & patiendi. Idcircò ex nomine,

quod eſſentiam ſignificat, deriuatur verbum. Nec poteſt inueniri verbum, quod non ſit à nomine: vt enim à nomine deriuatur *nominare*, ita à calore *calere* & *calefacere*: à frigore *infrigido*; ab amore *amo*: à vita *viuo*, ab homine *homifico*, etenim vbi non extat verbum, oportet illud fingere in Grammatica philoſophica: vt à remo *remigare*: à capite *capitulare*: à manu *maneggiare* dicimus in vulgari idiomate, vt à patre *patrizzare* &c. *ſpalleziare, campeggiare, feſteggiare*.

1 Veruntamen vbi prius rerum actus, quam eſſentia innotuit deriuauimus nomen à verbo, non ſecundum naturam, ſed ſecundum neceſ. ſic à θεάομαι *Theos. i. video* dicitur Θεὸς *Deus*: & à lego dicitur *lector*, & *lectio*: & à diligere *dilectio*. Eſſentia enim diligentis qua diligens eſt, nomen non habet, ſicuti multa, quorum eſſe eſt adiectiuum non ſubſiſtens.

3 Quando verò eſſentia cum ſuo actu eſſendi, vel exiſtendi, vel operandi, vel agendi, vel patiendi ſimul ſignificatur, tunc ad vtrumque ſignificandum ſex nomina participalia deriuantur. Duo dicunt potentiam ad actum, vt *amabile* & *amatiuum*: *factibile* & *factiuum*, ideſt quod poteſt fieri & quod poteſt facere: & duo ſignificãt eſſentiam cum actu præſenti, vt *amans* & *amatum*, portans & portatum: duo verò cum actu futuro, vt *amaturum* & *amandum*: *facturum* & *faciendum*, ideſt quod faciet & quod fiet. Duo verò præteritum concernere actu cum eſſentia deberent, quæ tamen in Latina lingua non reperiuntur; ſed ly *amatum* ampliatur ad præſens & præteritum ſicut & ly *amans*. Poſſet autem dici Amatutum, & Amatans, lectutum & lectatans: portatutum & portatans. Qui ergo linguam perficere vult conſideret. Dicitur tamen in aliquibus cænatum, id eſt quod cænauit, & quod cænatum eſt: ſed confuſa actione cum paſſione per inertiam vſus, tyranni ſermonum: non autem rationis, quæ Rex eſt ſermonum.

4 Quandò eſſentia non cum actu, ſed cum virtute ad actum dicitur, deriuamus nomen aliud in tor vt Amator,

Digitized by Google

ædificator, ideſt qui artem & vim ædificandi habet, vel profeſſionem.

5 Rurſus quando inſtrumentum vel aliquid inſtrumentale ad illum actum, enunciatur, deriuamus nomen aliud in orium deſinens, vt *amatorium, locutorium, executorium, ſenſorium, poteſtatorium, appetitorium.*

6 Deriuamus in *itium* & actiuum, quando quod de genere materiali alicuius eſt pronunciamus, vt factitium, nouititium, commendatitium, ſtillatitium & vulgò mouitizzo, compariccio, acquaticcio.

7 Quando modum eſſentiæ cum actu: in *ura* deriuamus, vt *factura*, genitura, creatura.

Quando congeriem eſſentiarum & actuum eiuſdem generis in entum deriuamus vocabulum, vt *firmamentum*, documentum, & monumentum: & vulgò *Parlamento* facimento, magiamento, ſentimento.

Item cum pertinet aliquid ad eſſe dicimus, in ile & ale, deriuamus: vt *herile* ab hero, ſeruile à ſeruo: humile ab humo, ouile ab ouibus: brachiale à brachio: exitiale ab exitio.

Quando ipsũ actũ, vt eſſentia & quidditas eſt, vel in *or*, vel in *ia* vel aliter deriuamus, vt Amor, languor, dolor, ſapiẽtia, doctrina, lectio, amatio, iuſtitia, locutio, differitas.

Quando eſſentiam plenam actu, in *entia*, vt *indolentia*, patientia, conniuentia, ſomnolentia, præſentia, differentia, abſentia.

Quædam dicunt eſſentiam & curam actus, in *ariam* deriuata, vt Armentarius, Coriarius, Commiſſarius, depoſitarius, lorarius, & vulgò ſtaffiero, Caualiero, ſomiero &c.

Quædam dicunt eſſentię & actus ſimul munus, & in *ium* deriuantur, vt lanificium, opificium, diſſidium, puerperium, pontificium, ſacrificium, presbyterium.

Quædam comparationem dicunt adiectiuorum, quædam ſuperlationem in *ior*, & in *iſſimus* deriuata, vt iuſtior, iuſtiſſimus, à iuſto, &c.

Quædam diminutionem in *culum*, & in *illum* & in *el-*

lum, vt *maiuſculus*, pectuſculum, corculum; & mollicellum, marcellum, ſcribillo, refocillo &c.

Quæ autem inclinationem, cum actus delectatione in *oſum* deriuant, vt *amoroſus*, fragoſus, carnoſus, vinoſus, faſtidioſus.

At in lingua Latina non reperitur verbum & nomen has omnes deriuationes habens. Dicimus enim, Amor, amans, amatum, amaturum, amandum, amatiuum, amabile, amatorium, amator, amatiſſimuus, amantior, ſed deeſt amatio, amamentum, amaficium, Amatura, Amantia, Amoroſus, amaticium, amatile: quæ tamen aliis non de ſunt vocabulis.

In vulgari lingua deſunt deriuationes multæ, ſed aliæ inſuper adduntur. Nam alſignore dicimus ſignorone, ſignorazzo, ſignoretto, ſignorino, ſignoruzzo, ſignorello. Pietro, Petrone, Petrazzo, Petrotto, Petrino, Petrillo, Petruzzo. *Signorone* addit magnitudinem altitudinis: *ſignorazzo*, latitudinis: *ſignorotto*, modicam diminutionem, *ſignorino*, plus minuit & ſegregat. *Signorello*, ad teneritudinem imbecillam trahit. *Signoruzzo*, ad minimum.

Quinta nominum diuiſio à Sexu. Art. V.

NOminum aliud maſculinum, aliud fæmininum, aliud neutrum, aliud commune, aliud omne, aliud promiſcuum; aliud incertum.

DEFINITIONES.

NOmen maſculinum eſt quod maſculum in ſexu rerum ſignificat: vt Poëta, & albus. Et declinatur per articulum hic Latinis, vulgo per *il*.

Fæmininum eſt quod fæminam ſignificat, vt ſcientia & alba & mulier & deſignantur per articulum, *hæc*: vulgo per *la*.

Neutrum, quod nec maſculum nec fæminam ſignificat,

vt declinatur per articulum *hoc*: vt ſtudium, & album, & rationale. deeſt in vulgari ſermone articulus neutri.

Commune quod ſimul maſculum & fæminam ſignificat: & notatur per articulum *hic* & *hæc* homo, & aduena, & rationalis.

Omne eſt quod ſignificat maſculum, fæminam, & neutrum: & declinatur per tres articulos, vt *hic* & *hæc* & *hoc* fœlix.

Promiſcuum, quod ſub vna ſexus ſignificatione ſignificat vtriuſque ſexus animal, vt hic Paſſer, hæc aquila ſecundum vſum loquendi.

Incertum quod nunc maſculinè, nunc fæmininè pronunciatur: vt *hic vel hæc* finis, tam latinè, quam vulgariter.

DECLARATIO.

QVamuis res omne in omni ſpecie habeant aliqua indiuidua fortia, vt actiua in generatione: aliqua imbecilla & paſſiua in generatione, pręſertim animalium: Latini tamen vſum ſermonis præficientes non agnoſcunt ſexum niſi in animalibus. Et ex his traduxerunt ad plantas. Pythagorici autem ſexum in cunctis agnoſcunt rebus: ita vt agens ſit mas, patiens fæmina, materiaque. Grammatici tamen in omni re hoc non agnoſcentes, duce vſu poſuerunt maſculinum ſexum & nomen maribus: fæmininum, fæmininis: & ex his ad res alias tranſtuleruut. Quapropter *Deus* dicunt maſculinè, & *terra* fæmininè: & *ignis* maſculinè, & *aqua* fæmininè, quoniã in his actio in iſtis paſſio relucebat. At in multis genus non ponunt, neque enim ſtudium eſt maſculus aut fæmina, & rectè. Sed rebus fæmineis aliquando dant vtrumque nomen: Aqua enim dicitur *lymfa* fæmininè, & *latex* maſculinè: & quidem actus voluntatis vocatur appetitus maſculinè, auiditas fæmininè: & deſiderium neutraliter. Scamnum etiã ponitur neutraliter, cum potius fæmininè debeat poni, quoniam ſubſtat, vt fæmina ſedentibus.

Quapropter diſtinguendũ eſt de ſexu Phyſico & Grammaticali. Phyſicè enim non datur ſexus niſi maſculinus & fæmininus, vt in viro & muliere: & promiſcuus, in hermaphrodito, & in lymacibus, communis: nam motus vehementis eſt maſculeus, debilis fæmineus. Neutrum autẽ nil videmur dicere: non enim propterea quod non eſt mas nec fæmina eſt aliquod genus. Sed potius eſt nullum genus phyſicum. Sed grammaticaliter dantur ſexus plurimi iam dicti: maſculeus, fæmineus, neuter, communis, omnis, promiſcuus, & in certus, ſecundũ loquendi vſum, qui non ſemper naturæ correſpondent, ſed plerumque, in Grammatica humana. Grammatica autẽ Angelorum melius exprimit & per certas voces certos ſexus & veraciter.

Sexum Grammatici vocant genus, & non rectè, non enim ſunt duo genera mas & fæmina, vt in logica patebit.

Sexta diuiſio nominum à formatione. Art. VI.

NOminum aliud eſt formæ ſimplicis: aliud compoſitæ: aliud decompoſitæ.

DEFINITIONES.

NOmen ſimplex eſt vnius vocis, compoſitionis expers, vt Animus.

Compoſitum nomen eſt, quod ex pluribus nominibus componitur, vt Magnanimus ex magnus & animus.

Decompoſitum verò eſt, quod ex compoſito deriuatur, non addita interdum compoſitione alia, vt Magnanimitas ex magnanimo.

Digitized by Google

DECLARATIO.

NOn ab re hanc diſtinctionem ex formatione vocabuli accipimus. Cum enim res aliæ conſtent ex ſimplici forma, ſicut aqua, cuius omnis pars eſt aqua ob originalem homogeneam formationem. Aliæ conſtent ex compoſita forma, ſicuti pirum ex circulo & angulo: Aliæ ex pluribus compoſitis, ſicut facies hominis ex forma oculi, & naſi, & genarum, & mandibulæ, & auris, & ceterarum partium; ita euenire oportet vocabulis in ſui formationibus. Forma enim totius ex formis partium; formæ partium ex vnitatibus reſultant ſimplicium formationum; ſicuti in logicis declarabimus: vocatur etiam figura à Grammaticis ſimplex compoſita: quos non ſumus imitati, quoniam formatio proprius quam figura rem hanc elucidat.

CONSIDERATIO.

COnſiderandum, quod compoſitio alia fit ex nomine & nomine vt Magnanimus ex Magno & animo: alia ex nomine & verbo, vt Magnificas ex magno & facio, alia ex nomine & prępoſitione, vt conſeruus ex cum & ſeruo, & tranſpoſitio ex trans & poſitione: Alia ex aduerbio & verbo, vt maleficus & male & ficio: alia ex aduerbio & nomine vt beneficium.

Accidentia communia omnibus Nominibus. Art. VII.

ACcidunt nominibus declinatio & caſus, in Latina Grammatica.

Digitized by Google

DEFINITIO CASVS.

CAſus eſt mutatio nominis in fine ſeu cadentia dictionis in eodem numero, vt Petrus Petri Petro.

DISTINCTIO CASVVM.

CAſuum alius eſt rectus, qui nominatiuus vocatur: quoniam omnis rei nominatio prima in ipſo eſt.

Alius obliquus quia non ad res ſolam nominationem, ſed etiam ad aliquid circa rem ſpectat, & eſt quintuplex, videl Genitiuus datiuus accuſatiuus, vocatiuus. & ablatiuus Quibus debet addi actuatiuus, vocatus à Grammaticis ſeptimus caſus.

DECLARATIO.

NOminatiuus dicitur caſus non quia cadit ab aliquo, ſed quia in fine aliam cadentiam habet quam alij, & rectus dicitur, quoniam recta nominatio eſſentiæ per ipſum eſt. Alij dicuntur caſus, quoniam à nominatiuo & rectitudine ſignificationis cadunt, & ſimul in fine mutant cadentiam.

Dicitur genitiuus à gignendo, vel quia primus gignitur à recto vt quidam volunt, & hoc minimè. Nam poëtæ non magis in genitiuo quàm in datiuo dicimus, & Patri *datiuus*, vicinior eſt pater *nominatiuo*, quàm patris *genitiuus*, qui addit vnam litteram ſuper vtrumque. Sed dicitur genitiuus à gignendo, quoniam patrem in genitiuum ponimus cum nominamus filium more maiorum, vt Petrus Ioannis filius. Sed non ſolum Patrem, ſed poſſeſſorem, & ſubiectum, & cauſam & alia multa ponimus ſæpè in genitiuo, quoniam habent aliquam ſimilitudinem cum patre ſaltem Grammaticalem, & veteres neſcierunt vocabulum explicans omnia

ad

ad hunc caſum pertinentia: & declararunt eum à maiori parte.

Dicitur datiuus à donando, quoniam ille, cui quid datur, ponitur in tali caſu plerumque, licet interdum & cui auferetur. & cui timetur, &c.

Accuſatiuus dicitur ab accuſando, quoniam patiens cauſa quaſi ſemper in ipſo ponitur; accuſati autem eſt pati. Accuſare autem eſt etiam adnotare & ſugillare.

Vocatiuus dicitur à vocando; quoniam cùm quempiam vocamus, in hoc caſu obliquamus nomen, vt ô Petre.

Ablatiuus ab auferendo, quoniam cùm ab aliquo quid auferimus, ponimus illum in tali caſu, ſed etiam cauſa agens paſſiua ibi ponitur, & inſtrumenta omnia, quibus operamur, vt quibus implemus & vacuamus, vt loquentes de verbis declarabimus. Actuatiuus ab actuando, quando forma inſtrumentum & pars inſtrumentalis actum concernunt immanentem, vt in 2. lib. docebimus.

CORRECTIO.

NOn ſufficiunt præfati caſus, quoniam Poëta eſt nominatiui, vocatiui, & ablatiui. Poetæ verò genitiui, datiui in ſingulariter & iterum nomin. & vocat. in plural. ergo alij addendi erant in cunctis declinationibus, vel ſtandum in articulis, vel addendi. Nam cum vulgò dicimus *il philoſopho* non habetur in latino niſi *philoſophus*, qui non exprimit quod art. innuit, præſertim in anthonomaſia.

DEFINITIO DECLINATIONIS.

DEclinatio eſt variatio caſuum nominum generatim.

DECLARATIO.

QVando nomina in fine cadunt, ſeu deſinunt aliter, cum dicunt eſſentias, & aliter cum circa eſſentias aliquid de illis dicitur in lingua Latina & Græca: in noſtra enim vulgari non eſt differentia caſuum, ſed numeri tantum: loco autem differentiarum ponimus articulos, quibus carent Latini & abundant Græci; & in hiſce caſibus non omnia eandem normam ſeruant, ſed declinant ab ea variando pluribus modis apud Latinos; in vulgari enim nonniſi duo ſunt modi, & à nominatiuis agnoſcuntur non à genitiuis, vt in latina; Grammatici tradiderunt declinationes nominum.

DE NVMERO DECLINATIONVM.

SVnt autem declinationes nominum ſex: prima cuius genitiuus ſingularis deſinit in *æ*, diphthõgum, vt Muſa Muſæ. Secunda cuius genitiuus ſingularis deſinit in *i* longum, vt Dominus Domini. Tertia cuius genitiuus ſingularis deſinit in *is*, correptum, vt pater patris. Quarta, cuius genitiuus ſingularis deſinit in *us* productum, vt viſus, viſus. Quinta, cuius genitiuus ſingularis deſinit *ei*, vt fides fidei & ſpecies ſpeciei. Sexta, cuius genitiuus ſingularis deſinit in *u*, vt cornu cornu: Ieſus, Ieſu.

DECLARATIO.

NOminatiuus non indicat declinationes caſuum, quoniam contingit ipſum pluribus modis accipi à Nomina imponentibus, cum præſertim à lingua peregrina in latinam accerſiuntur, ſed in genitiuo concordant, & in cæteris, propterea à genitiuo habent diſtinctionem ſingularem, vt Poeta poetæ, Anchiſes Anchiſæ, Eneas Eneæ, Adam Adæ, Aminthas Aminthæ. Hæc omnia nomina ſpectant ad primam declinationem, &

conueniunt in genitiuo & opponuntur in nominatiuo. Sed profectò Calliope eſt primæ declinationis, & concordat cum aliis in genitiuo, qui facit Calliopes, propterea dicendum quod nomina purè latina conueniunt, externa verò variant in eadem declinatione: idem videbis in 2. & 3. & quarta declinatione, & quinta & ſexta.

ANIMADVERSIO.

IN prima Latinorum declinatione nominatiuus deſinit in a, breue, ablatiuus ſimiliter in a, longum, vocatiuus in a, breue: genitiuus & datiuus in æ, diphthongum Qua in re videtur vulgus latinorum erraſſe: omnis enim caſus debet ab omni & ſingulo diſtingui, quando præſertim non adeſt articulus diſtinguẽs, neque pronũciatio. Igitur non rectè datiuus, & Genitiuus in æ deſinũt. Loco quorũ vulgares ponunt articulos *del* & *al*, vt, del poeta &, al poetas, ſcribitur. nec rectam normã tenuerũt ponentes poeta in nominatiuo, vocatiuo, & ablatiuo: nam nec variatur quantitas in pronunciando nominatiuum & vocatiuum: nec ſi variatur in ablatiuo agnoſcitur; cum ſolum penultimarum in latino agnoſcatur quantitas. Præterea in plurali latinorum numero primæ declinationis nominatiuus vocatiuuſque deſinunt in æ, diphthõgum, genitiuus in *arum* datiuus, & ablatiuus in, *is*, longum, aut in *abus*, cum à maſculino ſeparamus fæmineum ſexum: ſed profectò non rectè, quoniam confundunt oratione ſimilitudinis caſus: idcirco diſtinguendi erant ſaltem per articulos. Feliciores in hoc ſunt Græci vulgares vtuntur articulis: vt nominatiuo *li poeti*: Genitiuo *delli* poeti: accuſatiuo *li poeti*: vocatiuo *ò poeti*, ablatiuo *dalli poeti*. Sed non rectè confundunt articulum nominatiui & accuſatiui.

Secunda declinatio in latinis rationaliter: dicunt enim Nominatiuo Dominus, genitiuo Domini, datiuo Domino, accuſatiuo Dominum, vocatiuo ô Domine, ablatiuo à Domino: Variant nominatiuum in us, Dominus: in

Digitized by Google

er, vt magiſter : ſcamnum, & in hoc genere neutro confundunt nominatiuum cum accuſatiuo, vocatiuo in *um*: & in plurali ſcribitur in *a*, hi tres caſus deſinunt.

In tertia declinatione nominatiuus multipliciter variatur in *r*, *ix* ponitur, in iz. vt fælix, in *on*, vt Attheon, in *en*, vt nomen, in *ac*, vt lac; in *es*, vt Auerrœs : in, *e*, vt omne: in, *a*, vt epigramma: in, *is*, vt nauis: quæ in genitiuis conueniunt in, *is*; datiuis in *i*; in accuſatiuis in, *em*; ſed neutra omnia, vt in nominatiuo: vel in, *im*, vt nauim : in ablatiuo in, *i*, vel in *e*, cum confuſione datiui, & aliquando nominatiui.

Quarta declinatio in *us* habet nominatiuum, & genitiuum & vocatiuum ſingulares, quos confundit cum nominatiuis vocatiuis & accuſatiuis pluralibus. datiuus habet in, ui, accuſ. in *um*, ablat. in, *u*.

Quinta concordat in nominatiuis in, *es*, deſinentibus ſemper & genitiuis in cunctis in, *ei*, Sed confundit genitiuos cum datiuis in ſingulari. Accuſ. in, *em*, ablat. in, *e*, ſed vocatiuus ſingularis & nominatiuus & accuſ. & vocat. pluralis confunditur cum nominat ſingulari. Genitiui rectè ſe haben in eorum pluraliter, ſed datiui cum ablatiuis in *ebus* confunduntur.

Sexta declinatio non ponitur à Grammaticis, ponenda quidem: Nihil .n. commune habet Nominatiuo *cornu*, cum cæteris præſertim cum quinta, in qua ab eis ponitur. Nominat. genit. accuſ. vocat. ablat. faciunt, *u*, ſemper in fine. At in plurali nominatiuo vocatiuo & accuſ. in, *a*, vt cornua, genua, verua, &c. Præterea ſoli datiui confuſi cum ablatiuis pluralis numeri in *ibus*. conueniunt cum quæ ſunt quintæ.

NOTANDVM.

IN lingua Græca & caſus & articuli clarificant eſſentiarum nominatarũ actualitates : in Latina ſoli caſus in vulgari, Itala, Francica, Hiſpana, Hębrea & Arabica, ſol. articuli. propterea diximus accidentia, caſum extra

declinationem eſſe nominibus. Igitur nec datur declinatio cunctis quoque Latinis.

De pronomine Capit. IV. Art. I.

DEFINITIO.

PRonomen eſt vocabulum declinabile conſignificans perſonas, vel perſonalia eſſentiarum.

COROLLARIVM I.

ET idcircò dicitur pronomen, quoniam ponitur loco proprij nominis.

COROLLARIVM II.

ERgo ſemper repræſentat eſſentiarum exiſtentias. Vel exiſtentiam primò, aut in recto: eſſentiam in obliquo, & ſecundario.

DECLARATIO.

DIcitur pronomen *vocabulum & pars orationis declinabilis*, ſicut & nomen ex ſuo genere, qui conuenit cum aliis dictionibus, & ex differētia ab indeclinabilibus. Non additur *vel articulabilis*, quoniam articulorum non eſt articulus, pronomina autem articuli ſunt. Dicitur *conſignificat perſonas vel perſonalia eſſentiam* ad differentiam Nominis & verbi: quorum illud ſignificant eſſentias, iſtud actus.

Eſt autē perſona quod per ſe aliquod particularizatū & diſtinctū ab aliis, & indiuiſum in ſe, ſonat vt *Petrus* & *filius primus Martini.* Omnis enim res in ſuis cauſis habet eſſentiam puram, ſicut A. mente mea, non eſt miſta materiæ neque quantitati, neque qualitatibus rerum coexiſtentium. Non eſt in cera, neque in ligno, neque nimis.

longa, neque curta, neque alba, neque nigra, neque gracilis, nec craſſa. Sed cum venit de mente mea ad exiſtentiã, ideſt ad eſſendum extra tunc non eſt amplius pura, ſed habet ſuam perſonalitatem mixta cum aliis rebus, non enim dicitur. A. Sed hæc. A. curta, nigra, gracilis, &c. Sic homo in mente Dei, vel in natura, non eſt hic homo, niſi cum per ſe eſt extra cauſas, & propriam habet perſonam & dicitur hic homo, & petrus, & ille, & iſte, & tu & ego, & meus, & noſter & aliquis. Pronomen ergo non ſignificat eſſentiam ſed perſonam, vt *ego & tu* vel perſonalia vt *meus tuus*. Et quoniam perſona eſt eſſentiæ ſubſiſtentia, aut ſingularitas, propterea ſemper pronomen ſignificat eſſentiam, ſed perſonatam, vel perſonam eſſentiæ Aliquando & perſonalia. Cum enim dico *filius*, eſſentiam ſignifico, ſed cum dico, *filius meus*, ſignifico eſſentiam filij perſonatam ideſt hanc factam Et propterea, vt dicitur in primo corollario, pronomen ſtat loco nominis, quoniam perſona non eſt perſona niſi eſſentiæ ad exiſtentiam deductæ. Et in ſecundo corollario diximus, quod ſignificat exiſtentias eſſentiarum: quidquid enim in rerum vniuerſitate eſt, exiſtentiam habet, ſed non ſubſiſtentiam, aut perſonam, niſi ſit ſubſtantia: vt Album habet exiſtentiam, ſed non ſubſiſtentiam, quoniam non exiſtit per ſe, ſed in perſona alicuius, vel in indiuiduo aliquo corpore. Perſona quidem propriè dicitur de rationabilibus creaturis; indiuiduum, & hypoſtaſis de cunctis creaturis ad exiſtentiam deductis. In recto igitur ponitur exiſtentia, in obliquo ſaltem implicito, eſſentia: cum dico, ille homo ideſt illa perſona hominis &c. Ego Petrus: homo enim & Petrus ſecundariò ponuntur; & aliquando expreſsè in obliquo caſu vt aliquis hominum, vel quippiam ſalis. Dicitur *conſignificans*, quoniam pronomen non ſignificat de ſe, niſi vna cum nomine expreſſo vel implicito: vt ego. Petrus, trahit perſonalitatem ad ſe.

APPENDIX.

QVamuis nomina ſingularia, vt Petrus & Fabius dicant eſſentiam perſonatam, haud tamen ſunt pronomina: quoniam in recto eſſentiam dicunt vt ſingularis & non ponuntur loco alicuius nominis ſignificantis eſſentiam, ſed de ſe ipſam ſignificat. Licet connotatiuè pronominent, cum nominant. Petrus enim eſt hic homo filius Ionæ: & exiſtentiam ergo dicat in obliquo: & ſignificat eſſentiam in recto. Vel exiſtentiam, vt quædam non eſſentia eſt, ac ſub ratione exiſtentiæ.

ASSERTIO. Art. II.

QVoniam proprium eſſentiale eſt pronominis ſignificare perſonas, prima diſtinctio pronominum erit à perſonis.

DIVISIO ESSENTIALIS.

PRonominum aliud ſignificat perſonam primam, vt ego & nos: aliud ſecundam, vt tu, & vos: aliud tertiam, vt hic, & ille: aliud omnes perſonas, vt qui, quæ, quod.

DECLARATIO.

REctè ponitur eſſentialis diuiſio pronominum à ſignificatione perſonali, quoniam hic eſt vſus & eſſentia pronominis. Tres ſunt perſonæ tantum apud Grammaticos, quoniam perſona repræſentat exiſtentiam cum profertur: qui ergo profert, vel repræſentat ſe, ſic dicit. *Ego*: vel alium quo cum loquitur; & ſic dicit *Tu*: & ideò omne vocatiuum nomen eſt perſonæ ſecundæ, quoniam ſubauditur *tu*, & *vos*. Vel alium tertium de quo eſt ſermo & ſic dico, *ille*. Nos addimus perſo-

nam quartam, ideſt omnem, quoniam pronomen *qui* refert omnes perſonas, & illius eſt perſonæ quam refert, vt ego qui, tu qui, ille qui: vbi *qui* eſt prima, & ſecunda, & tertia. Myſterium Theologicum eſt, cur non vltra tertiam perſonam ſermo producitur. Neque enim in æternitate ſunt plures primalitates.

Secunda diuiſio ab eſſentia. Art. III.

PRonominum aliud ſubſtantiuum, vt ego, tu, nos, vos, ſui hic iſte, ille, ipſe. Aliud adiectiuum, vt meus, tuus, ſuus, noſter, veſter, quis, aliquis, quis, quidem quiſpiam, omnis.

DECLARATIO.

DIcitur pronomen ſubſtantiuum, quod ſignificat exiſtentiam ſeu perſonam, quaſi per ſe exiſtentem. Et ideo non ſolum ego, tu, nos, vos, & ſui, ponuntur ſubſtantiua, quæ per voces plures non declinantur: ſed etiam hic, iſte, ille, ipſe, quæ per voces tres, & articulos pronunciantur, quoniam directè ſignificant perſonam, vt per ſe exiſtentem: & hic non valet regula grammaticorum, ex vocibus, & articulis ſubſtantiam, & accidentalitatem vocabulorum declarans. Sed in ſpiciendum eſt ad modumv ſignificandi. Poſuimus adiectiua pronomina, meus, tuus, ſuus, noſter, & veſter; quoniam non ſignificant perſonam directè vt per ſe exiſtentem, ſed adiacentem, dicitur enim equus meus; quaſi *eſſe meum*, ſeu *meitas* adiaceat equo. Sed cum dico, ego, & ille, demonſtrando adiacentiam & accidens perſonale non dico, Sed perſonam oſtendo. Sed forſan *quis* dicit perſonam per ſe; quod ſi ita eſt, etiam *aliquis* & *quidam* dicet perſonam ſine adiacentia: & *quilibet omnis* dicet perſonas. Sed intelligitur cui adiacet. Etenim *quidam* exponitur, *quidam homo*: & *omnis*, exponitur *omnis homo* ſingularis &

præ

perſonatus. Quod ſi ita non eſt, hæc diſtinctio non habeat locum in pronomine ſicut habet in nomine.

Diſtinctio tertia ex quantitate. Art. IV.

PRonominum aliud vniuerſale, vt quilibet, & omnis, & quicumque; aliud particulare, vt aliquis & quidam, & quiſpiam; aliud ſingulare, vt ego, tu, ille, ipſe, hic, iſte.

DEFINITIO.

PRonomen vniuerſale eſt, quod ſignificat omnes perſonas ſimul: vt omnis homo. Particulare quod ſignificat aliquas perſonas tantum: vt quidam homo, & aliqui & homines, & alius homo: ſingulare eſt quod ſignificat vnicam ſingularem perſonam, vt hic homo, iſte, ille, alter, & vnus.

DECLARATIO.

GRammatici non rectè poſuerunt inter nomina, omnis & aliquis, & quidam: hæc enim nullam eſſentiam ſignificant nobis: nec illis ſubſtantiam aut qualitatem: vnde logici non vocant eos terminos ſignificatiuos, ſed conſignificatiuos & ſyncathe goregmaticos; quoniam per ſe non ſignificant, ſed habent in oratione officium deſignandi perſonas omnes aut quaſdam, quæ in illis ſubintelliguntur. Cum enim dico, omnis homo, non intelligitur eſſentia hominis, ſed omnis perſona humana: veluti cum dico, quidam lapis non intelligitur eſſentia lapidis, ſed aliquod corpus indiuiduum lapideũ, ſeu lapis deductus ad exiſtẽtiam aliquam. Et cum dico, hic homo, non ſignifico ſubſtantiam hominis, niſi ſecundariò, ſed perſonam quam demonſtro hominis.

Digitized by Google

COROLLARIVM.

ET ideo pronomen non ſtat loconominis communis; ſed proprij: cum enim dico, omnis homo: ly *omnis* ſignificat Petrum, Ioannem, Franciſcum. & alias perſonas humanas, ſcilicet *hic homo* ſignificat Petrum, quem oſtendo.

Diſtinctio quarta ex ordine.
Art. V.

PRonominũ alia primitiua, vt *Ego, tu, nos, vos, ſui, illé, his, iſte, ipſe, is, quis*, alius. Alia deriuatiua, vt *meus, tuus, noſter, veſter, ſuus, idem, noſtras, veſtras, alienus.*

DECLARATIO.

MVlta pronomina primitiua habent ſuum deriuatiuum à genitiuo dictum, vt ego, mei, facit meus, mea, meum, tu, tui, tuus, tua, tuum. Sui, ſuus, ſua, ſuum, & nos producit, noſter & noſtras: vos, veſter & veſtras. *Is* producit *idem*, niſi hoc ſit compoſitum ex *is* & *demum*. *At ipſe, ille, hic, quis* ſunt primitiua, & non producunt deriuatiuum; *alius* tamen facit *alienus*, & *alter*, *alteratus*. Ipſe quoque facit *ipſiſſimus* apud Plautum.

Diuiſio quinta ex numero.
Art. VI.

PRonomen aliud ſingulare, vt ego: aliud plurale, vt nos.

DECLARATIO.

PRima, ſecunda & tertia perſona ſunt numeri pluralis & ſingularis; ſicut nomina, tam primitiua quam deriuatiua. Hoc tamen notandum quod in lingua Latina & vulgari Italica non correſpondent ſibi pluralis numerus cum ſingulari, in primis & ſecundis perſonis. Nam cum dico *ego* in ſingulari, deberẽ dicere *egones* in plurali: & ex *tu* ſingulari, *tunes* in plurali: & tamen dicimus *nos & vos*. Et profectò lingua Turcica meliorem in hoc habet conditionem, quoniam pro ego, & nos, habet *ban & bani*, pro tu & vos, *ſan & ſani*, puto etiam alias linguas *ſimiliter* ſe habere. In tertiis perſonis rectè ſe habent; ſingulare enim eſt *ille*, *illa*, *illud*: plurale *illi*, *illæ*, *illa*.

Diſtinctio ſexta ex ſexu.
Art. VII.

PRonominum aliud maſculinum vt *ille*: aliud fæminum, vt *illa*; aliud neutrum, vt *illud*: aliud omne, vt *ego*, *tu*, *ſui*, *nos*, *vos*, *noſtras & veſtras*.

DECLARATIO.

EAdem ratione declaratur ſexus pronominum atque nominum. Sed pronomina carent communi & promiſcuo, & incerto. Quoniam cum ſignificant perſonas appoſitas eſſentiis, clarè ſignificant ſexum abſque communitate, promiſcuitate & incertitudine.

Diſtinctio ſeptima à Formatione.
Art. VIII.

PRonominum aliud ſimplex, vt *is*, & *iſte*: alius compoſitum vt *idem* & *iſthic*; componitur ex *is* & *demum idem*; ex iſte & hic, *iſthic*.

Digitized by Google

DECLARATIO.

NOn differt declaratio figuræ ſimplicis & compoſitæ nominum & pronominum. Verum apud Latinos non inuenimus pronomen de compoſitum.

Propoſitio de declinationibus pronominum. Art. IX.

DEclinationes pronominum ſunt quinque: prima cuius ſingularis genitiuus deſinit in *i* vt *ego, mei, tu, tui; ſui*, caret enim *ſui* nominatiuo.

Secunda cuius genitiuus deſinit in *ius*, vt *ille illius*: *ipſe, ipſius; iſte, iſtius, alius, alius: alter alterius.*

Tertia cuius genitiuus deſinit in *i, æ, i*, vt *meus, mea, meũ*, facit *mei, meæ, mei*; & à *tuus, tui, tuæ, tui*; à *ſuus, ſui, ſuæ, ſui*: à *veſter*, *veſtri*, *veſtræ, veſtri*: à *noſter*, *autem*, *noſtri, noſtræ noſtri.*

Quarta eſt cuius genitiuus ſingularis deſinit in *is*, vt *noſtras noſtratis*: *veſtras veſtratis.* Ad hanc reducuntur patronimica maſculina, & fæminina, quæ reperiuntur in prima & tertia declinat. nominum: ſed non ſunt nomina vt putant Grammatici, ſed pronomina gentilitia.

Quinta cuius genitiuus ſingularis deſinit in *ius*: vt *hic hæc, hoc*, facit *huius*: *is, ea, id, facit eius. Quis* vel *qui, quæ, quod, facit cuius*, & eodem modo ſe habent compoſita, vt à *quiſque & quilibet & quiſpiam* fit *cuiuſque & cuiuslibet, & cuiuſpiam & ab iſdem eiuſdem*: *& ab aliquis alicuius.*

DECLARATIO.

QVoniam pronomina flectuntur in fine cum cadit dictio, habere dicuntur caſus: & ex ipſorum variatione variantur declinationes, & plerumque à genitiuo: quamquam in pluribus caſibus reperiatur varietas tam in plurali, quàm in ſingulari. Id quod ſi attendas facias lon-

gē plures declinationes. Nihil enim commune habet hic, hæc. hoc, & iſthic, iſthæc, iſtoc, cum is, ea, id, & quis vel qui, quæ, quod.

Præterea dantur compoſita pronomina quorum alia ſeruant priſtinam declinationem in caſibus, præſertim genitiuo, vt *egomet*, *ipſemet*, *illemet*, *& tumet* ſcribitur, *iſdem*: & *hicce*, *hæcce*, *hocce*, *huiuſce* facit. Alia non ſeruant, nam ex *ecce* & *eccon*, dicimus *eccum*, *eccam*, *eccum*, non tamen *ecci huius*: & ellum, ellam, ellum, non tamen ellius, pro ecce illius: quoniam ly | *ecce* ſolum accuſatiuum reſpicit. Sicuti *ſuopte*, *& tuopte* ſolum ablatiuum inuenimus *illic*, *illæc*, *illoc*, non *tamem*, *illi huius*.

APPENDIX.

OMnia pronomina numeralia habent incertas declinationes: nam *vnus*, *vna*, *vnum*, facit *vnius*. Sed *duo*, *duæ*, *duo*, facit *duorum*, *arũ*, orum. *Tres*, *tria* facit *trium*, reliqui numeri ſunt indeclinabiles. Scribitur ē contra pronomina gentilitia, vt *Aquinas* ſeruant analogiam, dicimus enim *aquinatis*, *noſtratis*, cum ponuntur non vt nomina, ſed loco nominis.

Animaduerſio de patronimicis.

PAtronimica ſunt in prima declinatione nominum: vt Eacidas Eacidæ: & in 3. vt Priamides Priamidis: & Priamis Priamidis fœmininè dicitur, quæ quoniam ponũtur loco nominum ſunt pronomina, & non nomina, vt Græci putant. Nam neſcio quis ſit Priamides niſi ſubaudiatur Paris: ſicut neſcio quis ſit ille niſi ſubaudiatur Paris, vel Petrus, vel homo: præterea palam ſpectant ad perſonalitatem: vt nulli dubium ſit, quin ſint pronomina.

Diſtinctio pronominum ex ſignatura, Aliud demonſtratiuum, aliud poſſeſſiuum: aliud gentilium, aliud relatiuum.

Art. X.

PRonominum alia demonſtratiua; vt ego, tu, hic, ille ipſe, iſte, is & ly, quoniam quaſi digito perſonam demonſtrant.

Alia ſunt poſſeſſiua, vt *meus tuus ſuus, noſter, veſter alienus,* quoniam poſſidentem circumſcribunt perſonam.

Alia gentilia vt *noſtras & veſtras Æneades & cuias,* quoniam patriam, & gentem, connotant.

Prӕterea ex prædictis ſunt quædam relatiua, quia rem antelatam ſiue ante dictam referunt, vt *ille, iſte, hic, & is,* idem: *& quis quæ, quod.*

DECLARATIO.

DEmonſtratiua pronomina ſeruiunt ſenſatis demonſtrationibus perſonarum, vel eſſentiarum perſonatarum. Nam in ſenſu oſtendi non poteſt eſſentia, niſi deducta ad exiſtentiam, ſeu perſonata. Sed relatiua non oſtendunt ad ſenſum, ſed quaſi ad memoriam. Nam dicimus; Petrus eſt doctus, ille qui; vel iſte, qui legit in ſcholis. Sed ly ille, ipſe, iſte, is, refert antecedens demonſtrando, quamuis non ad ſenſum ſemper exteriorem Sed ly quæ refert memorando & particularizando.

Addimus notam demonſtratiuam ly ex Arabibus quoniam logici acceptarunt eam ad demonſtrandum dupliciter: valet enim vt ecce & hoc ſimul. Notandum cætera pronomina abſoluta vt poſſeſſiua & gentilitia per ſe patent, quid conſignificant in vſu: at relatiua declaratione adhuc indigent.

Definitio relatiuorum pronominum.
Art. XI.

DVplex eſt relatiuum, aliud eſſentiæ; aliud accidentis.

Definitio relatiui eſſentiæ.

REIatiuum eſſentiæ eſt, ; quod naturam rei refert, demonſtratque, ſiue, vt entem, ſiue, vt exiſtentem, vt. homo, qui eſt.

DECLARATIO.

GRammatici diuidunt relatiuum, in ſubſtantiæ & accidentis; & dicunt relatiuum ſubſtantiæ, quod refert nomen ſubſtantiuum: vt labor, quem ſuſcipis, eſt durus; vbi ly quem refert hoc ſubſtantiuum labor. Sed relatiuum accidentis refert adiectiuum. Nam etſi aliquando adiectiuum eſt ſubſtantiale vt animatus, & rationalis; nihilominus grammaticaliter ſe habet vt accidens. Sed profectò non ſemper ita ſe babet. Nam ſi dico, Petrus & homo qualis es tu; idem valet atque Petrus eſt rationalis qualis es tu: & ly homo eſt ſubſtantiuum, & rationalis adiectiuum. Quapropter in comparationibus relatiuis non vtuntur logici relatiuo accidentis, ſed potius aduerbio ſimilitudinis, ſicut, & velut: vt tu es homo, ſicut ego: quamuis ly ſicut omnes notas comparationis ſuppleat in referendo. Propterea nos diximus relatiuum eſſentiæ; ne nominibus grammaticalibus potius quam rebus conſuleremus.

Diſtinctio relatiui ſubſtantiæ.

Relatiuum ſubſtantiæ eſt duplex. ſ. identatis, & diuerſitatis.

DEFINITIO.

RElatiuum identitatis refert idem omnino quod antecedit, vt *qui, quæ, quod, idem, is, ipſe, ille ſui*, vt homo, qui eſt animal ſentit, & homo eſt animal & idem ſentit, vbi ly *qui* & ly *idem*; referunt hominem omnino eundem.

DEFINITIO.

RElatiuum diuerſitatis ſubſtantiæ refert diuerſum antecedenti: vt alius; vt ego video Petrum & alios homines: vbi ly alios refert homines, vt diuerſificantur à Petro.

APPENDIX.

QVid ſit diuerſitatis & identitatis in logicis & methaphyſicis declaratur: hic autem ſumitur pro quacumque ſimilitudine, & oppoſitione.

DE RELATIVO ACCIDENTIS.

RElatiuum accidentis eſt, quod refert aliquid pertinens ad eſſentiam, vt perſonatam accidentibus.

NVMERATIO.

RElatiua accidentis ſunt ſeptem, qualis, quantus, quot, quotus, quoteni, cuius, cuia, cuium; cuias.

DECLARATIO.

GRammatici dicunt relatiuum accidentis referre antecedens a diectiuum, vt tu es niger, qualis coruus: vbi

Digitized by Google

vbi ly qualis refert ly niger, & non ly tu, diximus quod non omne adiectiuum eſt accidens in : hiloſophia, ſed in grammatica, quæ reſpicit modum ſignificandi tantum.

Sufficientia relatiuorum accidentis ſumitur ex hoc, quod omnis eſſentia veniens ad exiſtentiam, reſpicit coexiſtentia, ideoque veſtitur & perſonatur qualitate, quantitate, numero, ordine numerali, collectione ordinatorum; in loco & tempore & in numero; propterea datur qualis, quantus, quot, quotus, quotenus; quibus debet addi nunc, tunc, quando, illic, vbi, ſi ex his poſſent apud Latinos deriuari nomina & pronomina.

Eſt autem qualitas modus rei ſiue accidentalis ſiue ſubſtantialis; propterea refert ly qualis omnes exiſtendi & eſſendi modos. Dicimus enim Petrus eſt albus, fortis, humanus, rationalis, diues, Rex, velox, rectus, &c. Qualis es tu: vbi ly qualis, & eſſentiæ, & perſonæ, & fortunæ, & operatiui, & paſſiui, & volitiui, & animi, & corporis, qualitates referre poteſt: quoniam in omni prædicamento datur qualitas, vt in logica probauimus.

Quantitas eſt menſura ſubſtantiæ perſonatæ: & propterea dicimus Petrus eſt altus, magnus, craſſus, longus, quantus es tu: vbi ly quantus refert omnes dimenſiones iunctas, & ſeorſum, ſed non qualitates quantitatis: non enim dico, & rectus figura quantus ego, ſed qualis ego.

Quot refert omnem numerum ſimpliciter vt milites ſunt duo, tres, quatuor, decem, centum, mille, &c. quot ſunt ciues.

Quotus omnis ordinis numerus; vt tu es primus, ſecundus, tertius, decimus, centeſimus, &c. in ſchola, quotus ſum ego in ſenatu.

Quoteni collectionem numeratorum ſeriatim; vt monachi ambulant bini, terni, quini, deni, milleni, centeni, quoteni ambulant milites.

Aliquando iungitur quotus cum quiſque, quando ſignificat vnum de ordinatis, vt *decimus quiſque, ſecundus quiſque.*

Ex his deducuntur aduerbia, vt *quoties, decies, millies.*

Digitized by Google

Item transferuntur ad tempora ætates, vt quotennis, biennis, triennis quoniam tempus ad existentiam ſpectat: item, ad locum, vt primus ſecundus &c. & ſedet primò vel ſecundò: & prius, ac poſterius, vltimus, &c. locus enim ad exiſtentiam ſpectat, vt in logica.

Præterea quoniam indiuidua, ideſt perſonatæ eſſentiæ, non ſolum referuntur per præfatas exiſtentialitates; ſed etiam ex patria & gente, & profeſſione & factione: propterea *dantur* alia relatiua horum, vid. Cuius cuia, cuiũ, & cuias: *vt ego* ſum Romanus cuias es tu, vbi ly *cuias* refert ly *Romanus* ex patria. Item Ciceronianus: Dominicanus, cuius tu: Platonicus cujas tu &c. At ly *cuias* refert poſſeſſionem, vt *cuium puerum hic appoſuiſti?* debet etiam ly cujas referre patronimicum pronomen: vt Paris eſt Priamides, cujas eſt Hector; quod Grammatici non conſiderarunt.

NOTANDVM.

Notandum quod omnia prædicamenta, vt perſonantur ad inuicem, fiunt pronomina; vt verò ſunt, vel exiſtunt, ſun nomina.

De verbo. Cap. V. Art. I.

DEFINITIO.

Verbum eſt vocabulum declinabile, ſignificans ex impoſitione, rerum actum, ſiue eſſendi, ſiue exiſtendi, ſiue operandi, ſiue agendi, ſiue patiendi.

DECLARATIO.

Ea ratione qua in definitione nominis ponitur *vocabulum* orationis pars, tanquam genus grãmaticale. Additur *declinabile*, ad differentiam præpoſitionis, aduerbij, & coniunctionis, dicitur *ſignificans*, ad differentiã

ſyncathegorematicorum.

Dicitur *cum impoſitione*, ad differentiam interiectionis.

Dicitur *actum*, tanquam vltima differentia conſtituens verbum in eſſe verbali, ſeperanſque à cæteris orationis partibus. Dicitur *eſſendi*, *vel* quoniam omne verbum ſignificat eſſentiæ actum non eſſentiam: & quia actus vel eſt ſubſtantialis vel accidentalis, vel medius, idcirco dicitur *actũ eſſẽdi*, vt *homo eſt animal*, vbi ly *eſt* ſignificat ipſam eſſentiam vt eſt eſſentia & cõiungit notiones, nõ res: properea: *Sum* vocatur verbum ſubſtantiuũ rectè à Grammaticis. Sed perperam, dixerunt, verbum ſignificare actionem vel paſſionem. *Eſt* enim non ſignificat actionem neque paſſionem: item neque diſco ſignificat actionem, ſed actum actionis: *actio* autem ſignificat actionem, vt eſſentiam aliquam: docere verò vt actum. Quid autem ſit Actus in logica declaramus & metaph Additur *vel exiſtendi*: Nam cum dico: *Petrus eſt*, vel *eſt in platea*: vel *exiſtit*, non ſignifico Petri actum eſſentialem, ſed exiſtentialem, quod .ſ. eſt extra cauſas ſuas: vel quia eſt in alio & ad aliud.

Additur *ſeu operandi*, quoniam operatio non tranſit in aliud, *homo ambulat*: actio vero tranſit, vt *homo verberat* filium.

Dicitur *etiam agendi* vt Petrus docet: & patiendi vt Petrus docetur. Sed de his actibus in Metaphyſ. dicemus, neque enim *Grammatici eſt negotij*.

CORRECTIO.

HInc vides quantopere falluntur Grammatici, dicentes, *verbum eſſe partem orationis declinabilem* Et deinde, non loquuntur amplius de declinatione, ſed de coniugatione. Item dicunt, verbum eſſe *ſignificatiuum actionis & paſſionis*: cum verba ſubſtantialia & neutra; etiam ipſorum teſtimonio, non dicant actionem neque paſſionem.

Quod autem addunt Grammatici, *verbum eſt pars orationis declinabilis, quod cum modis, formis & temporibus agendi vel patiendi ſignificatiuum eſt*, non pertinet ad definitionem, ſicut in logica declaratur. Non enim ex hoc eſt verbum, quod habet modos & tempora. Sed ex hoc quod actum fluentem ab eſſentia & quidem verbum ſubſtantiale non habet neque ſignificat tempus: & multa verba heteroclita: & tempus accidit eis ex hoc, quod actus non ſubito fit vt alibi docemus.

Præterea in lingua Chinenſium & Coconchinenſium verba non declinantur perſonis, nec temporibus variantur, ſed notulis, vt ſuo in loco aperiemus: ergo accidunt hæc verbo non eſſentiant verbum.

Diſtinctio verborum eſſentialis.
Art. II.

VErborum aliud ſubſtantiale, vt *ſum*: aliud exiſtentiale, vt *maneo, exiſto*; aliud operatiuum ſiue actificum, vt *volo, ambulo, gaudeo*. Aliud *actiuum*, vt *caſtigo, accuſo, facio*: aliud paſſiuum, vt *caſtigor, verberor*:

Aliud addit Grammatici commune, vt *criminor*: aliud deponens, vt *vtor, fruor*.

DECLARATIO.

QVoniam ſignificare actum rerum eſt verbo eſſentiale; ex huiuſmodi actuum diſtinctione ſumẽda fuit verborũ eſſentialis diſtinctio: & quoniã ab eſſentia procedit exiſtẽtia ab exiſtẽtia operatio, ab operatione actio, ab actione paſſio: propterea verbum rectè diſtinguitur in eſſentiale exiſtentiale, operatiuum, actiuum, & paſſiuum.

Et hîc diſtinctio eſt ſecundum rem: nam ſecundum vocem *ſequor* videtur paſſiuum, quod tamen eſt ſecundum rem actiuum: & propterea vocatur deponens, & *vapulo*

videtur actiuum, quod tamen eſt paſſiuum. Aliud ſecundum vocem eſt paſſiuum, ſed ſecundum rem eſt actiuum & paſiuum, vt *amplector*: & propterea à Grammaticis dicitur commune. Hoc apud Latinos, non linguis aliis: & ſecundum naturam non dantur verborum genera, niſi ex quinque actibus.

ADMONITIO.

Actiua & paſſiua ſunt verba in omni lingua. At in Latina ex finitione in o, & in or, diſtinguuntur, quod verum eſt in omnibus temporibus verborum, præterquam in præteritis perfectis & pluſquam perfectis, quę reſoluuntur in participium & verbum ſubſtantiuum: dicimus enim *amatus ſum vel fui*: &c. & *amatus eram*, vel *fueram* &c. in lingua vero Italica, non datur vllius temporis paſſiuum, ſed reſoluitur in ſubſtantiuum vt pro *ego amor*, dicimus *io ſon amato*, *tu ſe i amato*, *quello è amato*. At in tertiis perſonis ſupplet ly *ſi ama*, *& ſi è amato*: &c. In actiuis verò ſunt tempora omnia, exceptis præteritis perfectis, & pluſquam perfectis: etenim pro *amaui & amaueram*, dicimus *hò amato & haveuo amato*.

DOCVMENTVM.

Iſta duo verba *ſum* & *habeo* ſunt baſes verborum omnium: nam copulant ſubſtantiuè, & adiectiuè, ſiue accidentaliter, ſiue intrinſecè, ſiue extinſecè res omnes.

NOTANDVM.

Verba quæ Grãmaticis vocantur neutra, non ſunt actiua nec paſſiua propter hoc, quod ſignificant actũ exiſtendi vt *ſto*: aut afficiendi, vt *aueo*: ſiue operandi vt *curo*; aut potendi & non potendi vt *abundo & careo*. Communia autem & deponentia pertinent ad actiua & paſſiua. Sed deponentia etiam neutra ſunt ſecundum

rem, vt *lætor*, *gradior*, ſicuti *auxilior & medicor* ſunt actiua ſecundum rem.

COROLLARIVM.

NOn'ergo rectè neque ſecundũ rem, neque ſecundũ vocem, Grammatici diſtinguunt verba in actiuum, paſſiuum, neutrum, commune & deponens: etenim in actiuis ſunt quædam neutra, vt *amo*, *video*, *intelligo*: quæ actus interiores & affectus & notiones immanentes ſignificant: In neutris verò ponunt paſſiua multa, vt *fio*, *exulo*, *vapulo*: ita actiua *vt aro*, *vindemio*, *fodio*, *puto*, *ſero*, & omnia verba pertinentia ad agriculturam falsò poſita in quarto ordine neutrorum. Similiter quæ ſpectant ad diuinas actiones naturę autoris vt *ningit*, *tonat*, *luceſcit*: In deponentibus verò ponunt neutra ſecundum rem, licet voce paſſiua, vt lætor, *gradior*, *triſtor*, *iraſcor*, *ſtomachor*. Item quædam actiua, vt *ſequor*, *minor*, *auxilior*, *patrocinor*, *medicor*. Secundum vocem autem omnia verba ex hoc quod deſinunt in o, vel in or: *Sum* enim & ſua compoſita ſolummodo neutra poni poſſent: & tunc falſa eſſet verbi ratio, ab eis tradita, quod .ſ. *ſignificat actionem vel paſſionem*.

Diſtinctio verborum ex perſonis.
Art. III.

VErborum aliud perſonale, aliud imperſonale, aliud ſeruile.

DESCRIPTIO.

VErbum perſonale tres habet perſonas, primam, ſecundã, & tertiam pronominibus deſeruientes, vt *ego amo*, *tu amas*, *ille amat*. Imperſonale nullas habet perſonas aut numeros ſed ſub tertia quaſi omnes vt *à me amatur*

à te amatur, ab illo amatur. Vulgò, *da me ſi ama, datè ſi ama: da noiſ' ama.*

De perſonalium numero ſecundum Latinos Grammaticos.

PErſonalia verba alia ſunt actiua, quæ deſinunt in o, & formant paſſiuum in or: vt amo, vnde fit amor, per additionem r, alia paſſiua quæ deſinunt in or, & habent actiuum in o, vt amor ex amo.

Alia neutra, quæ deſinunt in o, & non formant paſſiuum in or, vt gaudeo, careo: alia communia, quæ deſinunt in or, & non formantur ab actiuo in o, & actiuè ac paſſiuè in oratione conſtruuntur, vt ego criminor te, & ego criminor abs te. Alia deponentia, quæ deſinunt in or, & non formantur per actiuum o, nec poſſunt paſſiuè conſtrui; ſed ſolum actiuè, vt *ego ſequor virtutem.*

De imperſonalium numero.

IMperſonlia alia actiua ſecundum vocem, vt *tedet, decet, intereſt*; alia paſſiuæ vocis, vt *amatur curritur.* Alia neutra, vt *benefit, malefit.*

De ſeruilibus.

SEruilia verba ſunt: quæ imperſonalibus addita, ſunt imperſonalia, vt *te debet pænitere*: perſonalibus verò perſonalia; vt *tu debes pænitentiam agere.*

DECLARATIO.

PRofectò imperſonalie alia ex actiuis ſunt, vt *delectat*, quæ cum in finitiuo verbo ſunt imperſonalia; ſine verò, actiua. Alia ſunt neutra; vt *intereſt, & conuenit*: patet aut quoniam ablato infinitiuo ſunt perſonalia, vt

medicorum interſunt curationes. Et Petro conueniunt virtutes. Sed quæ neutro paſſiua vocari poſſent ſecundum Grāmaticos, nūquam fiunt perſonalia, vt *tædet*, *miſerat*, *piget*, *penitet*, ratio autem eſt quoniam ad affectiones referuntur, quæ opus ad extra non reſpiciunt, nec perinde actionem.

Diſtinctio ex numero perſonis.
Art. IV.

NVmeri verborum ſunt duo, ſingularis vt *amo*, & pluralis vt *amamus*. ſimiliter perſonæ ſunt tres in omni numero, in ſingulari ego *amo*, tu *amas*, *ille amat*: in plurali, *nos amamus*, *vos amatis*, *illi amant*.

NOTANDVM.

IN omnibus rebus reperiuntur iſtę tres perſonæ, & duo numeri ex natura rei; licet aliquando in certis verbis non ſint in vſu; & in imperatiuis ex natura rei deſunt, & in infinitiuis quæ ad imperſonalium tranſeunt rationem.

De caſibus & declinationibus verborum.

ACcidit verbis caſus & declinatio: omnis perſona variat finem dictionis, vt amo, amas, amat: ſicut & nominibus accidere nouimus. Prętereà declinationes verborum variantur ſicut & nominum: & cognoſcuntur ex ſecunda perſona, ſicut nominum, ſecundo caſu, itemque infinitiuo.

Prima ergo declinatio habet ſecundam perſonam indicatiui modi in *as*, & infinitum in *are*, vt *amas*, & *amare*.

Secunda, in *es*, & in *ere*, longum, vt *doces*, & *docere*.

Tertia

Tertia in *is*, & in *ere*, breuem, vt *legis*, & *legere*.
Quarta in *is*, & *ire*, longum, vt *audis* & *audire*.

CORRECTIO.

SEd hæc ſecundum antiquorum dicta ſunt rationem, etenim poteſt prima declinatio conſtitui ex ſecunda perſona in es, & infinito eſſe, vt *ſum*, *interſum*, *abſum*, *præſum*, *deſum*, *ſubſum*, *proſum*, *obſum*, *poſſum*, & cætera compoſita ex verbo ſubſtantiali & præpoſitionibus.

Secunda habet perſonam ſecundam in *ers*, & infinitum in *erre*, vt *fero*, *fers*, *ferre*: & compoſita, vt *refero*, *confero*, *offero*, *perfero*, *defero*, *infero affero*, *& cætera*.

Tertia autem ſit prima antiquorum, vt *amas*, *amare*.

Quarta illorum ſecunda, vt *doces*, *docere*.

Quinta illorum tertia, vt *legis*, *legere*.

Sexta illorum quarta, vt *audis*, *audire*.

De anomalis.

DAntur irregularia à prima; vt *veto & iuuo* & *iuuare*, quæ in præteritis ſunt anomala. Dantur irregularia à tertia, vt *gaudeo & gaudere*, quæ in præteritis non ſeruant normam tertiæ.

Et à quarta vt *vis*, & *velle*, quæ in præteritis & infinitis exerrant.

Et à quinta vt *eo*, *is*, *ire*: quæ in futuris extra vagantur, vt *ibo*, & compoſita vt *tranſeo*, *redeo*, *pereo*, &c.

Aſſertio de temporibus verborum, Art. V.

PRoprium eſt verborum in temporibus ſignificare.

DECLARATIO.

QVoniam actus ſunt extenſiones facultatum, nec ſimul eſſe toti poſſunt, neceſſe eſt tempus eiſdem in eſſe quod eſt ſucceſſio rerum, ex ente & non ente participantium, vt in Metaphyſ. docuimus.

De temporis differentiis.

TRes ſunt temporum differentiæ, videlicet præſens, præteritum, & futurum. Etenim aut res eſt nunc in actu, & facit præſens; aut fuit in actu, & ſic præteritum, aut erit, & ſic eſt futura.

De præterito triplici.

TRiplex tamen præteritum, aliud imperfectum, vt *amabam*, aliud perfectum, vt *amaui*, aliud pluſquam perfectum, vt *amaueram*, res enim aut eſt in tranſitu, aut tranſiuit, aut multo ante tranſiuit.

NOTANDVM.

NOn poteſt reperiri verbum, quod non habeat præſens & præteritum & futurum, diſtincta ſecundum rem, licet ſecundum vocem quædam ſint defectiua; vt *memini, odi, inquam*, & cætera, ex vſu ſic pronunciata apud Latinos non autem in aliis nationum linguis.

De temporum variatione ex facultatibus.

ET quoniam omnis actus aut indicatur per cognoſcitiuum, aut imperatur per poteſtatiuum; aut optatur per volitiuum: propterea tempora verborum ad tres facultates reducuntur .ſ. ad indicatiuam imperatiuam, & optatiuam.

APPENDIX.

PRæterea quoniam actus ſubiungitur actiui, vel determinatè vel indeterminatè, propterea adduntur temporum duæ aliæ rationes .ſ. ſubiunctiua & infinitiua, quæ reguntur ab aliis verbi notionibus.

DECLARATIO.

EST quidem præteritum, præſens, & futurum tempus, triplex, atque vt pars, aut vt differentia ſucceſſionis rerum, & quidem contingit exprimi ſecundum tres primalitates Metaphyſicas, per imperatiuum, indicatiuum, & appetitiuum; qui vocantur modi ſecundum Grammaticos, ſed nimis communiter: modus enim eſt cuiuſque rei qualitas: propterea nos reduximus eos ad primalitates. Sed ſubiunctiuum, & infinitiuum, quoniam ad compoſitionem potius modorum ſpectant determinatè vel indeterminatè ſecundum perſonas & ſine perſonis, propterea hoſce modos tanquam appendices verbis addendos putauimus: & non ſicut principales, quemadmodum Grammaticis vſurpatur.

De temporum numero in vnaquaque ratione.

DE INDICATIVO.

INdicatiua ratio habet omnia tempora vz. præſens, vt *Amo*; preteritum, vt *amaui*; futurum vt *amabo*: & iterum triplex præteritum vz. imperfectum, perfectum, & pluſquam perfectum. Indicare .n. eſt actus cognoſcitiui principij. Cognitio autem refertur ad omnia tempora.

DE IMPERATIVO.

IMperatiuum verò non habet niſi præſens & futurum, caretque pręterito, quoniam non poteſt imperari quod tranſiuit, neque Deus poteſt facere vt non fuerit, quia ſibi contradiceret. Imperamus id ſolum quod nunc, aut poſteà exit in actum.

Caret etiam Imperatiuum perſonis primis in ſingulari numero; quoniam ſibi ipſi nemo imperare poteſt, ſed alteri, niſi ſeipſum vt alterum accipiat, & tunc erit quaſi ſecunda perſona qui eſt prima: ſic Petrus ait, quid agis Petre? & *fac Petre.* Non caret in plurali, quoniam multi imperio mutuo afficiuntur.

DE OPTATIVO.

OPtatiuum habet præſens, præter tum, & futurum: deſiderium .n. ad omnia fertur tempora; optamus etenim aliquid fuiſſe, & eſſe, & fore, habetque notas ſuas *Vtinam &c.*

DE SVBIVNCTIVO.

SVbiunctiuum habet ſimiliter omnia tempora, quoniã poteſt ſubiungi ad quodcunque verbum aliorum modorum, vt *fac ames, vel verum eſt,* quòd *amauerim,* item *cùm amarem ſuſpirabam*, & *cùm amauero ſuſpirabo.*

Notandum quod Subiunctiuus habet pro nota ly *cum* quę orationem ſuſpendit donec aliud verbum ſibi adiungat poſt ſe, vel abſque ly *cum* ſubiungitur alteri verbo, vt *bonum eſt vt facias*, per aliquam notam copulatiuorum dictorem in Logica.

De infinitiuo.

INfinitiuum etiam tria tempora habet, ſed ſine perſonis, dependent enim ſemper ex finito verbo: quod poteſt multiplex eſſe & ad omnia tempora referri, & quoniam hæc relatio eſt indeterminatarum perſonarum, omnibus enim perſonis copulatur, propterea infinitiui modi carent diſtinctione perſonarum: dicimus enim *credo te amare*; *nos amauiſſe*: & *Ioannem amaturum eſſe*: & qualibet perſona cuilibet addi poteſt, verba famulantia ſemper infinitiuum expoſcunt poſt ſe, vt ſuo in loco patebit.

De Gerundiis, participiis, & ſupinis.

GErundia, participia & ſupina non ſunt verborum modi; ſed nominum ſimul & verborum participationes; propterea de eis alia pars orationis eſt conficienda; nec verbis addenda, vt fecere priores.

NOTANDVM.

PRæterita præfecta, imperfecta, & pluſquam perfecta non ſunt in operatiuis, ſed idem omnia tempora repræſentat, quoniam ſub ratione voliti non multiplicatur præteritio, ſicut ſub ratione indicati.

Subiunctiuum verò habet omnia præterita; quoniam cum omni verbo alterius modi ſubiunctionem facere poteſt.

Grammatici non intellexere quod deſideratiuo, potius autem ſubiunctiuo deeſt pars præſentis temporis, dicimus enim vulgo *io amaſſi at amarei ſetu caminaſſi*, *io verrei teco*: quæ non rectè confunduntur apud Latinos, & vulgares etiam peccant quoniam ly *amarei*, non ad deſideratiuum, ſed ad ſubiunctiuum verè ſpectat, non enim pronunciatur, abſque ſubiuncto ante vel poſt, ſiquis ergo iterum grammaticaretur hoc conſiderare deberet.

Digitized by Google

QVÆSTIO.

QVæritur autem, cur præteritum multiplicatur, & non futurum & præſens? reſpondeo, quia præteritum poteſt non totaliter præteriſſe, & iterum totaliter & tandem multo ante, poteſt diuidi Sed præſens eſt nunc indiuiſibile, quapropter non poteſt diuidi. Sed quod imperfectum eſt præſens pertinet ad antecedens, vel ad ſubſequens tempus: igitur vnius eſt temporis. Sed de futuro non ſic: aliud enim eſt mox futurum, aliud poſt, aliud longè poſt. Sed Grāmatici non acceperunt hanc diſtinctionem: quoniam vſus loquendi apud veteres eiuſmodi expreſſiones non habuit, ſicut de præteritis, veruntamen futurum ſubiunctiui videtur eſſe de futuro præterito: *fecero* enim idem eſt latinè quod vulgariter *ha verò fatto.* Apud Hæbreos tempora ſicut magis confuſa.

Diuiſio verborum ex ordine.
Art. VI.

VErborum aliud primitiuum, vt Do: aliud deriuatiuum, vt dono.

DECLARATIO.

DIſtinctio ab ordine eſt ſimilis ei, quæ fit nominum.

Deriuatiuorum multiplicitas verborum ex verbis.

APud Latinos verborũ deriuatiuorũ aliud eſt inchoatiuum, vt à caleo fit *caleſco*, quaſi incipio caleſcere.

Aliud meditatiuum, vt à cœno *cœnaturio* deriuatur, quaſi meditor cœnare.

Aliud frequentatiuum, vt à lego *lectito*, ideſt frequenter lego: à rogo rogito.

Aliud diminutiuum, vt à *ſorbeo*, *ſorbillo*, à *ſcribo*, *ſcribillo*,

paulatim, & diminutè ſcribo &c. Deeſt Latinis magnificatiuum, dicimus enim vulgo da beuo ſbeuacciliare: da ſtiro ſtiracchiare francheggiare.

Deriuatio verborum ex nominibus.

DEriuatio verborum ex nominibus iterum multiplex; alia à ſimilitudine: vt à patre oritur *patriſſo* ſiue *patrizo*; Alia ab actu rei ſiue exiſtentis, ſiue mutationẽ ſubeuntis, vt à fronde *frondeſco*, à lapide lapideſco, à calore caleſco.

REGVLA.

QVoniam verbum ſignificat actum: cuiuſcumque autem rei eſt actus: igitur à quocumque nomine rem ſignificante poteſt deriuari verbum.

DECLARATIO.

HÆc regula valet apud Græcos, & Italos vulgares, ſed Latini non vſque adeò ipſa vſi ſunt. Lullius tamen elicit eam ex quocumque nomine: namque ait, homo, *homificare homificatio, homificabile.* Sed hòc ex compoſitione fit non ex deriuatione, & pertinet ad actum agendi. Sed deriuatio pura eſt ex formali, vt *lapideſco, metalleſco, ligneſco, ſeneſco, pu ereſco, floreo, & floreſco* à flore. Sed ab homine non dicitur *homeo*, nec à lupo lupeſco, & tamen ſecundum naturàm fieri debet: vnde vulgariter à campo dicitur *campeggiare*, à feneſtra, *feneſtrazziarſi: della donna in donnarſi*, ſicut Latinè dicitur *maſculeſcere* & *effeminari*, à maſculo, & fæmena.

Qui autem nouas artes cudit, poteſt facere deriuationes verbales ex quocumque nomine, ex omni enim re egreditur actus exiſtendi, vel operandi, vel imitandi &c. Quidquid Grammatici in hoc minus ſapiant.

De *deriuatione temporum ex temporibus verborum.*

DEriuantur etiam tempora verborum ſuccedentia ex præcedentibus eiuſdem ſpeciei, vt omnia præterita ex primo præterito profecto, ex amaui enim naſcitur *amaueram, amauiſſem, amauerim,* & *amauero, amauiſſe.*

DECLARATIO.

VErè deriuantur ex præterita ex præterito perfe- non autem ex imperfecto, quod enim imperfectum eſt, generare non poteſt ſibi ſimile, item futurum ſubiunctiui deriuatur ex præterito, quoniam dicit futurum ſub ratione præteriti, idem enim *amauero* ac amatum habuero *ha vero amato.*

Deriuatio ex præſenti.

DEriuantur omnia præſentia tempora ex præſenti indicatiuo, vt ab amo, *ama, amarem, amem,* & *amare,* & ab *amor, amare, amater, amer, amari,* vt à lego, *lege, legerem, legam, legere, &c.*

Deriuatio ex futuro.

EX futuro autem indicatiui, non videntur oriri alia futura. Non enim ex amabo deriuatur amato, & amem, & amauero, & amaturum eſſe, ſecundum vocem licèt deriuantur ſecundum rem, quapropter in his conſulendus eſt vſus: ac forſan & quantitas ſyllabarum primarum.

De formatione verborum. Art. VII.

VErborum aliud ſimplex vt *lego*: aliud compoſitum, vt *translego* : aliud decompoſitum , vt *translectūrio*.

DECLARATIO.

EAdem ratione declaratur compoſitio ſimplicitaſque verborum ac nominum. Decompoſitum autem non ex compoſitis, ſed ex compoſito & deriuatiuo, vt *tranſcribillo* ex trans & ſcribo : ex quo erat ſcribillo.

SVBDIVISIO.

COmpoſitio verborum alia eſt ex duobus ſeu pluribus verbis vt *calefacio*, ex caleo & facio, alia eſt ex verbo & aduerbio vt *malefacio*, *ſatisfacio*, alia ex verbo & præpoſitione, vt *efficio*, *conficio*, quaſi extra facio, vt cum alio facio: alia ex verbo & nomine, vt *fructifico*, *magnifico*, *id eſt facio fructum*, *& facio magna*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex nomine & verbo ſignificat actionem alicuius rei, vel paſſionem, vt fructifico & confructificor, arefacio, & areſio, & lætifico.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & aduerbio ſignificat qualificatione m actionis, ſeu actus, ſiue actiui, ſiuè paſſiui, vt *ſatisfacio*, & *ſatisfio*, & *maleſio*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & verbo ſignificat actus editionem, vt *frigeſio*, quoniam fit actus frigoris, ſi tamen datur.

DECLARATIO.

ADditum eſt in hac regula *ſi tamen datur*; quoniam non videtur ex duobus verbis fieri compoſitio, quoniam duo actus coire non poſſunt, ſed ſi alter ab altero fit, habebitur vnus vt eſſentia actus, alter vt actus ſeu actio & paſſio eius, ſicut patet in *frigeſio & caleſio*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & prępoſitione, ſignificat actum cum relatione & reſpectu ad aliquam eſſentiam, ad quam, vel de qua, vel cum qua, vel in qua, vel propter quam, vel per quam, vel ſuper quam, vel ſub qua, vel circa quam, vel cuius gratia, editur actus.

REGVLA.

QVot ſunt præpoſitiones tot ſunt verborum ex præpoſitionibus compoſitiones ſecundum naturam. Sed ſecundum vocem ad certas tantum reſtringuntur.

Exempla de verbi ſubſtantiui compoſitionibus.

Verbum ſubſtantiuum habet compoſitiones octo. Dicitur enim à *ſum*, adſum, ideſt ad aliud ſum, quaſi præſens. Et *Abſum*, ideſt ab alio ſum, quaſi diſtans, & diſgreſſus ab eo.

Item *deſum*. quaſi deorſum ſum, & ſeparatum.

Inſum, quaſi in alio ſum, vel intus ſum, præpoſitio enim ſæpè mutilatur in fine quando venit in compoſitionem.

Interſum, quaſi intra aliquod ſum, vt præſens, vel tanquam iuuans aut neceſſarium.

Item *obſum*, quaſi ob aliud ſum, & aduerſum, & contra: ſignificat enim ly *ob* oppoſitionem quamcunque, & quamuis ſignificet eſſe cauſale finale interdum, tamen in compoſitione ponitur vt cauſa opponitur effectui ſaltem relatiuè.

Proſum, quaſi pro alio ſum, vel propter aliud, ideſt illud iuuans: *præſum*, ideſt ſupraſum; vnde præeſſe dicitur, qui imperat, & qui anteit.

Subſum quaſi ſub alio ſum. *Poſſum* quaſi poſteſſe ſum. Qui enim poteſt, poſt eſt, potentia .n. ex eſſentia manat, vt declaratum eſt in Metaphyſ. & hoc dico ex vi compoſitionis. Datur & *ſuperſum*.

De compoſitionibus verborum non ſubſtantialium cum præpoſitionibus.

IN verbis aliis longè plures ſunt compoſitiones: dicimus enim ex *iacio*, abiicio, & adiicio, quorum primum ſignificat ſeparationem per iactum, ſecundum verò additionem Sic ex *mitto* amitto, & admitto, quamuis *ad* in admitto referatur ad perſonam mittentem: in adiicio verò ad eam, ad quam fit iactus; ſicut & appono.

Coniicio & committo: ſimul iacio, & ſimul mitto. Sed per diſcurſionem ly coniicio etiam idem eſt atque conſidero; quia qui multa ſimul iacit intellectu, ſyllogizat: & committo quaſi alteri trado, quo cum mitto quid faciendum, & ſimiliter committo ſignificat facio ſimul cum inſtrumentis vel aliis rebus aliquid. Datur etiam circumiicio, & circumpono, quando circa ambitum rei quid ponimus, vel operamur.

Demitto & dimitto, deiicio, & diſiicio habemus, demittere enim eſt quaſi deorſum mittere, vel de alio mittere, ſimiliter & deiicere & deponere. Dimittere verò eſt quaſi diuiſim mittere, & potius ad verbalem facit cōpo-

poſitionem, vnde dicimus dimittere quaſi liberare & parcere, quoniam à vinculo & obligatione diſſociamus mittendo. Dicimus diſponere quaſi diuiſim ponere, ſed cum ordine, diſiicere quaſi diuiſim iactare, & ſine ordine; & hoc eſt deſtruere, quaſi deſtructura ſeparare.

Emitto, eiicio, expono, euello, dicuntur quaſi extra mitto, extra iacio. & extra pono. Vnde dicimus exponere & quaſi declarare quid extra rei implicationem & contextum, vbi res eſt confuſa, ponimus eius ſenſum.

Prẹterea iniicio, immitto, impono; dicimus quaſi intus iacio, intromitto, intus pono vel in ponitur quaſi contra immitto .ſ. in alium mitto, iniicio in aliud iacio. Dicimus etiam intermitto, interpono, interficio, interiicio; quoniam intra aliquid mittimus aliquid, quod ſi illud aliquid eſt tempus vel actio, tunc intermitto, eſt pauſo, ſimiliter interpono, quaſi intra negotium pono diſſeparans illud. Sed interficio eſt interponere aliquod inter aliud, vnde quando eſt homo vel animal ſignificat id, quod occido & matto, qui enim ponit ferrium aut aliud diuidens, intra animal, ſeparat ipſum ac proinde occidit dicimus etiam intermitto & introſpicio, quando non videntur quippiam introducimus; aut ſaltem intellectum, ſic dictum, quia intus legit, introſpicit. Dicitur impotens quaſi *valde* potens quoniam impetuoſe poteſt, dicitur *in* negatiuè, qnoniam ly *non* factum eſt *on*, & de inde *in* ſicut *olli* tranſi in *illi.* Sed rarò aut nunquam facit cum verbo ſic compoſitionem, ſed cum participio verbi, dicitur enim innocens ideſt non nocens, non tamen innoceo: iu auditus, & tranſitatus, non tamen in audio nec inutor: infectus, ſed non inficio, niſi ſub altero ſignificatu.

Item dicimus obiicio, oppono, offero: quaſi contra iacio, contrapono, contrafero, etenim ly contra dicit oppoſitionem contrariam, & diuerſam & priuatiuam, & localem, &c. Sed cum dicimus omitto, idem eſt quaſi relinquo, quoniam qui contra miſſionem eſt non mittit, ſed deſinit mittere: ſed qui contra ponit aliquid facit contrariè ne dum priuatiuè.

Item proiicio procul iacio ſignificat. Sed propono pro alio pono: & non procul dicimus ſecundum vſum. Promitto autẽ dicitur quaſi pro alio mitto, & pro re facienda mitto verbum pollicitans, vel procul mitto, vnde dicimus promiſſam barbam ideſt prolixam, dicitur etiam permitto ideſt per aliud mitto vt fiat, ly enim *per* cauſalitatem denunciat, percipio per aliud capio, vel valde capio, quoniam cauſalitas notitiam inluſtrat. Dicimus præmitto, ideſt ante mitto, & prępono ideſt antepono: & poſtpono, & poſt habeo: non tamen poſtmitto, quoniam non eſt in vſu, & non quia non poteſt fieri ſecundum naturam.

Item reiicio, repono remitto; quaſi iacio, retro pono ideſt poſt primam vicem, & remitto, & reſcribo, & hoc verum, quando ly, re, breuis eſt ſyllaba: ſed quando eſt longa, dicitur, à res, vt refert, ideſt res fert: & vtilitás fert.

Amplius dicimus ſubiicio, ſubmitto; quaſi ſubjacio, pono ſub, mitto ſub. B. enim fit .p. et f, ex ſono ſequentis, vt ſuppono, & ſuffero. Sed bonus Grammaticus originem retinebit. Dicimus etiam ſepono, ſemoueo, quaſi ſeorſum pono, & ſeorſum moueo, ſimiliter ſeparo, & ſegrego, ſeorſum paro, & ſeorſum à grege. Item ſuſpicio, quaſi ſurſum aſpicio. Item ſuper pono, & ſuperſedeo, & ſuper, quorum ethymologia patet.

Amplius traduco, traiicio, tranſpono, tranſmitto, tranſlego, ex trans & duco; & iacio &c.

CONSIDERAOIO.

HÆc attulimus exempla, vt in aliis idem ſcias facere & declamare, dicimus enim ex do das, abdo, addo, condo, dedo, edo, indo, obdo, prodo, ſubdo, reddo, trado. Similiter ex eo, is, habes, adeo, comeo, in eo, ob eo, pro eo, præ eo, tranſeo. Quorum ſignificata etſi ab originali elongentur, tamen ab originali habent vim ſignificatiuam, *per eo* enim ſignificat per aliud eo, ſicut fumus

DE IMPERATIVO.

IMperatiuum verò non habet niſi præſens & futurum, caretque preterito, quoniam non poteſt imperari quod tranſiuit, neque Deus poteſt facere vt non fuerit, quia ſibi contradiceret Imperamus id ſolum quod nunc, aut poſteà exit in actum.

Caret etiam Imperatiuum perſonis primis in ſingulari numero; quoniam ſibi ipſi nemo imperare poteſt, ſed alteri, niſi ſeipſum vt alterum accipiat, & tunc erit quaſi ſecunda perſona qui eſt prima: ſic Petrus ait, quid agis Petre? & *fac Petre.* Non caret in plurali, quoniam multi imperio mutuo afficiuntur.

DE OPTATIVO.

OPtatiuum habet præſens, præteritum, & futurum: deſiderium .n. ad omnia fertur tempora; optamus etenim aliquid fuiſſe, & eſſe, & fore, habetque notas ſuas *Vtinam &c.*

DE SVBIVNCTIVO.

SVbiunctiuum habet ſimiliter omnia tempora, quoniã poteſt ſubiungi ad quodcunque verbum aliorum modorum, vt *fac ames, vel verum eſt,* quòd *amauerim,* item *cùm amarem ſuſpirabam*, & *cùm amauero ſuſpirabo.*

Notandum quod Subiunctiuus habet pro nota ly *cum* quę orationem ſuſpendit donec aliud verbum ſibi adiungat poſt ſe, vel abſque ly *cum* ſubiungitur alteri verbo, vt *bonum eſt vt facias*, per aliquam notam copulatiuorum dictorem in Logica.

De infinitiuo.

INfinitiuum etiam tria tempora habet, ſed ſine perſonis, dependent enim ſemper ex finito verbo: quod poteſt multiplex eſſe & ad omnia tempora referri, & quoniam hæc relatio eſt indeterminatarum perſonarum, omnibus enim perſonis copulatur, propterea infinitiui modi carent diſtinctione perſonarum: dicimus enim *credo te amare*; *nos amauiſſe*: & *Ioannem amaturum eſſe*: & quælibet perſona cuilibet addi poteſt. verba famulantia ſemper infinitiuum expoſcunt poſt ſe, vt ſuo in loco patebit.

De Gerundiis, participiis, & ſupinis.

GErundia, participia & ſupina non ſunt verborum modi; ſed nominum ſimul & verborum participationes; propterea de eis alia pars orationis eſt conficienda; nec verbis addenda, vt fecere priores.

NOTANDVM.

PRæterita præfecta, imperfecta, & pluſquam perfecta non ſunt in operatiuis, ſed idem omnia tempora repræſentat, quoniam ſub ratione voliti non multiplicatur præteritio, ſicut ſub ratione indicati.

Subiunctiuum verò habet omnia præterita; quoniam cum omni verbo alterius modi ſubiunctionem facere poteſt.

Grammatici non intellexere quod deſideratiuo, potius autem ſubiunctiuo deeſt pars præſentis temporis, dicimus enim vulgo *io amaſſi ac amarei ſe tu caminaſſi*, io *verrei teco*: quæ non rectè confunduntur apud Latinos, & vulgares etiam peccant quoniam ly *amarei*, non ad deſideratiuum, ſed ad ſubiunctiuum verè ſpectat, non enim pronunciatur, abſque ſubiuncto ante vel poſt, ſiquis ergo iterum grammaticaretur hoc conſiderare deberet.

QVÆSTIO.

QVæritur autem, cur præteritum multiplicatur, & non futurum & præſens? reſpondeo, quia præteritum poteſt non totaliter præteriſſe, & iterum totaliter & tandem multo ante, poteſt diuidi Sed præſens eſt nunc indiuiſibile, quapropter non poteſt diuidi. Sed quod imperfectum eſt præſens pertinet ad antecedens, vel ad ſubſequens tempus: igitur vnius eſt temporis. Sed de futuro non ſic: aliud enim eſt mox futurum, aliud poſt, aliud longè poſt. Sed Grãmaticinon acceperunt hanc diſtinctionem: quoniam vſus loquendi apud veteres eiuſmodi expreſſiones non habuit, ſicut de præteritis, veruntamen futurum ſubiunctiui videtur eſſe de futuro præterito: *fecero* enim idem eſt latinè quod vulgariter *ha verò fatto.* Apud Hæbreos tempora ſicut magis confuſa.

Diuiſio verborum ex ordine.

Art. VI.

VErborum aliud primitiuum, vt Do: aliud deriuatiuum, vt dono.

DECLARATIO.

DIſtinctio ab ordine eſt ſimilis ei, quæ fit nominum.

Deriuatiuorum multiplicitas verborum ex verbis.

APud Latinos verborũ deriuatiuorũ aliud eſt inchoatiuum, vt à caleo fit *caleſco*, quaſi incipio caleſcere.
Aliud meditatiuum, vt à cœno *cœnaturio* deriuatur, quaſi meditor cœnare.
Aliud frequentatiuum, vt à lego *lectito*, id eſt frequenter lego: à rogo rogito.
Aliud diminutiuum, vt à *ſorbeo*, *ſorbillo*, à *ſcribo*, *ſcribillo*,

paulatim, & diminutè ſcribo &c. Deeſt Latinis magnificatiuum, dicimus enim vulgo da beuo ſbeuacciliare: da ſtiro ſtiracchiare francheggiare.

Deriuatio verborum ex nominibus.

DEriuatio verborum ex nominibus iterum multiplex; alia à ſimilitudine: vt à patre oritur *patriſſo* ſiue *patrizo*; Alia ab actu rei ſiue exiſtentis, ſiue mutationē ſubeuntis, vt à fronde *frondeſco*, à lapide lapideſco, à calore caleſco.

REGVLA.

QVoniam verbum ſignificat actum: cuiuſcumque autem rei eſt actus: igitur à quocumque nomine rem ſignificante poteſt deriuari verbum.

DECLARATIO.

HÆc regula valet apud Græcos, & Italos vulgares, ſed Latini non vſque adeò ipſa vſi ſunt. Lullius tamen elicit eam ex quocumque nomine: namque ait, homo, *homificare homificatio, homificabile.* Sed hòc ex compoſitione fit non ex deriuatione, & pertinet ad actum agendi. Sed deriuatio pura eſt ex formali, vt *lapideſco, metalleſco, ligneſco, ſeneſco, pueresco, floreo, & floreſco* à flore. Sed ab homine non dicitur *homeo*, nec à lupo lupeſco, & tamen ſecundum naturam fieri debet: vnde vulgariter à campo dicitur *campeggiare*, à feneſtra, *feneſtragiarſi: della donna in donnarſi*, ſicut Latinè dicitur *maſculeſcere* & *effeminari*, à maſculo, & fæmena.

Qui autem nouas artes cudit, poteſt facere deriuationes verbales ex quocumque nomine, ex omni enim re egreditur actus exiſtendi, vel operandi, vel imitandi &c. Quidquid Grammatici in hoc minus ſapiant.

De deriuatione temporum ex temporibus verborum.

DEriuantur etiam tempora verborum ſuccedentia ex præcedentibus eiuſdem ſpeciei, vt omnia præterita ex primo præterito profecto, ex amaui enim naſcitur *amaueram, amauiſſem, amauerim,* & *amauero, amauiſſe.*

DECLARATIO.

VErè deriuantur ex præterita ex præterito perfe. non autem ex imperfecto, quod enim imperfectum eſt, generare non poteſt ſibi ſimile, item futurum ſubiunctiui deriuatur ex præterito, quoniam dicit futurum ſub ratione præteriti, idem enim *amauero* ac amatum habuero *ha vero amato.*

Deriuatio ex præſenti.

DEriuantur omnia præſentia tempora ex præſenti indicatiuo, vt ab amo, *ama, amarem, amem,* & *amare,* & ab *amor, amare, amarer, amer, amari,* vt à lego, *lege, legerem, legam, legere, &c.*

Deriuatio ex futuro.

EX futuro autem indicatiui, non videntur oriri alia futura. Non enim ex amabo deriuatur amato, & amem, & amauero, & amaturum eſſe, ſecundum vocem licèt deriuantur ſecundum rem, quapropter in his conſulendus eſt vſus: ac forſan & quantitas ſyllabarum primarum.

De

De formatione verborum. Art. VII.

VErborum aliud ſimplex vt *lego*: aliud compoſitum, vt *translego*: aliud decompoſitum, vt *tranſlectnrio*.

DECLARATIO.

EAdem ratione declaratur compoſitio ſimplicitaſque verborum ac nominum. Decompoſitum autem non ex compoſitis, ſed ex compoſito & deriuatiuo, vt *tranſcribillo* ex trans & ſcribo: ex quo erat ſcribillo.

SVBDIVISIO.

COmpoſitio verborum alia eſt ex duobus ſeu pluribus verbis vt *calefacio*, ex caleo & facio, alia eſt ex verbo & aduerbio vt *malefaccio*, *ſatisfacio*, alia ex verbo & præpoſitione, vt *efficio*, *conficio*, quaſi extra facio, vt cum alio facio: alia ex verbo & nomine, vt *fructifico*, *magnifico*, *ideſt facio fructum*, *& facio magna*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex nomine & verbo ſignificat actionem alicuius rei, vel paſſionem, vt fructifico & confructificor, arefacio, & arefio, & lætifico.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & aduerbio ſignificat qualificationem actionis, ſeu actus, ſiue actiui, ſiuè paſſiui, vt *ſatisfacio*, & *ſatisfio*, & *malefio*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & verbo ſignificat actus editionem, vt *frigeſio*, quoniam fit actus frigoris, ſi tamen datur.

DECLARATIO.

ADditum eſt in hac regula *ſi tamen datur*; quoniam non videtur ex duobus verbis fieri compoſitio, quoniam duo actus coire non poſſunt, ſed ſi alter ab altero fit, habebitur vnus vt eſſentia actus, alter vt actus ſeu actio & paſſio eius, ſicut patet in *frigeſio & caleſio*.

REGVLA.

OMnis compoſitio ex verbo & prępoſitione, ſignificat actum cum relatione & reſpectu ad aliquam eſſentiam, ad quam, vel de qua, vel cum qua, vel in qua, vel propter quam, vel per quam, vel ſuper quam, vel ſub qua, vel circa quam, vel cuius gratia, editur actus.

REGVLA.

QVot ſunt præpoſitiones tot ſunt verborum ex præpoſitionibus compoſitiones ſecundum naturam. Sed ſecundum vocem ad certas tantum reſtringuntur.

Exempla de verbi ſubſtantiui compoſitionibus.

Verbum ſubſtantiuum habet compoſitiones octo. Dicitur enim à *ſum*, adſum, ideſt ad aliud ſum, quaſi præſens. Et *Abſum*, ideſt ab alio ſum, quaſi diſtans, & diſgreſſus ab eo.

Item *deſum*, quaſi deorſum ſum, & ſeparatum.

Inſum, quaſi in alio ſum, vel intus ſum, præpoſitio enim ſæpè mutilatur in fine quando venit in compoſitionem.

Interſum, quaſi intra aliquod ſum, vt præſens, vel tanquam iuuans aut neceſſarium.

Item *obſum*, quaſi ob aliud ſum, & aduerſum, & contra: ſignificat enim ly *ob* oppoſitionem quamcunque, & quamuis ſignificet eſſe cauſale finale interdum, tamen in compoſitione ponitur vt cauſa opponitur effectui ſaltem relatiuè.

Proſum, quaſi pro alio ſum, vel propter aliud, ideſt illud iuvans: *præſum*, ideſt ſupraſum; vnde præeſſe dicitur, qui imperat, & qui anteit.

Subſum quaſi ſub alio ſum. *Poſſum* quaſi poſteſſe ſum. Qui enim poteſt, poſt eſt, potentia .n. ex eſſentia manat, vt declaratum eſt in Metaphyſ. & hoc dico ex vi compoſitionis. Datur & *ſuperſum*.

De compoſitionibus verborum non ſubſtantialium cum præpoſitionibus.

IN verbis aliis longè plures ſunt compoſitiones: dicimus enim ex *iacio*, abiicio, & adiicio, quorum primum ſignificat ſeparationem per iactum, ſecundum verò additionem Sic ex *mitto* amitto, & admitto, quamuis *ad* in admitto referatur ad perſonam mittentem: in adiicio verò ad eam, ad quam fit iactus; ſicut & appono.

Coniicio & committo: ſimul iacio, & ſimul mitto. Sed per diſcurſionem ly coniicio etiam idem eſt atque conſidero; quia qui multa ſimul iacit intellectu, ſyllogizat: & committo quaſi alteri trado, quo cum mitto quid faciendum, & ſimiliter committo ſignificat facio ſimul cum inſtrumentis vel aliis rebus aliquid. Datur etiam circumiicio, & circumpono, quando circa ambitum rei quid ponimus, vel operamur.

Demitto & dimitto, deiicio, & diſiicio habemus, demittere enim eſt quaſi deorſum mittere, vel de alio mittere, ſimiliter & deiicere & deponere. Dimittere verò eſt quaſi diuiſim mittere, & potius ad verbalem facit cōpo-

Item proiicio procul iacio ſignificat. Sed propono pro alio pono: & non procul dicimus ſecundum vſum. Promitto autẽ dicitur quaſi pro alio mitto, & pro re facienda mitto verbum pollicitans, vel procul mitto, vnde dicimus promiſſam barbam ideſt prolixam, dicitur etiam permitto ideſt per aliud mitto vt fiat, ly enim *per* cauſalitatem denunciat, percipio per aliud capio, vel valde capio, quoniam cauſalitas notitiam inluſtrat. Dicimus præmitto, ideſt ante mitto, & prępono ideſt antepono: & poſtpono, & poſt habeo: non tamen poſtmitto, quoniam non eſt in vſu, & non quia non poteſt fieri ſecundum naturam.

Item reiicio, repono remitto; quaſi iacio, retro pono ideſt poſt primam vicem, & remitto, & reſcribo, & hoc verum, quando ly, re, breuis eſt ſyllaba: ſed quando eſt longa, dicitur, à res, vt refert, ideſt res fert: & vtilitás fert.

Amplius dicimus ſubiicio, ſubmitto; quaſi ſubjacio, pono ſub, mitto ſub. B. enim fit .p. et f, ex ſono ſequentis, vt ſuppono, & ſuffero. Sed bonus Grammaticus originem retinebit. Dicimus etiam ſepono, ſemoueo, quaſi ſeorſum pono, & ſeorſum moueo, ſimiliter ſeparo, & ſegrego, ſeorſum paro, & ſeorſum à grege. Item ſuſpicio, quaſi ſurſum aſpicio. Item ſuper pono, & ſuperſedeo, & ſuper, quorum ethymologia patet.

Amplius traduco, traiicio, tranſpono, tranſmitto, tranſlego, ex trans & duco; & iacio &c.

CONSIDERAOIO.

HÆc attulimus exempla, vt in aliis idem ſcias facere & declamare, dicimus enim ex do das, abdo, addo, condo, dedo, edo, indo, obdo, prodo, ſubdo, reddo, trado. Similiter ex eo, is, habes, adeo, comeo, in eo, ob eo, pro eo, præ eo, tranſeo. Quorum ſignificata etſi ab originali elongentur, tamen ab originali habent vim ſignificatiuam, *per eo* enim ſignificat per aliud eo, ſicut fumus

per aërem, & aqua per binum, compenetrando; quod enim per it, diſſociatur ab eo, per quod it, vnde etiam dicitur interire: quoniam diſſolutio atomarum euntium in alias res, compoſitum deſtruit. Vnde perire & interire eſt proprium compoſitorum diſſipabilium & friabilium, idem concipe de perdo, &c.

De Participio. Cap. VI. Art. I.

DEFINITIO.

PArticipium eſt vocabulum, pars orationis declinabilis, ſignificans eſſentiam ſimul cum ſuo actu, vel actum cum eſſentia, cuius eſt actus.

DECLARATIO.

IN hac definitione ponitur *vocabulum pars orationis declinabilis* eadẽ cum declaratione, qua in nominis, & verbi, & pronominis tractatione vſi ſumus. Dicitur *ſignificans eſſentiam cum ſuo actu; vel actum cum eſſentia ſimul*, ad differentiã pronominis, quod perſonam & non eſſentiam dicit: & nominis quod ſignificat eſſentiam, ſeu rem abſque actu ſuo; & verbi, quod ſignificat actum, ſed non cum eſſentia ſeu re. Quapropter cum dico *naſcens*, ſignifico rem, quæ naſcitur, vel actum naſcendi cum re, actuata tali actu. Et ideò quot ſunt actus, totidem ſunt participia .ſ. ſubſtantialia, exiſtentialia, operatiua, actiua, paſſiua, neutralia, communia, & deponentia.

DEFINITIO VOCIS.

DIcitur propterea participium, quia capit partem ſignificationis verbi, & partem nominis, vel pronominis, ideſt actus & rei. Vnde dicitur etiam nomen verbale, vel verbum nominale propter idem.

ANIMADVERSIO.

GRammatici dicunt, quia *partem capit à nomine, partem à verbo, partem ab vtroque*: à nomine .ſ. genera & caſus; à verbo tempora & ſignificationes: ab vtroque numerum & figuram.

DECLARATIO.

PEr *genera* intelligunt ſexum: per *caſum* varietatem indictionis fine. Sed hæc varietas etiam eſt in verbo; ſed non ita atque in nomine. Ibi enim tres caſus ſingulariter ſunt, in nomine ſex; & pluraliter etiam ſex, nec mutant preſonam ſicut in verbo. Per *tempora* intelligunt præſens, præteritum & futurum; quæ actum concernunt. Sed nomen ſignificat tempus , vt ens eſt, ſed non cum tempore vt verbum. Per *ſignificationem* intelligit actionem vel paſſionem, & in hoc falluntur Grammatici: non enim à ſolo verbo habet participium ſignificationem, alioquin ſignificaret ſolummodo actum. Sed quia ſignificat eſſentiam cum actu, non bene dixerunt, quod à verbo ſolo habet ſignificationem: quod autem addunt *numerum & figuram*, ideſt formationem ſimplicem & compoſitam ab vtroque habere non malè addunt. Sed non eſt hæc participiorum ratio propria, ſed in modo ſignificandi, vbi vtrumque participat, forſan etiam pronomen & verbum participat, omnis enim eſſentia induta ſuum actum eſt perſonata, & actus eſt perſonalis, propterea dicendum eſt, quod participat pronomen & verbum, vel forſan quia nomen eſſentiam ſignificans habet actum eſſendi ſubſtantialiter, poteſt concedi quod partem capit à nomine, cum reuera plus à pronomine capiat: actus enim exiſtendi, agendi, operandi, patiendi ſunt potius perſonarum quàm eſſentiarum, niſi, vt perſonatarum. Sed hoc in Metaph.

ASSERTIO. Art. II.

PArticipia oriuntur ex verbis, & terminantur in nomina, vt ex *amabam* fit *amans*, mutata *bam* verbali in *ans* nominalem. Conſimiliter in vulgari lingua.

Deriuatio participiorum.

DEſinunt participia in *ans* & in *rus*, vt amans & amaturus: & in *tus* & in *dus*, vt amatus & amandus Addemus, in *bilis*, & *iuus*, vt amabilis & amatiuus, vti in 2. libro videbimus.

REGVLA.

PArticipium in ans formatur à prima perſona præteriti imperfecti, mutata *am* in, *ns*, vt amabam, amans facit, in *rus*, & in *tus*, formatur à ſupino paſſiuo, vt amatu facit amatus, prout addit, *rus*, aut .ſ. in *dus*, formatur à genitiuo participij in *ans*, mutato, *tis*, in *dus*, vt amantis facit amandus.

DECLARATIO.

IN lingua Latina ita ſe habent deriuationes paucis exceptionibus additis. Sed non in omni idiomate dantur participia niſi vbi breuitas & ornatus attenditur. Poëtæ tamen noſtrates vti ceperunt; dicunt enim *faciente fatto*, *fattibili fattiuo*, *fatturo* & *faciendo*, quod poſtremum eſt minus vſitatum. At quidem deriuationes omnes poſſunt fieri ex imperatiuo per adiectionem, & ex ſecunda perſona indicatiui, ſi enim *ama*, accipiat, *ns* facit amans, ſi *tus*, amatus, ſi, *ndus* amandus, ſi *turus*, amaturus. *Tus* vertitur *intus* eſt in *xus*, vt viſus amplexus, prout ſupina ferunt. Et ideò recte grammatici ſupina reſpuunt.

Duo ſunt participia ex parte edentis actum ſe habentia, .ſ. amans

.ſ. amans & amaturus, alterum præſentis, alterum futuri temporis.

Duo ſunt etiam ex parte recipientis actum .ſ. amatus & amandus, pertinentia ad præteritum & futurum.

Duo ſunt ex parte potentiæ, vt amatiuus & amabile, quæ poſſunt multiplicari actiuè & paſſiuè per omnia tem. pora, vt diximus de nomine loquentes.

Propoſitio de temporibus.

TRia enim ſunt tempora participiorum, præſens, præteritum & futurum, quæ multiplicantur in actiua & paſſiua .ſ. facientia & recipientia: excepto præterito, quod non poteſt eſſe actiuum, niſi in verbis communibus, & deponentibus, vt ſequens, ſequutus, & ſecuturus, largiens, largitus, & largiturus, atque inſuper quibuſdam vocatis neutris paſſiuis, vt gaudens, gauiſus, & gauiſurus, fido etiam, cæno, prandeo, iuro, placeo, ſoleo, audeo, aſſueſco, quieſco, titubo, nubo; fieri enim paſſiua tripliciter deberent vt fiens factus & fiendus, ſed non eſt aliis in vſu.

Et quia quod eſt in potentia eſt futurum, fiunt amatiuum & amabile, actiuum & paſſiuum in potentia & poſſent triplicari.

CONSIDERATIO.

QVæcunque carent ſupino verba, carent etiam participio, in tus & in rus, vt diſco, ſtudeo, compeſco apud Lat.

De caſus exigentia.

PArticipia exigunt caſus ſuorum verborum, ſicut ſuo in loco docebimus, quando non ſumuntur penitus nominaliter. *Doctus* enim poteſt eſſe nomen, & verbum.

De ſextu.

Art. III.

PRæterea participia habent ſexum, maſculinum, vt *amatus*; fœmeninum, vt *amata*, & amanda, neutrum vt *amatum*; commune, vt *amantem*, omne, vt *amans*, dicitur enim hic, & hæc, & hoc amans.

De declinationibus.

OMnia participia in *ans* & in *bile* ſunt tertiæ declinationis nominum, in *rus*, in *tus*, & in *dus* & in *iuus* ſunt ſecundæ & primæ, ſicut bonus, bona, bonum, ita amaturus, amatura, amaturum &c.

De forma.

DAntur ſimplicia, & compoſita & de compoſita, vt legens, perlegens, & per lecturiens, ſicut in verbis.

Et habent compoſitionem ſimiliter cum nomine, cum verbo, cum aduerbio, cum propoſitione, ſicut declarauimus loquendo de verbis.

De præpoſitione ſeu adnomine.

CAP. VIII. Art. I.

PRæpoſitio eſt vocabulum indiclinabile, conſignificans rerum ſeu eſſentiarum cum ſuis actibus reſpectus & circunſtantias.

Ideoque nomini adhæret ſignificanti eſſentiam.

DECLARATIO.

Dicitur *vox* & *pars ordinis*, ſicut de cæteris.

Dicitur *indeclinabilis* ad differentiam declinabilium nominum, verborum, participiorum & pronominum.

Dicitur *conſignificans reſpectus & circunſtantias eſſentiarum in ſuis actibus*: quoniam per ſe non ſignificat, niſi addatur nominibus: & non niſi per actum eſſendi & exiſtendi & agendi & patiendi & operandi poſſunt res ad inuicem referri.

Dicitur *eſſentiarum*, ad differentiam aduerbiorum quæ actum reſpectus & circunſtantias dicunt, non rerum, & idcirco aduerbium coniungitur verbo; præpoſitio verò nomini, vnde rectius vocaretur Adnomium, quam præpoſitio: præponi enim eſt omnium rerum, quæ antecedunt ſiue in natura ſiue in vocabulis: ſed nomini præponi eſt proprium huius partis orationis; quam ex hoc præpoſitionem vocamus: Meliorem ergo aduerbium nomenclaturam. Præponitur etiam pronomini & participio, quatenus aliquo pacto ſunt nomina etiam ipſa.

Aſſertio comparatiua.

Art. II.

Sicuti aduerbium ſe habet ad verbum, ita præpoſitio ad nomen: hoc vno dempto, quod non ſimiliter qualificat, nec quantificat.

DECLARATIO.

Dicit aduerbium circunſtantias & reſpectus actuum; & in ſuperqualitates, & quantitates, temporalitates, localitates, & alia multa prædicamentalia. Adno-

mium autem ſeu præpoſitio ſolum reſpectus dicit eſſentiarum & circunſtantias. Qualitates enim quantitateſque, cæteraque prædicamentalia indicantur ab adiectiuis nominibus circa ſubſtantiua, ſignificantia eſſentias, verba autem adiectiua non vniuntur ſubſtantiuis niſi, participialiter ſumpta. Dicimus enim *Ego ſum currens*, tu es amans, vos eſtis ſcribentes, &c. Omnis enim actus reſoluitur in eſſentiam, & ideò per eſſentiale verbum exprimuntur in nomine participiali, & cum dicimus *currere eſt moueri*, ſumitur ly' currere & moueri nominaliter, quatenus, actus eſt quædam res, & non vt egreſſio ex re.

De numero præpoſitionum certos caſus exigentium.

PRæpoſitionum aliæ trahunt nomen ad caſum accuſatiuum, vt ad, apud, ante, aduerſus, cis, citra, circa, circiter, contra, erga, extra, inter, intra, infra, iuxta, ob, ponè, penes, per, prope, propter, poſt, præter, ſecundum, ſupra, verſus, vltra. Aliæ verò ad ablatiuum, vt a, ab, abs, abſque, cum, coram, clam, de è, ex, pro, præ, palam, ſine. Aliæ ad accuſatiuum & ablatiuum, vt in, ſub, ſuper, ſubter. Aliæ ad genitiuum, vt inſtar, gratia. Aliæ genitiuo, & ablatiuo, vt tenus, quod poſtpoſitum nomini ſingulari ſeruit ablatiuo vt capulotenus; plurali verò, genitiuo, vt crurum tenus. Ratio horum ex logica, & ex dictis in cap. de nomine conſtat.

Diſtinctio præpoſitionum ex ſignificatione.
Art. III.

PRæpoſitionum aliæ ſignificant reſpectum, aliæ circumſtantiam.

SVBDIVISIO.

ALiæ ſignificant reſpectum principij ad terminum, qua principij: vt *à*, *ex*: aliæ principij ad terminum qua ad terminum, vt *ad*, *& in.*

SVBDIVISIO.

ALiæ ſignificat reſpectum cauſæ ad effectum, & è contra, quarum

SVBDIVISIO.

ALiæ ſignificant reſpectum cauſalem cauſæ agentis, vt ab, a, abs, ſecundum: vt à Deo factum eſt ſeculum, &c.

Aliæ cauſæ materialis, vt *de*, *ex*, vt de luto factus eſt homo: & ex elementis elementatum.

Aliæ cauſæ idealis, vt inſtar.

Aliæ formalis, vt *ſeptimus caſus.*

Aliæ cauſæ finalis & perfectionalis, vt propter, & *gratia*, & *pro*.

Aliæ omnium cauſarum, vt per, præcipuè autem inſtrumentalis.

SVBDIVISIO.

SIgnificantium circunſtantias, aliæ ſignificant circunſtantias locales, vt *apud*, *cis*, *citra*, *vltra*, *circum*, *circiter*, *propè*, *iuxta*, *intra*, *extra*, *verſus*, *ſupra*, *infra*, *in*.

Aliæ circunſtantias ordinis ſeu diſpoſitionis, & ſitus, vt *ante*, *poſt*, *præ*, *ſub*, *ſuper*, *ſubter*, *tenus*, *ponè*, *inter*.

Aliæ oppoſitionem vt *contra*, *aduerſum*, *ob*.

Aliæ circunſtantiam ſocietatis affirmatæ vel negatæ vt *cum*, *ſine*, *abſque*, *præter*, *coram*, *palam*, *apud*.

Diſtinctio ex formatione.
Art. IV.

PRæpoſitionum aliæ ſimplices vt *ad*, aliæ compoſitæ, vt *aduerſus.*

Diſtinctio ex ordine.
Art. V.

ITem aliæ primitiuæ vt *prope*, & *citra*; aliæ deriuatiuæ vt *propius & citerius*, formantur enim comparatiua, & ſuperlatiua nomina ex præpoſitionibus, & ſimul aduerbia, vt *citra, citerior, citimus*, & citerius &c.

APPENDIX.

PRoprium eſt prępoſitionum compoſitionem facere cum verbis: non tamen omnium; vt in tractatu de verbis compertum fuit.

De aduerbio. Cap. VIII. Art. I.

ADuerbium eſt vocabulum indeclinabile conſignificans circunſtantias prędicamentales, & affectiones, modificationeſque actus.

Ideoque ſemper verbo adhæret, ſignificanti actum.

DECLARATIO.

DIctum eſt prius, quod aduerbium dicitur quia ſtat iuxta verbum: etenim modificationes actus, ſignificati à verbo, declarat.

Dicitur *vox* & pars ordinis indeclinabilis, ex ſuo gene-

re, & differentia declinabilium.

Dicitur *conſignificans circunſtantias & modificationes actus*; quoniam omne prædicamentum denominans actum pertinet ad actus circunſtantiam: qualificans verò ad modum.

De circunſtantibus actum. Art. II.

CIrcunſtant actum, tempus, locus, euentus, magnitudo, numerus, ordo, ſimilitudo, & animi extenſiones.

DECLARATIO.

DIcitur circunſtare quidquid non pertinet ad eſſentiam re, ſed pertinet ad eius exiſtentiam: omnes enim res diuerſorum prædicamentorum circunſtant, quæ ſunt eiuſdem prædicamenti, non circunſtant, ſed eſſentiant, vt in Metaph. probatum eſt. Et quoniam alia ſunt eſſentialia, alia exiſtentialia: quæ pertinent ad exiſtentiam magis dicuntur circunſtare, vt ſunt tempus, locus, correlatiua, & coëxiſtentia.

De aduerbiorum, ſpectantium ad circunſtantias, varietate.

PRopterea alia ſunt aduerbia temporis vt *quando, hodie, heri, cras, pridie, poſtridie, quandiu, modo, olim, quondam, nuper, nunquam, mox, paulìſper, perendie &c.*

Alia ſunt aduerbia localia ſignificantia actum in loco vt *vbi, hic, illic, iſtic, intus, foris, vbique, nullibi, vtrobique, neutrobique.*

Alia ad localem motionem, vt *quo, huc, illuc, iſtuc, intro, foras, quouis, quocunque, vtroque, neutroque.*

Alia moto de loco, vt *vnde,hinc,illinc,iſtinc*: *vndique,ſupernè,inferne,indidem,vtrinque.*

Alia per locum, vt *qua,hac,illac,iſtac, quauis qualibet eadem vtraque.*

Dantur & verſus locum, vt *quorſum, illorſum, dextrorſum inextrorſum.*

Dantur & vſque ad locum, vt *hucuſque, illuc vſque, quouſque, hactenus.*

Alia ſunt euentus, vt *forte, fortuna, fortuito, contingenter, neceſſario.*

Alia ſunt aduerbia magnitudinis, vt *tantum, quantum, paruum, minimum, plurimum, ad ſummum, ſatis, nimis, multum, aliquantulum*: *magis, amplius, minus.*

Alia ſunt aduerbia numeralia ſignificantia vices actuum, vt *quoties, toties, ſemel, bis, ter, quater, decies, centies, millies,* &c. ex pronominibus numeralibus deducta.

Alia ſunt aduerbia ordinis, vt *primò, ſecundò, tertiò &c. deinceps, deinde, poſtremo, denique tandem, demum.*

Alia ordinis, & diſpoſitionis ſimul, quoniam actus aut congregant aut ſeparant. Congregandi ſunt, *vnà ſimul, pariter, coniunctè, generatim, turmatim, vniuersè.* Separandi ſunt, *ſeorſum, diſiunctim, priuatim, ſpeciatim, ſigillatim, bifariam, trifariam, quatrifariam, multifariam*: *dupliciter, tripliciter.*

Spectantia ad ſimilitudinem ſunt, *tanquam, ſeu, ſicuti, veluti, vti, vt quomodo, quemadmodum.*

De ſpectantibus ad animæ extenſiones.

ADuerbia pertinentia ad animæ circunſtantiam ſunt multiplicia. Nam vel anima affirmat vel negat eſſe ſeu actum, vel dubitat, vel interrogat, vel vocat, vel reſpondet: vel optat, vel hortatur, vel eligit vel prohibet, & ex omnibus hiſce animæ extenſionibus ad obiecta, naſcuntur aduerbia, ſi circa verbum ſtant: vel ſide ſe, ſunt interiectionis, quę equiualent orationi.

Affimandi aduerbia ſunt, *ſic, ita, etiam, profectò, quippe,* *nempe*

nempe, ne, ſane, vtique, certò, maximè, nimirum.

Negandi aduerbia ſunt, *non, haud, minimè, nequaquam, haudquaquam, neutiquam.*

Dubitandi ſunt, *fors, forſan, forſitan, fortaſſis, fortaſſe.*

Interrogandi ſunt, *cur, quare, quamob rem, quid, non ne, vtrum, nunquid, quidnam, quidne, quidita.*

Iurandi ſunt, *pol, edepol, ecaſtor, hercle, mehercle, medius, fidius, &c.*

Vocandi ſunt, *heus: ô*: eademque ſunt reſpondendi interdum aduerbia.

Demonſtrandi ſunt, *ecce, en, eccum, ſcilicet, videlicet.*

Interrogandi vt *quaſo*, & blandiendi, vt *ſodes, amabo.*

Optandi ſunt, *ô, vtinam, ô ſi, ô quam.*

Hortandi ſunt, *eia, age, agitè.*

Eligendi, *potius, ſatius, potiſſimum; imò, quin.*

Prohibendi, *ne, caue.*

De aduerbiis affectiuis actuum.

Art. III.

Aduerbia alia non circunſtant verbo, tanquam ſignificantia, quod actui miſcetur circum; ſed qualificant afficiuntque actum.

Qualificatio vel eſt ex parte actum edentis, vel ſuſcipientis, vel ex parte ipſiuſem ectus.

Aduerbia qualitatis ex parte agentis, ſunt *pulcre, docte, fortiter, bene, male, Græcè, Latinè, Ciceraniane*: & plerumque ex omni nomine adiectiuo qualificante eſſentiam deriuatur aduerbium qualificans actum: igitur quot adiectiua tot aduerbia.

DECLARATIO.

Rectè dictum eſt *ex omni adiectiuo fieri aduerbium*, nomina enim ſubſtantiua, tunc fiunt aduerbia cum adiectiuantur, vt ex Cicerone fit Ciceronianus & ex hoc

Ciceronianè: ſicut enim adiectiuum qualificat rem, ita aduerbium actus rei.

Dantur aduerbia quantitatis, qualitatiſque poſitiua, vt *doctè*, & comparatiua, vt *doctiùs*, vt ſuperlatiua, vt *doctiſſimè.*

De aduerbiis affectionis ipſius actus.

ADuerbia qualitatis, ex parte actus, pertinent ad affectionem eiuſdem, ſeu alterationem.

Alia ſunt intenſiua, vt *magis, maximè, multum, admodum, perquam, magnopere, vehementer, prorſus, penitus, omnino, nimium, longe, late, impensè.*

Alia ſunt remiſſiua, quæ minuunt actum, vt *ſenſim, paulatim, vix, ægrè, penè, ferè, fermè: pedentim; à poco à poco, pian piano,* &c. vulgariter.

ADNOTATIO.

SCiendum, quod adiectiua nomina pertinent ad eſſentiam, quantitatem, formam, ſpeciem; vt humanus, longus, quatrangularis, albus: & ideò aduerbiorum aliud quantificat actum, aliud qualificat, aliud format, aliud ſpecificat, & hæc omnia ſub ratione affectionis, dicta ſunt & qualificationis. Qualitas enim eſt non ſolum ſubſtantiæ, ſed etiam quantitatis, & formæ, & actus, & omnium prædicamentorum, vt in logica declaratum eſt.

Item intenſio, & remiſſio pertinent ad qualitatis, & magnitudinis actus.

De ordine aduerbiorum.

Art. IV.

ALia aduerbia ſunt primitiua, vt *vbi*: alia deriuatiua, vt *vbique.*

Digitized by Google

De formatione aduerbiorum.

ITem alia ſimplicia, vt *doctè*, alia compoſita, vt *quandoctè*; alia de compoſita, vt *quam doctiſſimè*.

Conſiderandum, quod alia aduerbia componunt cum aduerbio; vt *ex ſic, & vti*, fit ſicuti: alia cum nomine, vt *maleficus*; alia cum pronomine vt *me hercle*: alia cum verbo, vt *ſatisfacio, malefacio, malo* ideſt magis volo.

NOTANDVM.

GRammatici dicunt ſex eſſe præpoſitiones, quæ non niſi in compoſitione reperiuntur, videlicet: *di, dis, re, ſe, an, con*. Veruntamen videntur ex parte errare, nam & ſi ly *con*, ſit præpoſitio veniens ex *cum* tamen ly *dis* oritur ex diſiunctim; & *di*, ex diuiſis aduerbiis: *ſe* ex *ſeorſum*, *re* ex *retro*, aduerbio ordinis, vel præpoſitione: an forſan ex *ante præpoſitiue*.

AXIOMA.

OMne aduerbium affectionem actus intrinſecam, aut circunſtantem, ſignificat, tam in compoſitione, cum verbo quàm cum nomine. Non enim nomini iungitur niſi per ſubauditum verbum.

De coniunctione, ſeptima orationis parte,

CAP. IX. Art. I.

DEFINITIO.

COniunctio eſt vocabulum indeclinabile conſignificans copulam eſſentiarum, inter ſe relatarum ad

vnum actum; aut rerum & ſimul actuum earum inter ſe, & propterea in oratione coniungit cęteras partes orationis & ſententias, vt Petrus & Ioannes ſunt homines, item Petrus currit, & Ioannes.

DECLARATIO.

Ponitur vocabulum *pars orationis indeclinabilis* ex genere & differentia communis, ſicut in definitione aduerbij & præpoſitionis.

Dicitur *conſignificans copulam eſſentiarum inter ſe relatarum ad vnum actum*, ad differentiam præpoſitionum, quarum aliqua ſignificant coniunctionem, vt eſt reſpectus non vt ad actum aliquem coniunguntur; vt *Petrus cum Ioanne eſt*, vbi ly *cum*, ſolam relationem ſocietatis indicat. Sed *Petrus & Ioannes ſunt homines*, ly *&* coniungit Petrum cum Ioanne in actu eſſendi, & quidem ly *cum* quatenus ſum actu coniungit ſpectat ad coniunctionem; quatenus caſum regit, ad præpoſitionem.

Dicitur vel *rerum ſimul*, & *actum earum*, quoniam poſſunt coniungi in vno actu, vel in duabus: vt *Petrus currit, & Ioannes legit*, vbi ly, *&* Petrum currentem & Ioannem legentem copulat, & propterea Grammatici dicunt, quod coniungit partes orationis & ſententias, vt *homo & aſinus ſunt animal*, & homo eſt rationalis & aſinus irrationalis.

COROLLARIVM.

Et ideò non poteſt reperiri coniunctio in oratione ſimplici vnius prędicati, & vnius ſubiecti ſimpliciter: vt homo eſt animal, in qua nulla coniunctio eſt, niſi hominis cum animali, ſed verbalis.

De coniunctionis ſpectantibus.

Art. II.

CIOniunctionum alia copulatiua, alia diſiunctiua alia aduerſatiua, alia conditionalis, alia comparatiua, alia rationalis, alia illatiua, alia oppoſitiua, alia exceptiua, alia temporalis, alia localis.

Definitio copulatiuæ.

COpulatiua coniunctio, eſt quæ prorſus coniungit res in vno actu vel res actuſque. Sunt autem copulatiuæ, *&, atque, ac, quem, etiam, quoque, nec non, vt, cum:* ſubiunctiuiſque ſeruientes omnes.

DECLARATIO.

COniungere & copulare ſunt idem, & quoniam copulatiua prorſus coniungit, habet nomen ſui generis, per antanomaſiam.

Sed aliæ particulæ non coniungunt niſi cum aliqua diuiſione interpoſita. *Cum, & ut, quoniam ſubiunctiuo* deſeruiunt, ſunt copulatiuæ, *ſimiliter & quod.*

Definitio diſiunctiuæ.

DIſiunctiua eſt quæ copulat vocabula & non res, vel copulat ſecundum vocem, & diſſociat ſecundum rem. Suntque iſtæ, *aut, vel, ve, ſiue, ſeu*, vt tu aut & homo, aut beſtia: vel ſcribis, vel legis. Et, vel ego ſum malus, vel tu es malus.

Definitiuo aduerſatiua, & numerus.

ADuerſatiua eſt, quę coniungit res vel actus, ſed cũ diuerſitate, vt *tu es bonus. Sed non in omnibus*, & Petrus eſt doctus & Ioãnes indoctus. Sũt aduerſatiuæ, ſed, at, attamẽ, tamen, verum, autem verò aſt, cæterum, atque, veruntamen, nihilominus, licet, & licet, etſi, quamquam, quamſis, tametſi. Quæcunque coniungunt, aduerſando. In vulgari lingua lȳ *ma* ſolum aduerſatur. Nunc addunt *pero*, ſteriliter.

De conditionali.

COnditionalis ex quæ eſt ſuppoſitione facit coniunctionem, ex ſi ſol eſt ſuper terram dies eſt. Sunt condictionales. *ſi, ſiu, niſi*, & vulgariter, *poſstchè*.

De comparatiua.

COniunctio comparatiua eſt quæ per aſſimilationem res ſimpliciter, vel cum actibus ſimul inter ſe coniungit æquando, vel excedendo, vt ſicut Petrus eſt doctus, ita Franciſcus eſt ignarus, vel Petrus eſt doctus ſicut eſt bonus, tam doctus quàm bonus: vel magis doctus quam bonus, vel quam Petrus.

Sunt comparatiuę *ſicut, ita, velut, velati, vti, vt, tanquam, quemadmodum, magis, minus, tam, quam, ſatius.*

DECLARATIO.

COmparatio ęquans eſt quę æqualitatem facit inter res comparatas, vt ſicut Petrus eſt albus, ita Ioannes eſt niger: vel tam tu es Philoſophus quam Poëta, alia ponit inęqualitates, vt tu es magis bonus quam eſt Petrus.

Nomina omnia comparatiua & ſuperlatiua, quoniam includuntly magis, & ly *maximè* ſunt coniunctiua orationum & dictionum.

De rationali.

Rationalis coniunctio eſt quæ dictum cum ratione dicti ſeu cauſa dicti coniungit, vt *tu es doctus, quia ſtuduiſti Ciceroni.*

Sunt rationales coniunctiones, *quare, quia; nam, namque, enim, etenim, quoniam, idcircò, ideo, propterea, quoniam, quidem, ſiquidem.*

De illatiua coniunctione.

Illatiua eſt, quę coniungit antecedens cum conſequenti dicto alterum ex altero inferendo, vt Petrus eſt ſanctus, ergo carus Deo, ſunt illatiuę *igitur, ergo, itaque.*

De expoſitiuis.

Expoſitiua quæ rei non claræ coniungit clarificationem, vt homo riſibilis, ideſt potens ridere quandiu libet.

Sunt expoſitiuæ *ideſt, hoc eſt, ſcilicet, videlicet v.g.*

De exceptiuis.

Exceptiua eſt, quæ excipiendo aliquid ex dicto coniungit expcetum ei, vnde excipitur, vt *omnis homo eſt mendax, præter Ieſum Chriſtum.* Et quadraginta accepi, *una minus.*

Sunt exceptiuę *minùs*, præter, excepto, niſi.

De temporali.

TEmporalis couiunctio eſt, quæ coniungit res atque actus per temporis ſimultatem, vt quando magiſter legit, *tunc*, diſcipuli audiunt, & poſtquam veneris, dabo tibi librum. Sunt temporales, ***quando, poſtquam, tunc, deinde, ſubinde, deinceps, dein, donec, dum.***

DECLARATIO.

QVamuis temporales coniunctiones ſint aduerbia, quatenus afficiunt actum temporalitate: nihilominus quatenus coniungunt partes orationis & oratiunculas, pertinent ad coniuctionem. Idem dic de locali.

De localibus.

LOcalis eſt, quæ aut res ſignificat, vt iunctas loco, vel iungit localiter, vt *vbi te inuenio, ibi te iudico.*
Sunt autem locales ***vbi vnde, quo, qua, quorſum, queuſque***; & aliæ dum coniungere poſſunt.

Diſtinctio ex ordine.
Art III.

SVnt aliæ coniunctiones primitiuæ vt ***at***; aliæ deriuatiuæ vt ***aſt, atque.***

Diſtinctio ex diſpoſitione.
Art. IV.

ITem aliæ diſponuntur in primo loco orationis, vt ***ac, atque, atqui, at, ſed, aut, ſiue, ſeu, nec, neque, cum, quin, quia, etiam, quoniam.***

Aliæ

Aliæ poſtponuntur, voci, cui adiunguntur, vt *quidem, quoque, autem, vero, enim, ne, ve.*

Aliæ vtrique loco aptantur, *igitur, equidem, ſaltem, &c.*

Ex formatione.

ITem quædam ſunt ſimplices, vt *tamen, quædam compoſitæ, attamen.*

Quæſtio de numero partium orationis.

QVæritur an ſint plures orationis partes? nō videntur enim omnes ſignificationes per partes præfatas euacuari: ſiquidem articulus adhuc deſideratur, qui appoſitus demonſtrat non ſolum ſexum, ſed etiam quod per antonomaſiam, aut per eſſentiam, aut per proprietatem eſt tale. Sed hoc verum eſt in lingua Græca & vulgari Italica, cum enim dico *Pietro bono*, qualifico ſubſtantiam Petri: cum dico *Pietro il bono*, proprietatem Petri per excellentiam declaro: & cum dicimus *Christo è agnello, ò figlio di Dio*: nihil excellens dicimus, nec propriū. Sed dicendo *Christo è l'Agnello, ò è, il figlio di Dio*, proferimus quid ſpeciale decantatum, aut quòd verè aut per eſſentiam eſt, & non per ſimilitudinem ſolam vt Chryſ. adnotauit, ſed latini carent hac particula.

Videntur tamen certi eſſe in hoc, quod Gerundium & ſupinum ita diſtinguuntur à nomine & verbo, vt participium ſpecialem habent modum ſignificandi; idcircò inter partes ordinis numerari deberent. Sed forſan ad participia reducuntur, vel ex verbo & participio componuntur. Amando enim amandi, & amandum, participia ſunt in Dus. Sed tamen verbaliter magis ſignificat quam participia. Sed caſus habent & formationem à participiis. Similiter amatum, & amatu participio paſſiuo reſpondent actiuique præteriti, vt cœnatum, & pranſum actiuè ſonant, & auxiliatum: amatus verò paſſiuè: vnde fit per detruncationem amatum.

Digitized by Google

De Oratione confuſa, ideſt de Interiectione.

CAP. VIII. Art. I.

ORatio confuſa eſt indicatio, quæ in dictiones diſtinguitur, ſed imperfectis vocibus, & minus benè articulatis, ſignificat animi paſſiones, notiones, & affectiones.

DECLARATIO.

IN hac definitione ponitur *indicatio*, quoniam aliquid oſtendit vt præſens omnis confuſa oratio.

Quæ ſubiunguntur, ponuntur ad differentiam orationis diſtinctæ.

Dicitur *ſignificat paſſiones, notiones, & affectiones*; quoniã iſtæ ſunt extenſiones animæ erga obiecta extendentis ſe per poteſtatiuum, aut per cognoſcitiuum, aut per volitiuum: & quidem omnes extenſiones per hanc orationem, vocatam à Grammaticis *interiectionem*, deberent exprimi, & de facto exprimuntur. Sed non in omni lingua habemus voculas ſignificantes earum: neque eaſdem: ſed in aliis alias meliuſculè, aut deteriuſculè.

CONSIDERATIO.

LIcet paſſiones, notiones & affectiones ſint eædem in omni lingua, & expreſſio ipſarum in corporis commotione eadem: non tamen expreſſio per voculas, ſed alibi aliæ.

DECLARATIO.

SVnt quidem animæ extenſiones eædem, quoniam ab eiuſdem ſpeciei animabus omnia hominum corpora

informantur,& ab eiſdem obiectis pariter mouentur. Sed expreſſio notionis animæ repræſentatur in corpore & in expreſſo aere, in illo ſimiliter, in hoc diſſimiliter, vnde affectus deſiderantis latinè exprimitur per voculum, *vtinam*; Italicè per *vel eſſedio*, Hiſpanicè per *oxalà*, Græcè per ei.

ASSERTIO.

OMnis vox de ſe ſolam animi extenſionem exprimens dicitur compoſita oratio: quæ autem cum aliis partibus orationis, nequaquam.

De expreſſionibus paſſionum. Art. II.

IN lingua Latina paſſiones poteſtatiui ſunt paucæ: aliæ quidem hortantis, vt *eja, age, agite*. Aliæ prohibentis, *ne caue proh*. Aliæ iraſcentis, vt *infandum*. Aliæ timentis, vt *ha, hei*: Aliæ animaduertentis, vt *apageſis*. Deſunt ſperantis voculæ, & irruentis, & imperantis, & impotentis, & longanimitatis, & audentis, & timentis &c.

De expreſſionibus notionum. Art. III.

NOtiones cognoſcitiui in lingua Latina, aliæ ſunt aſſerentis, vt *ita, ſic*: aliæ negantis, vt *non, haud*. Aliæ dubitantis vt *forſan forſitan, fortaſſis, fortaſſe*. Aliæ interrogantis, vt *cur, quidnam*. Aliæ vocantis, vt *heus, ô*. Aliæ reſpondentis, vt *ô*. Aliæ admirantis, vt *papè, hem*. Aliæ demonſtrantis, vt *en, ecce*.

Deſunt autem interiectiones memorantis, diſcurrentis, imaginantis, cogitantis, intelligentis, & declarantis.

Digitized by Google

De exprimentibus affectionum.
Art. IV.

AFfectionis ſignificatur per notas conſimiles, aliæ enim ſunt deſiderantis, vt *vtinam, ô, ſi.* Aliæ gaudentis, vt *euax euge.* Aliç lugentis vt *hau, heu, ehi.* Aliæ dolentis, vt *heu, hei, ah.* Aliæ ridentis vt *ah, ah, eh.* Aliæ blandientis, vt *amabo, ſodes.* Aliæ imprecantis, vt *malum, & veh*, quæ etiam eſt exclamantis.

Deſunt his interiectiones aduerſantis, quæ poteſt eſſe *apageſis*, & miſereſcentis; quæ apud Virgilium exprimitur per *miſerum*, & æmulantis & inuidentis, quas non inuenimus apud Latinos. Item approbantis & reprobantis, hanc vulgariter exprimimus per *aibo*, quæ Latina non eſt.

Adnotatio.
Art. V.

QVamquam poſuerimus *vtinam, ô, heus, & forſan*, multaſque alias extenſionum notiones inter aduerbia; hoc tamen verum eſt, vbi verbo adhærent ad modificandum actum. Sed vt ſolummodo animi exprimunt affectiones, pertinent ad orationem confuſam. Nihil autem prohibet, vt idem ſit in diuerſis ſignorum ordinibus, vbi diuerſas habet rationes, vt patet in Logica.

Digitized by Google

GRAMMATICALIVM.

LIBER SECVNDVS.

QVID CONTINETVR in libro ſecundo.

PROOEMIVM.

POſtquam partes Grammaticæ diximus,& orationis enumerauimus particulas, tam perfectæ, quàm confuſæ: reliquum eſt deſcribere conſtructionem orationis ex ſuis partibus, & quomodo cohærent declarare. Et quoniam partes orationis habent caſus,ſexus, numeros, perſonaſque, illæ quæ declinantur, qua ratione diſponendæ ſunt ſecundum dictas ipſarum affectiones,operæ pretium eſt dicere ſpeciatim: nam indeclinabiles particulæ ſolam diſpoſitionem requirunt ſine eiuſmodi concordantiis.

Digitized by Google

De concordantia in nationum linguis, & quæ denuo inſtitui poſſunt.

QVemadmodum in lingua Hebraica, Itala, Arabica, Hiſpana, & Gallicana non dantur caſus nominum, ſed loco ipſarum ponuntur articuli, ſic etiam in lingua Concincinorum, & aliarum orientalium non dantur declinationes verborum aptandæ perſonis, neque temporum varietates, neque varietates verborum aptandæ temporibus: & ideo omne verbum eſt inſtar imperſonalis vel infinitiui. Diſtinctio autē fit per aduerbia temporalia, vt ſi dicerem, *nūc amo, impoſterum, amo, ante amo.* Sic in perſonis aiunt, *ego amo tu amo, Pietro amo*, ita quod non dantur concordantiæ temporum nec perſonarum, neque caſuum ſed particulæ aduerbiales, & agnominales totam orationem conſtruunt; & diſtinguunt mirifica breuitate ac dicendi facilitate. Quapropter qui nouam linguam inuenire ſtudet, hæc notabit, & quæ dicta ſunt, dum de partibus orationis loqueremur.

De concordantia partium in Latina orationis ſtructura.

Art. I.

IN oratione diſtincta ſemper declaratur aliquis actus de aliqua eſſentia, ſiue actus ille ſit eſſendi, ſiue exiſtendi, ſiue operandi, ſiue quiuis alius.

Quare omnis res, cuius eſt actus, ponitur in nominatiuo.

RE ſiue eſſentia, de qua dicitur actus, etiamſi paſſiuus, ponitur in nominatiuo caſu, quem vocamus

rectum, quoniam ex ipſo flexiones caſuum incipiunt, & actus ex ipſo egreditur, vel tanquam egrediens exprimitur.

Quare verbum cum nominatiuo concordat.

SEmper concordat actus cum eo, cuius eſt actus ſecundum naturam; alioquin non eſſet eius actus: propterea nominatiuus cum verbo dicente actum, concordare debent in numero & perſona, vt *ego amo*, tu amas, Petrus amat, nos amamus, vos amatis, illi amant: ſic facies in reliquis temporibus verborum in omni lingua.

EXCEPTIO.

EXcipiuntur verba imperſonalia, & infinitiua, in quibus non ponitur res, ſeu eius notamen in nominatiuo, nec concordat ergo verbum cum nomine ſemper.

Dicimus enim *me pœnitet errorum*, vel *erraſſe*: & ſcio, te eſſe doctum.

DECLARATIO.

EX textu rectè patet, quare verbum concordat cum nomine in perſona & numero: quoniam actus eſt rei. Sed in verbis imperſonalibus, vbi poſtponitur infinitiuũ verbum non verbi loco, ſed nominis, adiicitur, & tertiæ ſemper perſonæ ſingularis quoniam ſignificat actum more nominis quaſi rem, propterea videtur quod verbum non concordat cum nomine, & tamen oratione concordat. Cum enim dico, mihi diſplicet viuere, & me delectat ſcribere, & Petri intereſt legere ly *viuere ſcribere* & *legere* ſunt loco nominis poſiti in nominatiuo & idem ſunt ac *vita*, *ſcriptio*, *lectio*, & concordant cum verbo. Patet enim quoniam ſi dico, *petri intereſt lectio*, bene dico, non autem, ſi *petri intereſt lectiones*, ſed *interſunt*, & in hoc

falluntur Grammatici putantes eſſe imperſonale propter infinitum ly *intereſt* & *delectat.*

In ſola ergo imperſonalium quinta aliter ſe habet, cum dico, *petrum tedet vitæ*, ly enim *tædet* cum nullo concordat nomine, eſtque verè imperſonale. Sed tamen ſciendum, quod deberet concordare cum ly *vita*, ſicuti in vulgari ſermone, & in aliis linguis accidit. Sed Latini appoſuerunt genitiuum pro nominatiuo, vel quia intelligitur aliquid, vt cum dico, aliquid boni, & non bonum, vel actus, ideſt, actus vitæ.

Sed in ſecundo imperſonalium paſſiuorum ordine res obſcurior eſt, dicimus enim *a me ſatisfit tibi.* Sed ſiquis conſideret quod actus ſatisfaciendi à me egreditur, & quòd cauſa actiua in ablatiuo ponitur quando non vt agens conſideratur, ſed vt id, vnde egreditur actio, ſtatim ceſſabit dubitatio.

In infinitiuis quoniam ſemper à verbo finitiuo concordante cum ſuo nomine reguntur, facile intelligimus, quando non ponuntur, vt edens actum, ſed vt obiectum: proptereaque in accuſatiuo, vt ſcio ego, *te eſse doctum*, vbi ly *te eſse doctum*, eſt obiectum ſcientiæ meæ, & propterea omnia infinitiua accuſatiua exigunt, & cum dicimus, ego *ſcio ſcribere*, ly ſcribere ſe habet vt nomen indicans obiectum actus ſciendi.

Quapropter in concuſſa eſt regula, quòd id, cuius eſt actus propriè, vel cui attribuitur vt proprium, in nominatiuo ponendum eſt, concordandumque cum proprio actu: ergo nomen cum verbo concordat in numero & perſona, alioquin non eſſet actus illius, ſed alterius, & cum dico, *turba ruunt*, reſpicio plurale incluſum in illo ſingulari *turba* ſecundum rem, licet non ſecundum vocē.

De concordantia adiectiui cum ſubſtantiuo. Art. II.

NOn modò actus concordat cum eo, cuius eſt actus, ſed etiam qualitas, & quantitas & quidquid ſibi adhæret, vel ineſt, vel eſt ipſum.

Quare in omni lingua adiectiuum concordat cum ſubſtantiuo.

QVapropter nomen adiectiuum cum ſuo ſubſtantiuo concordat in omni lingua, quoniam accidens & proprietas ei, cuius eſt accidens, proprietaſque, conuenit, cordatque, ſi eius eſt.

Jn quibus concordat adiectiuum cum ſubſtantiuo.

COncordat autem in ſexu, numero, & caſu, & perſona, dicimus, *ego vir bonus*, tu mulier bona, mancipium bonum, nobis bonis; vos mulieres bonæ, mancipia bona.

DECLARATIO.

EX ſe ratio patet huius concordantiæ. Sed aduertendum, quod apud Grammaticos non ponitur concordantia in perſona, quoniam putant adiectiua eſſe perſonarum tertiarum. Nos autem putamus nullius eſſe perſonæ, ſed eius, cui adhæret ſubſtantiuo, vel loco ſubſtantiui, pronominis perſonam ſuſcipere. Quapropter in *ego bonus*, ly bonus eſt perſonæ primæ, *vos mali* ly mali eſt ſecundæ.

ADNOTATIO.

PRæterea etiam nomina videntur non habere perſonam, ſed à pronominibus eam ſortiri, trahique in ipſorum ordinem. Quoniam ſecundum Metaphyſicam eſſentia non agit niſi quatenus habet exiſtentiam & eſt perſonata: ergo actum habet ex perſonalitate, propterque à pronomine, perſonam ſignificante, contrahuntur ad perſonam. Igitur *Petrus* eſt prima, *tu Petre* eſt ſecunda, *Petrus* autem abſolutè eſt tertia, quoniam non induit perſonam.

De concordia relatiui cum antecedente, quod refert,

Art. III.

QVoniam eandem rem contingit plures habere actus: quòs, dum refert intellectus, non poteſt eandem rem replicare, ne ſatietas fiat, ſed refert ipſam per notam, quam vocant Grammatici relatiuum: neceſſe eſt, vt relatiuum concordet cum relato antecedenti, quoniam idem ſunt.

Concordant autem in ſexu, numero & perſona, non autem in caſu, quoniam relatum non æquales habet actus, ſed alium eſſendi, alium agendi, alium patiendi, &c.

DECLARATIO.

DE ſexu & numero eadem eſt declaratio. Sed de perſona ſiluerunt Grammatici, ſicut in adiectiuo ſubſtantiuo, verumtamen eadem ratione confutantur cum enim dico, *ego qui ſum bonus, timeo Deum*: ly *qui* & ly *bonus* ſunt perſonæ primæ, quoniam actus ſunt perſonarum, vt dictum eſt. Non concordant autem in caſu, quoniam

in vna propoſitione poteſt eſſe actus eſſendi, & in alia patiendi : actus autem patiendi concordat cum agente, quando actiuè pronunciatur, vt à quo, & non paſſiuè vt in quo. Quapropter dicimus *homo, quem rex exaltat, doctus eſt*, vbi ly *quem* eſt patiens actum exaltationis, & *homo* habens eſt actum exiſtendi doctum, vnde non poſſunt in eodem caſu poni ſemper, niſi quando ſunt actus eiuſdem conditionis, vt cum dico, Petrus qui eſt Grammaticus, erit diues, vel quando ſignificantur de aliquo actus, eodem ſignificandi modo; vt cum dico, Petrus qui eſt Grammaticus, ditabitur, vel docebit diſcipulos, vbi *ditari* dicit actum, vt inhærentem Petro, & *docere* actum, vt in Petro operante : idcircò quamquam alter paſſiuus, alter actiuus, tamen concordant cum actu exiſtendi : & Grammaticè in modo ſignificandi.

NOTANDVM.

OMne relatiuum facit orationem duplicem, & eſt ſicut coniunctio nominalis orationum, nec poteſt reperiri oratio ſimplex, in quam relatiuum ingreditur.

De conſtructione orationis.

CAP. IV.

Ex rerum coniunctione & disiunctione per actum ortam eſſe conſtructionem orationis.

Art. I.

QVoniam eſſentiæ rerum per ſe ſunt impermiſtę : permiſcentur autem per proprios actus, dum altera in alteram extenditur. Et iterum ipſarum ſimplicitas, vt

multiplicitas, ab intellectu concipitur, per actus intellectus permiſcetur & vnitur, illa per intellectum facta multiplicitas; propterea ad declarandum res cum ſuis actibus & per actus coniunctas & disiunctas eſt oratio, cuius multiplicitas ex actuum multiplicitate conſtabit.

Quot ſunt genera actuum tot eſſe regulas ſeu ordines conſtruendarum orationum.

CVmque ſit alius actus eſſendi, alius exiſtendi, alius operandi, alius agendi, alius patiendi, alius mixtus; propterea ſunt ſeptem verborum ordines: de quibus regulæ ſeptem faciendę ſunt ſecundum rectam philoſophiam, quamquam Grammatici aliter ſentiant.

De regula verborum eſſentialium primum ordinem conſtructionis orationum ducente.

Art. II.

PRimum ordinem conſtructionis orationum efficiunt verba ſubſtantiua: quæ exigunt ante ſe & poſt ſe nominatiuum propterea, quod prædicatum ſubſtantiale non ſequitur ad actum eſſendi, ſed continetur in illo; vt *homo eſt animal*, vbi quoniam ly animal eſt idem quod homo, actus eſſendi non facit differentiam inter id quod præcedit & quod ſequitur ad verbum *eſt*.

Eandem conſtructionem verbum eſſentiale, quando prædicat actum accidentalem per modum eſſendi.

PRæterea quidquid prędicatur, vt ſubſtantiale vel per modum ſubſtantialis, licet non ſit, niſi ſecundum

Digitized by Google

vocem, ponitur etiam in nominatiuo, vt homo eſt albus, ly enim *albus*, hæret homini accidentaliter, & non eſt idem quod homo. Sed tamen prædicatur quaſi ens idem: quoniam eſt idem in perſona, licet non in ſubſtantia, vt in Metaphy. declaratur.

Eandem conſtructionem facere verba accidentalia quando actus non eſſentiales per modum eſſentialis connotant.

OMnia verba etiam non ſubſtantialia quatenus implicant actum eſſendi, quamuis pertineant per ſe primò ad exiſtentiam, vel actionem vel paſſionem, etiam exigunt ante & poſt nominatiuum, vt Petrus manet mœſtus: leo incedit grauis. Mulier extat prompta: antiqui lactabautur nudi.

Vnum eſſe verbum ſubſtantiuum.

NOn videtur verba ſubſtantiua ſeu eſſentialia, ſic dicta quoniam actum eſſendi ſubſtantialiter aut accidentaliter exprimunt, eſſe plura vno, vz. *ſum, es, eſt*, cuius declinationes habeto à Grammaticis: etenim ly *viuo*, quoniam viuere eſt eſſe, non ſemper ſubſtantiale eſt, vt hic, *tu viuis homo*. Sed interdum accidentale, vt *tu viuis fœlix: tu viuis vitam longæuam*, hoc eſt habes, vel edis vitam longæuam: item quoniam denominantur res ab his quæ habent extra ſe, & non modò ab his, quæ ſunt, vt dicimus, *Petrus eſt Neapolitanus*, eſt pileatus, eſt fortunatus: propterea ly *habeo*, dicit *ſum*, & ly *ſum habeo* per commutationem ſignificationis; ſicut enim qui habet arma dicitur armatus, ita qui eſt homo dicitur habere humanitatem, & habere eſſe rationale, cum verè ſit rationalis & non habens rationale; hinc Grammatici ponunt *eſſe* loco *ha-*

bere, vt *mihi ſunt pecuniæ*: & tu es mihi faſtidio, cum vno, & cum duobus datiuis, & hoc cum pronunciatur eſſe exiſtentialiter. Quod enim exiſtit in altero eſt, & alteri inhæret ſeu ineſt: nam cum pronunciatur eſſentiatiuè ponitur in recto, vt *ego ſum pecunioſus*, & tu es meum faſtidium.

Cur ſubſtantiuum dicit poſſeſſionem.

ITem ly eſt dicit ex hac radice poſſeſſionem, notatque; quoniam connotat habere, vt *liber hic eſt Petri*, æquaualet enim huic, Petrus habet hunc librum ſeu coturnum; & Petrus eſt coturnatus.

De compoſitiua ſum.

COmpoſita à *ſum*, vt adſum, abſum, deſum, inſum præſum, proſum, ſubſum, regunt caſus præpoſitionis componentis cum *ſum*, præter adſum, quę datiuum regit quoniam æquiualet accuſatiuo cum ad, & mutant eſſe cum exiſtere.

Omnia verba reduci ad ſubſtantiuum.

OMnia verba reſoluuntur in ſubſtantiuum, *ſum, es, eſt*, quoniam quidquid facit aut habet aut patitur, eſt idipſum .ſ. faciens, habens, aut patiens, idem ergo valet, ego curro, quod ego ſum currens, propter cauſas dictas in Metaph. p. 2.

ADNOTATIO.

GRammatici incipiunt regulas conſtructionis à prima actiuorum, & falluntur. Prius enim eſt eſſe ſecundum naturam, & deinde exiſtere, & deinde agere. Quamobrem verbum eſſentiale præcedit.

Digitized by Google

Item ſecundum doctrinam. Prius enim eſt nominatiuus caſus quam accuſatiuus; & ſimplicior eſt oratio, in qua nominatiuus præcedit & ſubſequitur; quam in qua ſequitur actus: à ſimplicioribus autem & prioribus incipiendum eſt.

De regula verborum exiſtentialium, ſecundum ordinem conſtructionis ducente.

Art. III.

SEcundum ordinem conſtructionis efficiunt verba ſignificantia actum exiſtendi: quę ante ſe exigunt nominatiuum rei exiſtentis, poſt ſe verò ablatiuum cum præpoſitionein; omne enim quod exiſtit, extra ſe exiſtit in alio.

Quot modi exiſtendi.

DIcuntur res exiſtere in alio propriè, ſicut in loco exceptiuo eſſentiæ deductæ ad exiſtentiam extra cauſam ſuam., vt *mundus eſt in ſpatio*: ex hoc extenſa eſt exiſtentia a l in tempore, vt *Petrus eſt in hoc anno*, ad in ſubiecto, vt *albedo in pariete*, ad in cauſa, vt *omnia ſunt in Deo*, & leui in lumbis Abrahæ: ad *in effectu*, vt *Deus eſt in mundo*. Ad in toto, vt *oculus in capite*, Ad in cognato, vt *piſces in mare*, aues in aere.

NOTANDVM.

OMnes hi modi eſſendi indicant principaliter aut connotatiuè exiſtentiam, excepto eſſe in cauſa, & in effectu, vbi ſaltem ſecundum loquendi modum connotant.

De verbis exiſtentialibus principaliter.

VErba exiſtentialia ſunt exiſto, exto, inſum, principaliter. At cuncta verba concernentia actum exiſtendi deducuntur ad iſthæc.

Quapropter maneo, ſedeo, moror, dormio, iaceo, caſtra metor, & cætera huiuſmodi, exigunt poſt ſe ablatiuum cum præpoſitione in.

De connotantibus exiſtentiam.

PRæterea omne verbum ſignificans eſſendi actum & agendi, & patiendi, quatenus ſimul exiſtentiam concernunt, exigunt eoſdem caſus, dicitur enim homo pati in anima, agere in foro, gaudere in eccleſia; & intelligere in Deo, loqui in ſapientia, ita quod nullum eſt verbum, quod non poſſit poſt ſe habere ablatiuum & in: quoniam omnis actus etiam exiſtit & poteſt ſignificari, vt ens, & vt exiſtens.

De Grammaticaliter dumtaxat exiſtentibus.

SVnt verba quæ ſolum Grammaticaliter connotant exiſtentiam: vt homo eſt rationalis in anima, & in Deo eſt iuſtitia & in animali ſenſitiuum. Secundum rem enim non eſt iuſtitia in Deo, ſed Deus eſt iuſtitia: neque rationale in anima. Sed anima eſt rationalis, prout in Metaphy. docuimus.

Regula verborum actuatiuorum, tertium ordinem conſtructionis ferens.

Art. IV.

TErtium ordinem efficiunt verba ſignificantia actum operandi immanentem, qui propriè vocatur actus, &

& verba eius actuatiua, & exigunt ante ſe nominatiuum, & poſt ſe ablatum abſque præpoſitione ſignificante actuationem eſſentiæ nominatæ, vt ego amo amore, tu moueris motione arbor viret virore.

DECLARATIO.

QVamquam operatio ex prima impoſitione indicet actum tranſeuntem in opus & operatum exterius; tamen & à Theologis & Metaphyſicis ſolet ſumi pro actu immanente: qui non fit cauſa exterioris rei acquirendæ vel perdendæ, vel quodlibet operandæ: hoc enim pertinet ad actionem. Sed propriæ entitatis conſeruatione ac manifeſtatione: & propterea propriè vocatur actus: & eius verbum eſt actuare: idcircò verba hæc tertii ordinis actuatiua dici poſſunt, etiamſi Grammatici hoc vocabulo careant.

Quomodo omnis dictio ſignificans aut connotans actum, aut per modum actus ſe habens, ponitur in ablatiuo.

CAuſa formalis, quoniam eſt actus materiæ, & actus formæ, qui eius immanens opus eſt, & inſtrumentum, quoniam modificat actionem ſicuti actus, & omne opus & res ſignificans modum & actuationem & partem, ponitur in ablatiuo; maxime autem ſi ex verbo eſt, aut verbum de ſe format, vt *viret virore*.

Ablatiuum autem hoc verè non eſt, ſed vocari debet actuatiuus caſus quem ſeptimum dicunt Grammatici hoc olfacientes, non enim aufert, ſed dat formaliter.

DECLARATIO.

DIcimus in ablatiuo quidquid actum ſignificat: quoniam actus non recipitur in alio, ſed eius eſt, quod

actuatur; & ideo nullam exigit præpoſitionem referentem ad aliud coexiſtens. Neque vult nominatiuum, quoniam non eſt id, quod actuatur, ſed eſt vel forma vel per modum formæ eius; idcirco ſicut cauſa formalis ponitur in ablatiuo ſeu potius actuatiuo dum ſuam cauſationem exprimimus, ita & actus. Similiter inſtrumentum in ablatiuo ponitur, quoniam modificat actionem & actuat ad certum modum operandi; vt loquor lingua, fodio ligone. Et quoniam verbum ſignificat actum cum ponitur actus nominaliter, ablatiuum exigit, vt cum dicimus viret virore, agit actione, gaudet gaudio, idcircò diximus, ſi *eſt ex verbo*.

Diximus, aut *ſi verbum de ſe format*, vt nomen format nomino; & amor amo.

Præterea omnis pars quæ actum edit, cum tribuitur actus toti, ponitur in ablatiuo: vt homo intelligit animo. Chriſtus patitur carne, quando ſe habent ad ſimilitudinem formæ, vel organi, tam coniuncti quàm ſeparati.

ASSERTVM.

OMne nomen ſecundum naturam per Metaphyſicum format de ſe verbum, quoniam omnis eſſentia habet proprium actum, licet Grammaticaliter non ſit in vſu, vt ab homine oritur homifico, & à calore caleo, & calefacio, & actus ac forma, vnde formatur, ponitur in ablatiuo: & principium, quo agitur.

DECLARATIO.

RAtio euincit hoc aſſertum: etenim homo operans ſecundum quod homo dicitur *homare* in ſe, & *homificare*, alterum calor calefacere, & calere; & iudex iudicare, & Rex regere: & ligon ligonizare, & oculus oculizare: verum ſi nomen purè eſſentiam dicit, non vt operantẽ, formatur ex actu ſine effectu ad exteriora, vt Petrus petrizat, & torpidus torpet. Cum autem ad exteriora por-

rigitur actus, vel per modum tranſeuntis elicitur in obiectum, additur verbum *facio*, quoniam princeps actionum ſignificator eſt; vt homifacio, calefacio, lætifico, petrifico. Actio ergo quatenus eſt actus agentis vt agentis, etiam ponitur in actuatiuo vt calefactione ignis calefacit forma etiam qua agit, vt ignis calore calefacit, vel caliditate, item principium agendi vt eſſentialitas; dicitur enim anima intelligere intellectu, & intellectione & intellectiuo, & intelligibili ſpecie, quæ ſe habet per modum informantis & inſtrumenti, & comprincipij ad intelligendum Hinc Logici diſtinguunt agentem, *vt quo, & vt quod.*

Verba primò actuanttia eſse triplicis ordinis.

VErborum actuantium, quædam ſpectant ad poteſtatiuũ, vt poſſum, valeo, viuo, vigeo polleo, queo, nequeo, caleo frigeo, morior, pereo, intereo, areo, vireo, lapideſco, horreſco, tremeo, ruo, creſco, decreſco, tumeo, audeo, abundo, egeo.

Quædam ad cognoſcitiuum, vt intelligo, ſcio, neſcio, ignoro, reminiſcor, ratiocinor, imaginor, noſco, intueor, video, audio, odoror, guſto, ſapio, deſipio, obliuiſcor, recordor.

Quædam ad volitiuum, vt volo, nolo, amo odi, cupio, opto, lætor, gratulor, mœreo, triſtor, doleo, gaudeo, fruor, vtor, iocor, iucundor, afficior, crucior, rideo, lacrymo, ſuſpiro, inhio, & quæ ex his deriuantur, & componuntur.

DECLARATIO.

QVoniam actus eliciuntur ex principiis; principia autem ex primalitatibus tribus, idcircò ſunt triplicis ordinis, & cum pronunciantur per modum actus, actuatiuum poſtulant, non ſolum deſignantem actuum, ſed & obiectorum, vnde occaſionem trahit actus. Di-

cimus enim ego gaudeo gaudio magno; & ego gaudeo doctrinis, & arbor vireſcit virore, & vireſcit aqua: & intelligo intellectu & intellectione, & ſpecie intelligibili; video viſu viſione & viſibili. Sed cum iſti actus referuntur ad obiecta non per modum actus, ſed per modum actionis tunc fiunt actiua verba, de quibus dicemus quod exigunt accuſatiunm, vt ego video viſibilem rem. Sunt autem verba neutropaſſiua dicta Grammaticis quæ paſſiones & affectiones ſignificant, ſed quæ notiones ponuntur inter actiua non rectè, omnis enim actus per modum actus debet dici neutro paſſiuum in ipſorum dogmate: in noſtro autem actuatiuum; non enim ſola paſſio interuenit ſemper, ſed cum notione, & affectione ſæpiſſimè. Præterea Grammatici reſpiciunt literaturam, vnde morior, & lætor, & lacrymor, ſunt illis deponentia; nobis autem actuantia non ſecus ac vocata neutropaſſiua; & actiua apud illos ex actu, & non ex actione. Principalia autem ſunt, *poſſum, ſcio, & volo*, cætera concernentia ſunt horum.

ASSERTVM.

PRæterea omne verbum quatenus conſtruitur cum forma aut inſtrumento, aut actu, exigit ablatiuum, quamuis ſit in principali ſignificatu ſubſtantiuum, aut exiſtentiale, aut actiuum, aut paſſiuum: dicimus enim *ſcribo penna* & ſcriptione: doceo libris, & doctrina: facio manu, factione, cruce. Patior paſſione, corde, cruce, item afficior gaudio & afficio &c.

Regula de actiuis quartum ordinem constructionis efficientium.

Art. V.

ACtiua verba ſunt, quæ ſignificant actum cauſæ tranſeuntem in exteriora obiecta, proptereaque voca-

rum actionem, & ideò exigit nominatiuum cauſæ agentis, & accuſatiuum rei factæ ſeu patientis, vt ſol calefacit terram.

NOTANDVM.

SIcut actus eſſendi eſt eſſentialitatum ſeu primalitatũ ad intra, exiſtendi verò earumdem ad extra: actuandi autem principiorum egredientium ex primalitatibus per reſpectum ad propriam conſeruationem: ita actus agendi eſt principiorum, vt extenſorum ad obiecta, ac proinde in cauſationem.

Fundamentum cauſarum.

QVapropter fiunt ſex cauſarum genera, videlicet actiuum & paſſiuum, quæ egrediuntur ex poteſtatiuo: ideale & formale, quæ ex cognoſcitiuo principio; finale & perfectionale, quæ ex volitiuo.

Ratio exigendi caſus ex cauſarum rationibus.

ET quoniam cauſa agens eſt, quæ aliquid facit, & à qua aliquid fit; paſſiua eſt, quæ aliquid patitur, vel de qua aliquid fit: idealis eſt inſtar cuius aliquid fit: formalis eſt, qua aliquid fit: finalis eſt propter quam aliquid fit: perfectionalis eſt ſecundum quam aliquid perficitur, vel benefit: inſtrumentalis, per quam aliquid fit: occaſionalis, vnde incipit motiuum cauſæ ad cauſandum.

Præterea ratio de caſu cauſæ agentis.

PRoptereadicimus, quòd cauſa agens ſemper eſt ponenda in nominatiuo & in recto, cum actus eius in ipſa exprimitur: vt ſol calefacit terram: cum verò in pa-

tiente exprimitur, vt ab agente, ponitur in ablatiuo, cum præpoſitione *à*, vel *ab*, vt à Sole calefit tellus.

Secunda de cauſa patiente.

OMnis cauſa materialis & paſſiua, quando ex primitur cauſatio eius vt ex ea, ponitur in ablatiuo cum præpoſitione de, vt de ligno fit ianua & de argento phiala, quando verò exprimitur cauſatio agentis in materiali & paſſiua, ponitur hæc cauſa patiens in nominatiuo, vt lignum fit ianua à fabro, & Petrus verberatur à Franciſco, & argentum vertitur in aurum à natura.

Tertia de cauſa ideali.

OMnis cauſa idealis, quando exprimitur eius cauſatio vt ipſa cauſat, ponitur in genitiuo cum præpoſitione inſtar, vt *Lapis in terra fit inſtar dentis in animali*, vel cum actus eius in accuſatiuo cum præpoſitione ad, vt *homo factus eſt ad imaginem Dei.* Aliquando etiam in accuſatiuo cum præpoſitione ſecundum, vt *fac omnia ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt*, oritur enim vt binarius ab vnitate, exemplatum ab exemplari primo: & hic ortus per ly *ſecundum* exprimitur.

Quarta de cauſa formali.

OMnis cauſa formalis, quando exprimitur in cauſatione ſua ponitur in actuatiuo abſque præpoſitione, vt *paries albedine fit albus*. Similiter etiam id, quod eſt cauſa formæ dum formaliter exprimitur, ponitur in ablatiuo; vt *paries calce fit albus*: & Franciſcus cibo repletur & aluus fœtu tumeſcit: cuius ſenſus eſt, repletur replecione à cibo, vel cibi: & tumeſcit tumore à fœtu; vt homo intelligit intellectione intellectus, & Chriſtus patitur carne, ideſt paſſione carnis: quod in logica conſiderare debebamus.

Quinta de cauſa finali.

OMnis cauſa finalis in ſua cauſatione ponitur in accuſatiuo cum præpoſitione propter: æger ambulat propter ſanitatem, & medicus propter pecuniam medicatur: vel in genitiuo, cum ly *gratia*; vt videndi tui gratia ego huc acceſſi: & hæc vera ſunt de cauſa finali conſummatiua. At cauſa, cuius vſui perfectiuo aut corruptiuo actus deſtinatur; ponitur in datiuo: dicimus enim ego ſeruio Regi: hæc res placet mihi: tu noces Fabio: auxiliaris Petro. Et quidem quoniam omnis actus ad alterius vſum poteſt edi, idcircò omne verbum poteſt habere datiuum: vt tibi emo gladium: tibi amo vxorem: tibi doceo filium. Petro occidi filiam. Semper ergo datiuum aliquam finalitatem vſus indicat. Aliquando finis connotatus ponitur cum præpoſitione pro in ablatiuo, vt eo Meſſanam pro libris, & occidi pro te taurum, &c.

Sexta de cauſa perfectionali.

CAuſa perfectionalis concurrit cum finali: & propterea poni ſolet in genitiuo cum ly *gratia*: aliquando cū formali, quoniam introducta forma in materia accedit perfectio; & propterea ponitur in ablatiuo, vt homo perficitur diſciplina, & cauſa diſciplinæ, & augetur ætate: fons ſcatet aquis, ligó politur vſu, aut gratia vſus, aut ad vſum.

Septima de inſtrumentali.

OMne inſtrumentum naturale & artificiale ponitur in ablatiuo ſine præpoſitione, quando ſumitur vt modificans actum agentis cauſæ, cuius eſt inſtrumentum vt ego ſcribo *manu* vel *penna*. Sed quando ſumitur etiam vt coagens: tunc ponitur in accuſatiuo cum præpoſitione per: vt Rex *per milites* præliatur. Nam & cauſa agens

etiam in accuſatiuo cum ly *per* ſolet poni: maximè autem ſi non eſt principalis. Apud Hebræos autem ponitur in ablatiuo cum præpoſitione *in*, vt *in baculo meo tranſiui Iordanem*; quatenus in eo agens agit.

Octaua de occaſionali cauſa.

CAuſa occaſionalis, quoniam eſt motiuum aliarum cauſarum ad cauſandum, ponitur in ablatiuo cum præpoſitione *ex*, vt *ex raptu* Helenæ conflatum eſt bellum Troianum: ponitur aliquando *ab* vt *ab ouo*: ſed vt induit rationem agentis. Principium quoque iuſtar occaſionis, à qua incipit cauſatio ſolet ſimiliter poni, vt *ex nocte dies*, ex iniuriis rixa, ex lapide via, & *ex hoc eris capiens homines*, & ex fonte aqua.

Appendix de principio & elemento.

PRincipia ergo & elementa etiam in ablatiuo ponuntur cum ly *ex*, vt ex dominico die ſeptimana: & ex literis oratio, & ex terra & ſole lapis lignum, & æs, &c.

Elementum enim eſt id, ex quo aliquid fit: & materia aliquando ponitur vt elementum. Principium verò eſt id, ex quo aliquid eſt.

CONSIDERATIO.

QVoniam primalitates eminenter continent in ſe ipſis cauſas & principia & elementa, omnes dictos caſus recipiunt in ſuis actibus mirificentiſſimis, ſicut in Metap. declaratum eſt.

De primo ordine actiuorum.

POrrò ſi actiuum verbum exigit nominatiuum rei agentis, & accuſatiuum patientis, omnia ſignificantia actionem

Digitized by Google

actionem tranſeuntem in patiens, pertinebunt ad primam regulam actiuorum.

Sed quædam directè ſunt in hac regula, quoniam veram actionem dicunt, vt *ago*, *facio*, & compoſita ex eis, & æquiualentia.

De verbis actionis primi ordinis, actionem poteſtatiui importantibus.

SVnt autem quidam actus directè poteſtatiui & executiui: vt præterdicta, viuifico, occido, ſoluo, ligo, incipio, finio, genero, pario, ſuffero, terreo, timeo, quero, amitto, capio, teneo, libero, relinquo; moueo, fero, formo, deſtruo, ſupero, cogo, iacio, pono, depono, tollo, planto, puto, aro, ſemino, inſero, pinſo, & quidquid pertinet ad rem ruſticam, & artificum: etenim alię actiones ſunt naturales, aliæ artificiales: iis adde ſequor, medicor, & criminor.

DECLARATIO.

QVoniam actio propriè eſt effuſio ſimilitudinis agentis in patiens: ſimilitudinum verò alia naturalis, vt homo generat hominem, & calor calefacit; alia artificialis vt homo ſcribit, aut fodit, aut domificat, faciendo aliquid ſimile ſibi ſecundum ideam: idcirco vtraque actio ſpectat ad primam regulam directè. Vnde errant Grammatci ponentes in quarta neutrorum verba ſignificantia actiiones ruſticanas: cum veriùs ſint actiua, quam amo, & lego, & emo, &c. Similiter in deponentibus.

De actiuis primi ordinis actionem cognoſcitiui importantibus.

ALia verba pertinent ad actionem cognoſcitiui, quæ tunc verè eſt actio cum ad extenſiora progreditur

vt declaro, doceo, ſcribo, moneo, cælo, reuelo, manifeſto, ſigno, refero.

Quando autem non progreditur ad exteriora, ſed immanet, attamen vt relata exterius profertur, tunc ſpectant ad actiuorum ordinem ſecundariò; vt ſcio, ignoro, memini, video, audio, olfacio, guſto, intelligo, lego, calleo ſapio, cogito, opinor, imaginor, credo, affirmo, nego, exiſtimo, pendo, noſco, conſidero. Adde meditor, recordor, contemplor, imitor, &c.

DECLARATIO.

Differentia eſt inter actionem tranſeuntem, & immanentem Quæ enim tranſit verè actio eſt, vt doceo, & declaro: quæ non tranſit componitur ex actu & paſsione & actione. Si quidem homo patitur à viſibili dum videt, ac ſimul actum edit, ex ſpecie viſiibli rem obiectũ noſcẽs, & quia ex interiori ſpecie obiecti ad obiectum exterius fertur, propterea vocatur actio, & verbum actiuum, ſed non purè, igitur ſcio, video, exiſtimo, &c. ſunt actiua ſecundariò.

De actiuis P. ordinis, actionem volitiui importantibus.

Alia verba actiua primi ordinis ſpectant, ad volitiuũ quædam primariò actionem tranſeuntem ſignificantia, vt manduco, nutrio, caco, futuo, mingo, appeto, ad ſequor, declino, verſor, inrideo, quædam ſecundariò ſignificant actionem, nam per prius affectionem, vt amo, diligo, ſperno, volo, cupio, odi, eſurio, aueo, ambio, opto, deſidero: Adde fruor, lætor, triſtor, &c.

DECLARATIO.

EX præcedenti declaratione ſumitur horum verborũ notio: ſiquidem actus volitiui & cognoſcitiui ſpectant potius ad actuationem quàm ad actionem. Sed quia referuntur ad obiecta, induunt vim actiuorum. & quæ primo referuntur, vt manduco, bibo, futuo, ſunt primo actiua primi affectualis ordinis: quæ autem ſecundo, ſecundo, vt amo. Non enim amor refertur ad extra niſi quia primo obiectum mouet poteſtatiuum, & ex motione fit iudicium in cognoſcitiuo, & ex hoc affectus erga obiectum in volitiuo; de quibus in Metaph.

DE SECVNDA SPECIE actiuorum ſecundum Grammaticos regulæ correctio.

VErba actiua ſecũdi ordinis apud Grammaticos ſunt quæ ſpectant ad iudicium aut ad commertium operatiui principij, & propterea exigunt agentem perſonam in nominatiuo, rem patientem in accuſatiuo: additurque tertius caſus ablatiuus, quando nominatur pretium, aut crimen de quo fit iudicium, aut commercium; vt ego accuſo te crimine furti, & emo librum carolino. Nunquam autem ponitur genitiuus niſi præ intellecto ablatiuo rei ſe habentis quaſi inſtrumentaliter.

DECLARATIO.

GRammatici faciunt ſecundam actiuorum ſpeciem: quæ exigat nominatiuum agentis rei, & accuſatiuũ patientis, & genitiuum pro tertio caſu, ſignificante rem qua fit actio & paſſio ipſorum. Sed reuera falluntur. Non enim accuſo, reprehendo, inſimulo, moneo, volunt genitiuum. Nam cum dico, accuſo te furti, moneo te do-

loris intelligitur crimine ſeu culpa furti, & paſſione doloris: omnis enim actio edita in alterum habet inſtrumentum aut modum quo fit. Dicebamus autem quod cauſa inſtrumentalis ſemper ponitur in ablatiuo, ſimiliter quidquid ad inſtrumentationem actionis ſpectat, & ideò dicimus, emo librū carolено, vendo pretio magno prętiū enim nominatū & inſtrumentū, quo fit emptio & venditio vult abl. & cum Grammatici ponunt non nominatum pretium in genitiuo, vt *emo magni, tanti, quanti, pluris, minoris quantilibet*, &c. ſubintelligitur ly *pretio*, in ablatiuo, id eſt emo pretio tanti, vbi ly tanti ponitur neutraliter & non adiectiuè, alioquin diceremus tanto, vnde Virgilius. *Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.* At quidem Grammatici dicunt *magno* hoc eſt *pretio magni ponderis*, ſed *magno* cum pro ly *pretio*: dicimus enim minori pretio, maiori, paruo, magno, quanto, quantocumque; vt peritis in lingua obuiam eſt. Similiter dicimus, magni ęſtimo, magni facio, floccifacio, floccipendo, pilipendo, hoc eſt pretio magni, pretio flocci & pili. Sed non dicimus *viliſpendo*, ſed *vilipendo*; quoniam in neutrum non tranſit ly *vilis*; vt aliqua pretium connotantia.

Verba iudicialia, & commertium connotantia.

VErba ſignificantia iudicium, ſunt accuſo, poſtulo, accerſo, defendo, reprehendo, increpo, admoneo, punio, damno, bſoluo, caſtigo, inſimulo, arguo, conuinco, incuſo, mulcto. Commercium verò, emo, vendo, venundo, veneo, mercor, & deriuata, compoſitaque ex his.

DE TERTIA SPECIE ordinis actiuorum ſignificantium applicationem, regula & correctio.

VErba tertiæ ſpeciei actiuorum poſt nominatiuum agentis & accuſatiuum patientis, exigunt datiuum rei illius, cuius vſui applicatur actus: ſemper enim ſe habet vt finis vſualis actionis ſiue in bonum, ſiue in malum quidquid ponitur in datiuo, vt emo tibi librum: do Petro diploidem: ſcribo tibi epiſtolam.

DECLARATIO.

CAuſa ob quã datiuum exigitur in hac regula primariò, eſt quia finis, cui applicatur, vſus actionis & actæ rei, datiuum exigit: vt dicebamus loquendo de cauſis, & propterea verba iſta poſſunt vocari applicantia.

De verborum tertiæ ſpeciei multiplicitate.

VErborum fini actionem applicantium, quædam ſunt poteſtatiui operantis, vt do, promitto, præficio, impero, ſubiicio, mitto, impartio, admoueo; & ſua compoſita & deriuatiua, vt æquipollentia.

Quædam ſpectant ad cognoſcitiuum, vt declaro, oſtendo, monſtro, ſcribo, dico, fero, affirmo, nego, ſuadeo, & ſua æquipollentia & compoſita & deriuatiua.

Quædam ſpectant ad volitiuum, vt commodo, ſoluo, arrogo, concilio, & cenſimilia, apud auores notanda.

Exigunt verba præfata etiam ablatiuum cum præpoſitione pro, quando motiuum finalis cauſæ vſualis connotatur, vt *ſoluo tibi pecuniam pro libro*, & do tibi panem pro cibo.

Exigunt etiam accuſatiuum cum præpoſitione *ad*, quando applicatio vſus actionis in longum trahitur; vt deſtino, ſcribo & mitto literas *ad te*, nedum, *tibi*.

Digitized by Google

ADNOTATIO.

QVamquam iſta ſint verba apud Grammaticos datiuum exigentia; nihilominus omnia verba poſſunt datiuum habere, quando actionem & actum, & paſſionem cum applicatione conſignificamus, vt tibi eſt pecunia, emo tibi ſolium, doceo tibi filium Grammaticam: ſpolio tibi auem pennis: perſequor tibi inimicum. Gratulor tibi pro magiſtratu; & ſimiliter ly *pro* poteſt in omni verbo apponi cum motiuum applicationis, vel ſimilitudinem circum loquimur, vt *mitto ad te pro libris*, & habeo dolorem pro voluptate.

DE QVARTA SPECIE actiuorum ſignificantium dupliciter actionem; regula & correctio.

VErba quartæ ſpeciei actiuorum ſignificant actionem vnam cum duplici paſſione propterea exigunt poſt ſe duos accuſatiuos: vt *ego doceo te Grammaticam.* Actio enim cadit in te, & in Grammaticam: in te *terminatiuè*: in Grammaticam *fluxiuè*.

DECALRATIO.

HÆc regula declaratione non indiget, ſed animaduerſione: quod propterea accuſatiui duo ſubſequuntur, quoniam actio in duo exprimitur: in receptiuum videlicet paſſionis, & in id quod fluit in actione ab agente in recipientem. Hoc autem in Metaph. melius intelligimus. Actio enim docentis fert Grammaticam, vt patiens; & qui docetur accipit eam, vt terminus huiuſmodi lationis.

Digitized by Google

Quæ verba ſpectant ad hanc ſpeciem.

VErba ſignificantia hanc duplicem actionis differentiam ſunt doceo, moneo, poſtulo, oro, conſulo, cælo, & omnia compoſita & æquipollentia, & deriuatiua iſtorum, & vt plurimum ad cognoſcitiuum videntur ſpectare: ſunt etiam aliqua, quæ ad habitum exteriorem ſpectant, vt veſtio, induo, exuo: quæ volunt duos accuſatiuos.

Sed cum res, qua veſtimus, ſumitur inſtrumentaliter, ponitur in ablatiuo, & ſpectant ad quintam ſpeciem, vt *veſtio*, & *exuo te pannis*.

Et cum non ponitur animatus accuſatiuus, vt patientis rei, ſed vt cui applicatio fit ponitur in datiuo, vt *conſulo* & *cælo tibi hanc rem*.

DE QVINTA SPECIE actiuorum ſignificantium actionem, & paſſionem, & id quo fit actio.

QVintæ ſpeciei verba actiua ſignificant actionem in aliquod patiens, & ſimul id, quo exercetur actio, & propterea ponitur ablatiuum poſt accuſatiuum ſine præpoſitione, vt ego ſpolio te pannis; &, onero libris; &, impelo doctrina.

DECLARATIO.

ETiam in hac regula Grammaticorum priſcorum aperitur ratio, cur in ablatiuo ponitur id, quod non eſt agens neque patiens: quia ſcilicet inducit rationem inſtrumenti, & modi, & formæ.

Quæ verba ſunt quintæ ſpeciei.

OMnia verba, in quibus poſt patientem rem, addunt modum aut formam, aut inſtrmentum actionis

vel paſſionis, pertinent ad quintam ſpeciem. Quapropter quæcumque poſita ſunt in ſecunda ſpecie, ſpectant etiam ad quintam.

Sunt autem verba quintæ principaliter, veſtio & ſpolio, & omnia æquipolentia eorum; item impleo & euacuo cum ſuis æquipollentibus. Item iuro, & lædo, & ipſorum æquipollentia. Similiter augeo & minuo, cum ſuis aſſeclis, purgo & inquino, cum ſuis conſimilibus.

Secundario autem ſpectant ad hanc regulam omnia verba cuiuſcunque ſpeciei & ordinis, quando exprimunt modum aut formam aut inſtrumentum actionis, vel paſſionis, vt ſcribo librum penna; afficio te gaudio, planto vineam palo: Munio & expugno vrbem armis: mitigo & irrito te verbis, ſeruio tibi gladio, &c.

DE SEXTA SPECIE actiuorum, ſignificantium actionem paſſioniſque illationem, cum principio & cauſa, vnde habetur, tanquam inde habitam.

VErba ſextæ ſpeciei ſignificant actionem, & id à quo cauſa vel occaſio, vel principium actionis eſt: & propterea poſt accuſatiuum exigit ablatiuum cum præpoſitione *à*, vel *ab*, vel *è*, vt ego audio lectionem *à magiſtro*.

DECLARATIO.

QVoniam cauſa agens, excepto Deo, occaſionem, vel vim ſuæ cauſationis aliunde accipit: propterea illud quod eſt occaſio, vel principium, vel cauſa cauſationis in alio ponitur in ablatiuo cum *ab*. Nota ſanè principiationis, vt dictum eſt in regulis communibus ex Metaphy. ratione vt diſco Grammaticam à magiſtro: eſt enim magiſter cauſa incipio domum à fundamento: eſt enim

enim fundamentum principium : & haurío aquam à puteo : quatenus eſt cauſa contentiua aquæ. Sed vt etiam materialis, dicimus *de puteo*; & *de mari*, Sed vt etiam elementaris, dicimus etiam *è* & *ex* puteo, & vt eſt occaſionalis dicimus Agamemnon bellum conflauit *ex raptu* Helenæ.

Verba ſextæ ſpeciei.

AD hanc ſpeciem principaliter pertinent omnia verba ſignificantia præter actionem & paſſionem, id, à quo habemus occaſionem, vel cauſationem, vel principiationem actionis; vt audio, intelligo, & conſimilia: vt oblacio, guſto, lego, item haurio, fero, moueo, diuido, pello, rapio, abdico, habeo, capio, eiicio.

Præterea ſecundario ſunt huius regulæ omnia verba, in quibus adiicitur poſt actionis & paſſionis rem, etiam res cauſationem conferens, vnde dicimus, *metuo tibi malum à Tyranno*, & emo librum decato à librario, cupio *abs te* emolumentu. Remoueo librum à menſa manibus.

De ſeptima ſpecie verborum exigentium infinitiuum pro accuſatiuo.

SEptimam regulam addunt eorum verborum, quæ loco patientis habet infinitum verbum, vt ſpero, cupio, ſcio, volo, debeo ire Romam, legere lectionem: & hæc omnia ſignificant actum animæ immanentem à quo tranſiens oritur alius actus; & idcirco ponitur ille loco actus, iſte loco effectus, & propterea omne verbum poteſt ad hanc regulam pertinere, quoniam actus actum infert, vt *bonum eſt ſcire*, *volo legere*.

NOTANDVM.

OMnia verba ad primalitates Metaphyſicas ſpectantia quæ ſunt potentia, ſapientia & amor, ſunt prima;

rio ſpectantia ad hanc regulam, quoniam ex eis oriuntur actus intranei, & ex his extenſiones ad obiecta: qui ſunt etiam actus, vt volo ambulare, vbi ly *volo* actum internum amoris dicit, & *ambulare* actum externum ex illo.

Præterea omnia verba ad obiecta primalitatum ſpectantia, ſimiliter infinitiuum habent pro accuſatiuo: ſunt autem obiecta, *poſsibile verum* & *bonum*, & ſua çquipollentia, vt poſſibile eſt, verum eſt, bonum eſt ambulare, & ſuæ oppoſita, vt *impoſ: falſum: malum.*

Cætera autem verba poſſunt habere infinitum, vt facio te currere. Sed quatenus ſimul & agentem rem habent loco patientis, vt doceo te ſcribere.

De paſsiuorum verborum regula.

Art. VI.

OMnia verba habentia literaturam & ſenſum actiuũ, fiunt paſſiuæ literaturæ per additionem r, cum ſuis declinationibus: & exigunt rem patientem in nominatiuo, quoniam refertur vt habens actum; & agentem in ablatiuo cum præpoſitione, cauſam actiuam, notante, quç, eſt A, ab, abs, quoniam agens non vt agens, ſed vt à quo emanat paſſio repræſentatur.

DECLARATIO.

DIctum eſt prius, quod cauſa poſita in actu agendi, nominatiuum exigit & rectum: quoniam hic ſignificat editionem actionis, ad autem quod patitur, accuſatiuum: quoniam in ipſum fertur actus. Nunc autem dicimus, quod cum patiens ponitur vt recipiens actum, exigit rectum, agens verò quoniam tunc ponitur vt à quo eſt actus, ponitur in ablatiuo cum *A*, vel *ab*, deſignantibus cauſalitatem. Et quidem dicimus omnia verba actiua ſecundũ & vocem fieri paſſiua, vt amo, accuſo, do, doceo, audio, ſpolio: ex iis enim fit amor, accuſor, doceor,

donor, audior, ſpolior, ſperor. At quæ ſolum ſenſu ſunt actiua non fiunt paſſiua, vt ſequor, auxilior, & deponentia vocata latinis: tamen in lingua vernacula fiunt vtique paſſiua. Similiter quæ voce ſunt actiua, ſed non re, vt gaudeo, vapulo, abundo, ſeruio, & alia neutra vocata Grammaticis, non fiunt paſſiua: diximus enim quod litteraturam, & realitatem actiuam habentia, vertuntur in paſſiuam.

Conſideratio de aliis caſibus paſsiuorum.

VErba actiua verſa in paſſiua præter nominatiuum patientis rei, & ablatiuum agentis, quoſcumque caſus recipiunt, non mutant, ſed retinent, vti quando erant actiua.

EXCEPIO.

ALiquando verba paſsiua ponunt agentem rem in datiuo: vt *Platoni* hoc dogma poſitum eſt, ideſt à *Platone*. Aliquando in accuſatiuo appoſita præpoſitione *per*, vt res, agitur per eoſdem creditores. Sed in his datiuus ponitur ſolus, cum agens cauſa eſt ſimul illa, cui fit applicatio. Accuſatiuum verò cum agens ponitur tanquam inſtrumentum vt in præfatis patet exemplis. Aliquando ponitur ablatiuum ſine præpoſitione, verba maximè autem præpoſitio, verbo adſciſcitur.

De verbis vocatis neutro paſsiuis.
Art. VII.

SVnt quædam verba apud latinos vocata neutro-paſſiua, quoniam habent literaturam non paſſiuam, vt vapulo, exulo, liceo, veneo, quæ exigunt caſus conſimilium paſsiuorum: vt *diſcipuli vapulant à magiſtro.*

DECLARATIO.

SEcundum rem non ſunt à paſſiuorum numero explodenda verba hæc, quamvis paſsiuam literaturam non habeant: non enim vox facit paſsionem, ſed ſignificatio Conſimilia veneo & liceo, ſunt vendor: vapulo verberor: exulo, releger.

APPENDIX.

FIo etiam dicitur neutro paſsiuum apud Grammaticos, quoniam verè paſsiuum ſecundum rem eſt, ſi minus ſecundum vocem. Addunt etiam fido, confido, & nubo, audeo, ſoleo: quæ potius actionem vt actum deſignant: & exigunt caſus, applicationi, eo reſpectu requiſitos.

De verbis, vocatis neutris.
Art. VIII.

VErba dicuntur neutra, quę nec actionem nec paſsionem ſignificant apud Grammaticos. Sed non propterea neutra dicenda erant, cum & actum eſſendi & exiſtendi dicant, & ſi non agendi nec patiendi, vt *ſum, & ſto, & maneo &c.*

Correctio Grammaticorum.

VErborum propriè neutra dici debent, quæ actum actuatiuum modo ſignificant & ſunt pertinentia ad poteſtatiuum, ad conſcitiuum, & ad volitiuum, de quibus diximus ſupra. Quapropter poſſum, & ſcio, & gaudeo cum ſuis aſſeclis, ſunt verè actuatiua ſeu neutra de quibus ſupra.

Prima regula Grammaticorum de neutris ſpectat ad

verba, eſſendi actum ſignificantia, & exiſtendi.

Secunda, quæ eſt, egeo, abundo, careo, pertinet ad actuatiua proprie.

Tertia quę eſt, ſeruio, proſum, noceo, deſum, & alia, quæ applicationem ſignificant actus ad aliquid, ſpectant ad actionem ſine paſſione explicatam, ſed cum applicatione ad illud in cuius gratiam fit; vt ſeruio regi, confido tibi, noceo filiis, &c. quæ verba actionem ſignificant Sed non formant paſſiuum, quoniam non dicunt Rex ſeruitur à me: ſed Regi ſeruitur, quoniam tacetur patiens, & propterea, imperſonaliter ſolum fit paſsiuum.

Quarta regula de rebus pertinentibus ad Agriculturam actus explicantia, ſunt verè actiua, quoniam etiam patiens exponunt, & propterea fiunt paſsiua omnino, vt aro, & aror.

Quinta quæ tertias perſonas habent ſingularis, tantũ propterea, quod ſolus Deus poteſt illos edere actus, potius ad Theologos quam ad Grammaticos ſpectans, non ritè declaratur. Cum enim dico, Tonat, ningit, pluit, luceſcit, grandinat, adveſperaſcit, non ſolum Deus intelligitur; ſed etiam tempus, diluculat enim ſole tempus: ad veſperaſcit tenebris tempus: item ſubauditur natura apud philoſophos, item nec regula eſt certa propter hanc rationem. Nam eſt creare ſolius Dei: nihilominus creo habet omnes perſonas: item rorare eſt ſicut pluere: in ſcripturis autem dicitur, *Rorare cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum*, ergo regula ipſorum eſt fallax. Sed vſus, & id, quod ſubauditur conſulendi ſunt.

Sexta regula vbi affectiones animi & corporum celebrantur, habens verba, gaudeo, doleo, vireo, albeo, caleo, frigeo, tumeo, areo, conualeo, ægroto, & cætera huiuſmodi, pertinent ad actuantium ſpeciem: de quibus ſupra.

De verbis ſignificantibus motum.

VErba ſignificantia motum exigunt nominatiuũ, rei edentis motum, & poſt ſe nullum caſum, quando non paſſionem, ſed reſpectus locales adducunt, ſed præpoſitiones exigentes caſum.

Quot ſunt ſignificantia motum, & eiuſmodi.

OMnis motus eſt ex termino à quo ad terminum ad quem per medium, idcirco triplicis ſpeciei ſunt verba motiua, vt diſcedo *de foro*, tranſeo *per viam*, venio *in templum*: hæc enim ſignificant motum de loco, & motum per locum, & motum ad locum. Quæcumque verba iis adiunguntur, ſunt eiuſdem ſignificationis, item idem verbum poteſt tres iſtos actus connotare, vt, de vinea per viridarium eo in ciuitatem.

Verba deponentia ſunt: eiuſdem generis motiui plurima, quæ ad hanc regulam pertinent, vt gradior, transgredior, proficiſcor, &c.

Quomodo omnia verba reducuntur ad præſentem regulam.

PRæterea omnia verba quatenus ſignificant motum, poſſunt eſſe huius regulæ, dicimus enim ſcribo ad Pontificem, & de Pontifice, & per diſcipulum; quatenus enim ſignificant terminum ad quem, aut medium, aut id, de quo fit actus, ſiue illud ſit vt terminus, ſiue vt materia, de qua quoniam termini à quo eſt connotatiua. ſimiliter exigunt caſus cum præpoſitionibus conſimilibus, vt de albo paries vertitur in nigrum per atramentum Quapropter & actiua & paſſiua, & omnia verba ad hanc re-

gulam trahuntur per reſpectus conſequentes actum: vt plurimum autem quæ de ſe ſignificant mutationem & motum.

De verbis, vocatis communibus.

Art. IX.

VOcant Grammatici verba communia, quæ literaturam habent paſſiuam, & poſſunt fieri actiuè & paſſiuè conſtrui cum caſibus, vt largior, amplector, veneror, experior, percuntor, oſculor, criminor, hortor; vt *hortor te*, & *hortor à te*.

Hæc ſic apud latinos ex vſu: nam in idiomatibus aliis non item.

De deponentibus verbis.

Art. X.

DIcuntur apud latinorum deponentia quæ habent literaturam paſſiuam & ſignificationem actiuam, ac proinde actiuè conſtruuntur, nec tamen omnia ſignificant actionem.

1 Sed quædam actuationem, & propterea volunt poſt ſe ablatiuum, vt vtor, fruor, potior, veſcor, & conſimilia.

2 Quædam ſignificant actum cum re non de qua, ſed cuius eſt actus, egrediens ab intellectu, vt recordor, obliuiſcor, reminiſco, quæ propterea exigunt genitiuum.

3 Quædam ſignificant actum cum applicatione, & propterea poſt ſe datiuum volunt, vt auxilior, ſuffragor, medicor, minor, iraſcor.

4 Quædam ſignificant actionem & id quod patitur: & propterea exigunt deinde accuſatiuum, vt ſequor, moderor, cõminiſcor, loquor, profiteor, inficior, tutor, minor, præſtolor, fateor, & cætera multa, quorum quædam verè actionem, quædam per modum actionis ſignificant.

5 Quædam verò paſsiones & affectiones ſignificant, & propterea ablatiuum exigunt, vt lætor, triſtor, ſtomachor, verecundor, expergiſcor, indignor, morior: & alia, quæ alios caſus exigunt, prout actus refertur, iuxta regulas datas de caſibus cauſarum, & cauſationum.

Quædam quoniam ſignificant motum vel per modum motus, exigunt caſus cum præpoſitionibus connotantibus de loco ad locum & per locum vel cum alio, vel contra aliud, vel circa aliud, vt gradior, prælior, iocor, luctor, apicor, naſcor, philoſophor, verſor, negotior, hallucinor cauillor, auguror, & ſimilia, quæ apud Grammaticos enumerantur: quæ ex præpoſitionis natura quos caſus exigunt commonſtrant.

Ratio regularum conſtructionis verborum imperſonalium.

CAP. V. Art. I.

IMperſonalium actiuæ vocis primus ordo conſtruit *eſt, intereſt, & refert*, genitiuo & infinitiuo, vt *Petri* eſt vel intereſt, vel refert ſcribere ad vos. Infinitiuum verò regit caſum ex præſcriptis regulis ſibi debitum.

Ratio regulæ eſt, quoniam verba ſunt perſonalia de ſui natura. Sed cum additur loco perſonæ, patientis vel agentis aliquis actus per verbum infinitiuæ facultatis, id-eſt, indeterminatæ coniunctionis expreſſus, neceſſariò ille actus eſt perſonæ tertiæ, & propterea omnia imperſonalia habere dicuntur ſolum tertias perſonas loco omnium perſonarum.

Manifeſtum eſt enim quod quando ponitur nomen & non actus per verbum infinitum, fiunt perſonalia, dicimus enim *Petri interſunt libri* vel nos Petri interſumus: non autem dicam, *referimus* ob aliam cauſam.

Quare autem poſtulent genitiuum, non intelligit niſi

quaſi

qui alium caſum ſubintelligit ex parte verbi vel nominis ſiquidem *Refert* idem eſt ac *Reifert*: & propterea dicimus Petri refert ſcribere, ideſt, res Petri fert ſcribere, *intereſt* vero idem ſignificat ac in re eſt: & propterea dicimus Petri intereſt, ideſt, *in re Petri eſt* ſcribere. Qui autem ly *inter* conſiderant non in ſua origine, & accuſatiuum ei addunt, ſubintelligunt Petri intereſt, hoc eſt *inter res Petri eſt*.

Probatur autem ratio data; quoniam ego tu, ſui, nos, & vos, & cuius, non ponuntur in genitiuo, ſed in ablatiuo fœminino ſingulari; vt mea, tua, ſua, noſtra, veſtra, & cuia refert, ſeu intereſt, hoc eſt *in re mea eſt*, *in tua eſt*, *&c.* vel forſan in nominatiuo cum *Refert*, vt mea refert, ideſt *res mea fert*, res tua fert, in accuſatiuo neutro plurali vt mea intereſt, hoc eſt *inter mea eſt*.

Et propterea eſt vult nominatiuum neutrale vt meum eſt, tuum eſt ſcribere, cum pronomina primitiua ponuntur deriuatiuè.

De ſecundo ordine imperſonalium.

IN ſecundo ordine ponuntur pertinet, attinet & ſpectat, cum accuſatiuo & præpoſitione. *Ad* & infinitiuo, loco nominatiui, vt ad me ſpectat ſcribere: at ſi nominatiuum adeſt ſunt perſonalia, vt ad me pertinent libri: vt intelligas ex infinitiuo, quoniam indeterminatum ſubiunctiuum eſt, de pondere indeterminationem perſonæ: & propterea fieri imperſonalia. Hæc tria verba ad poteſtatiuum reducuntur. Nam attinet ex *Ad* & *tenet* componitur: pertinet ex per & *tenet*: quoniam poſſeſſio rei eſt ad herum & per herum: ſpectat verò *a ſpicio*, quando quod alicuius eſt ad ipſum conuerſionem habet, ſiuè ſit per poteſtatiuum, vt poſſeſſio, ſiuè per cognoſcitiuum, vt adſpectus, ſiue per volitiuum, vt amatum, & quæſitum.

De tertio ordine imperſonalium.

TErtius ordo ſimiliter fit imperſonalis ex infinitiuo ſubſequente: quoniam continet verba quæ ſignificãt applicationem actus indeterminati: & propterea vult datiuum cum infinito; vt *mihi placet legere*; & contingit mihi gaudere: ſed vbi adſunt nomina fiunt perſonalia, vt *mihi placent libri*, dolent dentes. & omne verbum ſignificans applicationem vſus, eſt huius ordinis: vel reducitur ad hunc.

De *quarto ordine imperſonalium.*

QVartus ordo imperſonalium eſt de prima actiuorum, exigit enim accuſatiuum cum infinito loco nominatiui, vt *me delectat ſtudere*: & decet ſcribere, iuuat currere: at ſi apponas nominatiuum ſunt perſonalia, vt *me decent virtutes*, in cunctis ergo currit eadem ratio.

De quinto ordine imperſonalium.

QVintus ordo conſtruitur cum accuſatiuo & infinito ſimiliter, vt pœnitet, pudet, tædet, miſeret, oportet: etenim ſignificat paſſionem illatam ab obiecto; quod ſi eſt actus, habet ſe loco nominatiui, vt *me tædet ſtudere*: At ſi eſt res, ponitur cum genitiuo, vt *me tædit ſtudii*: & quidē hoc genitiuum regitur ab actu, vel ab alio ſub intellecto nomine, quando ego dico, me pœnitet peccatorū, ſubauditur actus pecati; & me tędet ſtudij, ſubauditur exercitiū ſtudij, & me miſeret infirmorum, ſubauditur officio infirmorum: nunquam enim ponitur genitiuus niſi quid præ intelligatur ipſius, vel vt ſæpè probatum eſt in regulis prioribus: vt videas omnia verba imperſonalia eſſe perſonalia, & pertinere ad eſſendum, vel actuandum, vel agendum, vel patiendum, & nihil vltra: & quidem ad actua,

tionem affectionum ſpectant verba quinti ordinis: ſed tranſeunt in naturam actiuorum, dum obiecta conſiderantur, quatenus afficiunt facultates mouentque.

De imperſonalibus Paſsiuis.

Art. II.

IMperſonalia paſſiuæ vocis exigunt ablatiuum agentis cauſæ ſicut cætera paſſiua: & poſt ſe non addunt nominatiuum, alioquin fierent perſonalia; ſed quemcumque alium caſum, dummodo paſſionis non receptiuum, ſed vſus, aut applicationis, aut circunſtantiæ, vt *a me ſeruitur Regi*; itur in ſiluam: & propterea fiunt ex verbis actiuis, & neutris applicatiuis & motiuis, & exiſtentialibus, vt *nocetur, ambulatur, ſtatur*, non autem dicimus *gaudetur*, aut *metalleſcitur*: quoniam iſtorum paſſio non tranſit: nec eſt plenè paſſio: ſed immanet, & eſt quaſi actus actuans verba deponentia lic t ſecundùm rem poſſint eſſe imperſonalia paſſiua, vt patet intuenti omnes linguas, tamen apud Latinos non fiunt ob vocis & literaturę impedimentum.

De imperſonalibus neutris.

Art. III.

BEne fit, malefit, ſatis fit, dicuntur imperſonalia neutra, quoniam nec cum actiuis nec cum paſſiuis videntur numerari apud Latinos, ſed cum neutris: & tamen ſecundum rem verè paſſiua ſunt, licet non ſecundum vocem, & quoniam applicationem connotant, exigunt datiuum, vt *a me benefit egenis*, ratio ex dictis patet: in aliis omnia imperſonalia fiunt paſſiua, non autem neutra.

De verbis ſeruilibus.

CAP. VI.

SEruilia autem verba non ſunt perſonalia nec imperſonalia, quoniam induunt naturam eorum, quibus adduntur ad infinitiuum: ſunt autem hæc, incipio, deſino, ſoleo, poſſum, debeo, dicimus enim, *ego debeo pænitentiam agere:* & *me debet pænitere.* Ratio eſt quoniam verba iſta non ſignificant actus plenos, ſed aliorum actuum aliquid, videlicet principium, aut finem, aut morem; & propterea illorum actuum naturam ſequuntur: dicimus enim: ego incipio legere, quoniam actus, qui eſt *legere* aliquid eſt eius inceptio: & propterea ad naturam eius trahitur. Sed deinde dicimus *a me incipit amare:* & *me incipit pænitere* &c. iuxta morem infinitorum, propterea quod aliorum actuum ſunt actus.

Sed ſi actus ſeruilis eſt plenus non tranſit in naturam infiniti: non enim dicimus, *me vult tædere*, ſed *ego volo me tædere*, dicimus me poteſt tædere, ob imperfectionem actus potendi: ſed non dicimus, me valet tædere, ob plenitudinem actus valentis; qui non alienatur à ſe in alium.

De infinitiuis.

Art. II.

PRopterea infinitiua volunt ante ſe accuſatiuum, quoniam reguntur ab alio verbo: cuius actum excipiunt tanquam cadentem in ſe, vt in perſonam patientem, etiam ſi non ſit patiens, vt *certum eſt me amare*; vbi actus certitudinis cadit ſuper me amantem.

Quando verbum aliquod caret præterito vel futuro infinito, reſoluitur per ly *vt*, aut *quod*, in ſubiũctiuum, quoniam vterque eſt modus coniunctus tribus primis tem-

porum rationibus, hic determinatè, infinitus verò indeterminatè, vt dictum eſt prius.

De Gerundiis.

Art. III.

GErundia reguntur à nomine ſubſtantiuo, & ſic ſunt genitiui caſus: aut à præpoſitione *Ad*, & hic accuſatiui: aut *in*, vel *pro* vel *de*, & ſic ablatiui, per ſe autem nihil ſunt niſi participium verbi nominiſque, & aliquando ſumuntur adiectiuè, aliquando ſubſtantiuè exiguntque caſus ſuorum verborum, & cum ſine præpoſitione dicimus, *tu ſtudendo ſis doctus*; ponitur inſtrumentaliter, aut formaliter in ablatiuo.

De ſupinis.

Art. IV.

SVpina etiam ſunt participiorum res, ſed indeterminatorum, more infinitiui, & propterea reguntur ab alio nomine & verbo tam actiua, vt *eo amatum*; quàm paſſiua, vt *mirabile dictu*.

De participiis.

Art. V.

SEx ſunt participia ſecundum rem, tria paſſiua vt amabile, amatum, & amandum, & tria actiua vt amatiuum, amans & amaturus. *Amabile* enim eſt quod poteſt amari & refertur ad amatiuum: quod poteſt amare. *Amatum* eſt quod actu amatur, & refertur ad amans actu. *Amandum* eſt quod amabitur, aut debet amari, & refertur ad amaturum, id eſt ad eum qui amabit, vel eſt vt amet. Quicumque aliter refert, fallitur.

Declaratio & correctio.

GRammatici non agnoſcunt amabile & amatiuum, ædificabile & ædificatiuum inter participia: & falluntur; hęc enim partem capiunt à nomine & partem à verbo: & regunt caſus ſuorum verborum: dicimus enim *hoc eſt amabile à te* Sed *amatiuum* non dicitur cum accuſatiuo quoniam de nomine plus ſapit quã de verbo, nam &

ly *amans* cum ſumitur nominaliter exigit genitiuum, non accuſatiuum; vt Petrus eſt *amans tui*, ſed etiam aliis participiis accidit. Participium autem futuri paſsiui tranſit, in gerundium ex præpoſitionibus & ſubſtantiuo ſubſequente nomine.

Hinc videmus quod quoniam à re egreditur actus idcirco à nomine egreditur verbum, vt ab *amore amor*, à patre patrizo, & deinde ab vtriſque participium, quando res cum ſuo actu concipitur ſimul, & à participiis gerundia & ſupina,& infinita præteriti & futuri; quidquid Grammatici non animaduertentes aliter docent.

NOTAMEN.

SVnt verba neutro paſſiua triplici actiuo participio inſignita, vt *cœnans, cœnatus, cœnaturus*: & duobus paſsiuis, vt *cœnatus* & *cœnandus*, vnde apparet quód actiuum præteritum deeſt plurimis verbis, ſicut paſsiuum preſens aliis multis. Quæ authorum paſſiua non fiunt, primis tribus ſunt contenta, vt *placens, placitus, & placiturus, ſolens, ſolitus, & ſoliturus*, quomodo autem agnoſcuntur ex natura actus paſsionis, & actionis, & actuationis, & exiſtentie nouerimus, vt ſupra.

De ratione comparatiuorum & ſuperlatiuorum.

CAP. VII. Art. I.

COmparatiua propterea exigunt ablatiuum, quod id, ad quod comparatur, ſe habet, vt inſtrumentum & forma, & menſura: vt tu es *doctior Petro*. Si autem ponatur ly quam cum nominatiuo, vt es *doctior quam Petrus*, ſubintelligitur verbum ſubſtantiale, *videlicet, doctior quam eſt Petrus.*

Art. II.

SVperlatiua verò exigunt genitiunm pluralis numeri, vel rei pluralitatem includentis, vt *tu es doctiſſimus Romanorum* vel *gentis Romanæ*, quoniam ſuperlatio non

refertur niſi ad numerum. Sed ſi dicas, *fortiſſimus ſuper Romanos*, tunc ſuperlationis actus bene exercetur per præpoſitionem circunſtantialem, vt dictum eſt, cum de præpoſitionibus ageremus.

De ratione participiorum, vniuerſalium, particularium & patronimicorum.

Art. III.

QVidquid Grammatici dicunt de nominibus partitiuis & vniuerſalibus, pertinet ad doctrinam de pronominibus: omnia enim hæc ſunt pronomina loco propriorum nominum poſita. Similiter & patronimica, vt dictum eſt ibi, ſunt pronomina gentilitia, vt *priamides*, *ceſarianus*, *dominicanus*, quæ aliquando abſque ſubſtantiuo intellecto nominum rationem habent adiectiuorum, ſicut ſuo in loco dictum eſt. Ratio denominationis iſtorum ex Grammaticorum vſu agnoſcenda eſt.

Ratio, qua genitiuum aut ablatiuum cum præpoſitione exigunt, patet ex regulis communibus: dicimus enim *quis veſtrum*, & *quis eſt vobis*, quoniam de numero vnum vel vnos ſubaudimus.

De figuris. CAP. VIII.

FIgurarum alia conſtructionis, alia verborum, alia ſententiarum.

De Figuris verborum & ſententiarum diximus in poetica, Rhetorica; ad has enim artes pertinent.

Figura conſtructionis propria Grammaticorum eſt cum à communi conſuetudine loquendi rationabiliter diſcedunt.

Sunt autem octo, *ſynthesis*, *prolepſis*, *antiptoſis* *enallage*, *euocatio* *zeugma*, *ſyllepſis*, & *appoſitio*.

1 Syntheſis reſpectu rei & non vocis fit vt *turba ruunt*, & *gens albi*: pro *turba ruit* & *gens alba*: vt *neſcio quid abſente nobis turbatum eſt domi*. In lingua vulgari plurima eſt hæc figura, nam pro *tu* ponitur *voi* & *voſignoria*.

2 Prolepſis cum totum in partibus præſumitur, vt *diſcipuli ſtudent: alius philoſophiæ, alius Grammaticæ* .ſ. ſtudet.

3 Antiptoſis ponit caſum pro caſu eleganter vt *Eunuchum, quem dediſti nobis quas turbas dedit.* Elegantius aut præponitur relatiuũ vt, *quem dediſti eunuchum, quas turbas dedit.* Et quidem dum actus paſſionis reſpicitur pluſquam actionis ponitur in accuſatiuo totum nomen cum pronomine. Similiter *quorum eges librorum, do tibi*, actus enim egendi plus ad ſe trahit quam dandi.

4 Ellaniſmus eſt quidam Gręcorũ loquendi modus: ſed tamen apud nos *ſpecificatio* dici poſſet & fit cum adiectiuum prædicati copulatur ſubiecto ſubſtantialiter, & prędicati ſubſtantiuum ponitur in ablatiuo vel accuſatiuo, vt *tu es albus dentes, vel dentibus*, hoc eſt *habes dentes albos* actiuè, vel *es dentibus albis*, tanquam inſtrumentali, aut formali prædicato, ſpecificat enim id quo tu es talis ſiuè formaliter ſiuè inſtrumentaliter, ſiue partialiter: dicimus enim *accinctus enſem, decoratus literis, &c.*

5 Euocatio eſt cum pronomen tacetur, & eius locum ſupplet nomen, vt *troes regamus*, pro *nos troes.*

6 Zeugma eſt cum vnum verbum vel adiectiuum ſeruit pluribus, vt *Pæni & Hannibal crudelis eſt*: vbi ly *eſt* etiam ly *ſunt* vicem gerit. Similiter & *pater & filij ſunt digni*, vbi ly *digni* etiam ly *dignus*, locum habet.

7 Sylleplis eſt, quando ſingularis numerus comprehenditur à plurali tanquam à digniori, vt *Dux* & *milites præliantur.* vel ſexus maſculinus comprehendit fæmininum, vt *Rex & Regina iuſti ſunt*. Aliquando etiam neutrum, vt *herus & mancipium ſunt boni.* Sed in inanimatis neutrum concipit maſculinum, & fæmininum, vt *ficus ficulnea*, & *pyrum, ſunt bona*, dicimus & *labor, & voluptas ſunt corpori vtilia*, ideſt *vtiles.*

8 Appoſitio fit quando ſubſtantiuo vni aliud apponitur, vt eius declaratiuum in eodem caſu, vt, *Effodiuntur opes, irritamenta malorum.* Quando autem non eſt declaratiuũ ſolet poni in genitiuo, vt ſuo in loco declarauimus.

FINIS.

Digitized by Google

THOMÆ CAMPANELLÆ GRAMMATICALIVM, LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

POſtquam de locutione locuti ſumus; de Scriptione, & Lectione ſermo debetur. Siquidem Grammatica eſt Ars rectè loquendi, & ſcribendi, & legendi. Triplex ergo illius actus, videlicet, dicere, ſcribere, & legere: licèt primum ſit ſolùm per ſe actus: ſcribere enim & legere eiuſdem accidentia propria.

Definitio ſcriptionis.

CAP. I. Art. I.

VIdetur quidem *ſcribere*, eſſe ipſum *dicere* permanens: *dicere* autem, *ſcribee* tranſiens. Hoc autem ex receptiuo inſtrumentali, non autem principali, accidit. Anima recipit principaliter orationem, tenetque: ſed per aërem, & cartam, vt per inſtrumenta dicentis. Aër autem,

Digitized by Google

cum ſit tenuis, figuraſque non habeat proprias, recipiatque facilè alienas, non retinet ob ſui inſtabilitatem, propterea ſermo in eo eſt ſcriptio tranſiens. Nec niſi ſemel audiens anima percipere poteſt. Vt autem pluries, certuſque, & obliuioni non obnoxius ſermo fieret; per lapidem, aut lignum, aut aliam quancunque ſolidam, conſtantemque molem, ideoque potentem ſeruare ſermonem, qui in aere euaneſcit, loqui Ægyptius Theuth, ſi Platonis Philebo credimus, adinuenit: licèt ſuccenſeant illi, quòd negligentiæ cauſam ſtudioſis dederit. Lucanus autem Phœnicibus id adſcribit. Philo & Ioſeph ante diluuium Enoch excogitaſſe in duabus columnis, memorant.

DISTINCTIO.

Literæ ergo inſolido aut inſunt, vt characteres Romanorum in cera: aut extant, vt Typographorum notulæ ferreæ; aut ſunt, vt hac in pagina ex coloris tetri, vel rubri leneatæ ſucco.

De imitatione rerum in dictionibus & ſcriptionibus.

Art. II.

Res in natura poſitæ imitando ideas Diuini intellectus ſunt veræ: *veritas* etenim, ait Aug. *eſt ſui principij ſimilitudo.* Intellectus humanus imitando res, quas percipit, ac proinde intelligendo eas, ſicuti ſunt, verus eſt. Conceptus enim obiecto, vnde concipitur, eſt ſimillimus. Sermo vocalis imitatur conceptiones, ſeu notiones mentis; vt in primo libro, & in Poetica latiùs demonſtramus. Scriptura tandem ſermonem vocalem, proptereaque ſcribendo, eas figuras imitari conuenit; quas exprimendo mentis notiones per inſtrumenta vocalia, ſcilicet, guttur, linguam, palatum, labia, denteſque,

in aere ſpirato figuramus. Hinc Alphabetum elementa vocis explanans inuentum eſt. At varium, atque multiplex apud nationes multas; quoniam imitari idem variis modulis inuenere.

Imitatio per characteres.

Art. III.

ALij quidem vno charactere ſcribunt vocabulum vnum; & hoc dupliciter contingit, vel delineatione imitando, ita vt ver. gr. *o*, ſignificet panem. & *v*, vinum. Sicut Chinenſibus vſurpatur; ex quibus ille doctior, qui plures characteres ſcit: quoniam plura vocabula & res. Aſcendunt autem characteres quaſi ad octies mille. Alij verò vtuntur figura conſimili, vt Ægyptij, vel ſymbolica; quemadmodum Chaldæi Planetas, & Zodiaci ſigna iis notant animalium figuris, qua in circuli partibus locantur, aut illorum aliquid pingunt, vt pro Tauro cornua Tauri; caudam Leonis pro Leone, &c. Sicut Aſtronomi ipſorum hæredes adhuc vtuntur; quemadmodum Ægyptij myſticè ſcribunt pro Deo, characterem Solis, qui Dei ſtatua eſt; pro vbertate cornucopiam, &c. Alij imitantur particulas vocis indiuiduas: vt Hebræi, Chaldæi, Latini, Græci, veruntamen charecteres ſcripſerunt parum imitantes. Vocales enim, quæ ſola arteria proferuntur, ſimplici linea ſcribenda eſſent: quod tamen in *O*, & *I*, ſolùm obſeruatur. Hebræi verò rectiùs pro vocalibus punctis, vtuntur; conſonantes autem figuris, quæ ſimiles ſunt inſtrumentis, quibus formantur: vt *M*, quoniam labiis compreſſis formatur, pingendum eſſet figura referente labia duo, *C*, verò, quoniam ſũmitate linguæ tangente dentes ſuperiores formatur, charactere id fingente delineandum: ſicut in Poetica docuimus: vbi quomodo cæteri characteres formandi eſſent à linguarum inſtitutoribus, & cui ſignificationi deſeruirent, conſiderauimus.

cum ſit tenuis, figuraſque non habeat proprias, recipiatque facilè alienas, non retinet ob ſui inſtabilitatem, propterea ſermo in eo eſt ſcriptio tranſiens. Nec niſi ſemel audiens anima percipere poteſt. Vt autem pluries, certuſque, & obliuioni non obnoxius ſermo fieret; per lapidem, aut lignum, aut aliam quancunque ſolidam, conſtantemque molem, ideoque potentem ſeruare ſermonem, qui in aere euaneſcit, loqui Ægyptius Theuth, ſi Platonis Philebo credimus, adinuenit: licèt ſuccenſeant illi, quòd negligentiæ cauſam ſtudioſis dederit. Lucanus autem Phœnicibus id adſcribit. Philo & Ioſeph ante diluuium Enoch excogitaſſe in duabus columnis, memorant.

DISTINCTIO.

Literæ ergo in ſolido aut inſunt, vt characteres Romanorum in cera: aut extant, vt Typographorum notulæ ferreæ; aut ſunt, vt hac in pagina ex coloris tetri, vel rubri leneatæ ſucco.

De imitatione rerum in dictionibus & ſcriptionibus.

Art. II.

Res in natura poſitæ imitando ideas Diuini intellectus ſunt veræ: *veritas* etenim, ait Aug. *eſt ſui principij ſimilitudo.* Intellectus humanus imitando res, quas percipit, ac proinde intelligendo eas, ſicuti ſunt, verus eſt. Conceptus enim obiecto, vnde concipitur, eſt ſimillimus. Sermo vocalis imitatur conceptiones, ſeu notiones mentis; vt in primo libro, & in Poetica latiùs demonſtramus. Scriptura tandem ſermonem vocalem, proptereaque ſcribendo, eas figuras imitari conuenit; quas exprimendo mentis notiones per inſtrumenta vocalia, ſcilicet, guttur, linguam, palatum, labia, denteſque,

in aere ſpirato figuramus. Hinc Alphabetum elementa vocis explanans inuentum eſt. Atvarium, atque multiplex apud nationes multas; quoniam imitari idem variis modulis inuenere.

Imitatio per characteres.

Art. III.

ALij quidem vno charactere ſcribunt vocabulum vnum; & hoc dupliciter contingit, vel delineatione imitando, ita vt ver. gr. *O*, ſignificet panem. & *V*, vinum. Sicut Chinenſibus vſurpatur; ex quibus ille doctior, qui plures characteres ſcit: quoniam plura vocabula & res. Aſcendunt autem characteres quaſi ad octies mille. Alij verò vtuntur figura conſimili, vt Ægyptij, vel ſymbolica; quemadmodum Chaldæi Planetas, & Zodiaci ſigna iis notant animalium figuris, qua in circuli partibus locantur, aut illorum aliquid pingunt, vt pro Tauro cornua Tauri; caudam Leonis pro Leone, &c. Sicut Aſtronomi ipſorum hæredes adhuc vtuntur; quemadmodum Ægyptij myſticè ſcribunt pro Deo, characterem Solis, qui Dei ſtatua eſt; pro vbertate cornucopiam, &c. Alij imitantur particulas vocis indiuiduas: vt Hebræi, Chaldæi, Latini, Græci, veruntamen charecteres ſcripſerunt parum imitantes. Vocales enim, quæ ſola arteria proferuntur, ſimplici linea ſcribenda eſſent: quod tamen in *O*, & *I*, ſolùm obſeruatur. Hebræi verò rectiùs pro vocalibus punctis, vtuntur; conſonantes autem figuris, quæ ſimiles ſunt inſtrumentis, quibus formantur: vt *M*, quoniam labiis compreſſis formatur, pingendum eſſet figura referente labia duo, *C*, verò, quoniam ſūmitate linguæ tangente dentes ſuperiores formatur, charactere id fingente delineandum: ſicut in Poetica docuimus: vbi quomodo cæteri characteres formandi eſſent à linguarum inſtitutoribus, & cui ſignificationi deſeruirent, conſiderauimus.

S ij

De numero figurarum.

Art. IV.

Characteres tot eſſe debent, quot ſufficiant ad omnẽ expreſſionem. Ideoque ad viginti octo in primo Libro illos reduximus: quorum viginti duo conſonantes, ſic dictæ: quoniam inſtrumentorũ verberantium aerem concurſu formantur. Item quoniam coniungi non poſſunt, niſi per vocales; vt Plato in Sophiſta putat. Arabes etiam viginti octo habent omnes conſonantes pro eorundem ſonorum differentiis exprimendis; in quo abundant. Tres autem vocales, quibus tamen vtuntur vt quinque, ſitu, ordinéque variantibus. Hebræi viginti duas conſonantes, ſiquidem pro vocalibus, punctis vtuntur, variatis quidem modulis decem ſimplicibus, vt ipſi putant, tribus verò compoſitis, diphthongorum inſtar. Nobis autem in Italica lingua hac ratione tot eſſent diphthongi, quot vocalium copulæ, vt planum eſt. Galli pluribus diphthongis vtuntur. Græci viginti quatuor habent figuras: quarum ſeptem ſunt vocales, quoniam *O*, & *E*, ſtrictè & amplè apud eos, ſicut & in noſtra vulgari lingua, proferuntur. Nationes excedentes hunc numerum viginti octo, non vidi, niſi Iaponenſes, qui quadraginta octo litteras habent; quod equidem inde euenire puto: quoniam conſonantes duas conflant in vnam, quemadmodum nos X, pro *S*, & *C*, vtimur. Sic poſſemus litteras alias duplices facere: vt pro *B*, *L*, ſit character vnus: alius pro *B*, *R*, alius pro *C*, *H*, &c. ſicuti vtimur *con.* & *run.* 9. & ꝛ. pro tribus litteris: atque 2 pro duabus &c. Quæ obuia ſunt ſyllabarum varietatem perpendenti: ſiquidem, vt dictum eſt in primo libro, aliæ ſyllabæ conſtituuntur ex vocali vna, vt *A*, aliæ addunt vocali conſonantem, vt *Ab*, aliæ duas, vt *Ba*; aliæ tres, vt *ſt*, aliæ quatuor, vt *ſtro*, aliæ quinque, vt *trans*, aliæ ſex, vt *ſtirps*. Nullibi autẽ plus vna vocali, niſi in diphthongis.

Germanorum verò & Polonorum lingua ſeptem & octo conſonantes vni vocali affigunt. Cuius rationem in Phyſiologia diximus. Non rectè tamen Ariſtoteles ſyllabas poſſe ex ſolis conſonantibus fieri docet; nullum enim ſonum habent, niſi ex vocali, cui adſtant conſonando.

Poſſunt etiam literę per puncta multiplicari: vt Arabes & Hebræi faciunt, vt *P*, cùm puncto ſeruiat pro duplici *P*, ſimiliter & vocales: vnicuique ergo regula eſt vſus: Philoſophis autem ratio.

Regula figurandarum literarum
Art. V.

DEbent in ſe literæ apparentiam habere elegantem, claram, diſtinctionem ab inuicem perſpicuam. Item occupare modicum ſpatium, nec ſe inuicem impedire. Propterea vocales punctis, & ſitu vtiliores, quàm figuris.

Formoſi characteres Arabici, & miri: ſed protenſi ſpatium multum occupant. Occurrunt puncta huic defectui. Hebraici graues, ſed non adeo diſtincti, nec figuratu faciles: Latini diſtincti, clari: at non ſatis elegantes: Græci, clari, formoſi, exigui, modicum occupantes ſed ex parte complicati. Aliarum nationum Alphabeta conſulantur.

Documentum de poteſtate literarum.

LIteræ Latinæ pro literis tantùm valent: Græcæ pro literis & numeris; *Alpha* enim dicit *A*, & *vnum*: Hebraicæ pro literis, & numeris, & vocabulis: *Aleph* enim ſignificat *A*, & *vnum*, & *principem*; Beth *B*, *duo*, & *domum* &c. Propterea ex literis Rabbini philoſophantur noſtri vix Anagrammata eliciunt.

Digitized by Google

De ratione ſcribendi per vſitatas literas.

CAP. II. Art. I.

QVoniam caremus Alphabeto rationali imitante prorſus inſtrumenta; nec ſperamus illud niſi à nouę linguæ conditore; qui vocibus res, & voces characteribus ad amuſſim imitetur. Vnde facilè rebus inſpectis ipſis diſcerent homines duce ſimilitudine, legere, ſcribereque: donec ergo & linguam, & characteres proprios Philoſophis edere non datur, vtendum conſuetis in ſcribendo. Pro quo ſequentes dantur canones.

1 Literas claras à propria figura non deſciſcentes delineabis, vna continuata dimenſione; quæ incipiet, vnde faciliùs duci poteſt per totam calamus.

2 Literas maiuſculas & minuſculas obſeruabis in omni lingua, quamuis Hebræis id non vſurpetur. Maiuſculis vteris in principiis orationis, & in omnis periodi principio, & nominum propriorum exordiis. Dicimus propria indiuiduorum, præſertim humanorum, & rerum nomen elaturam ſortientium indiuidualem; vt Petrus homo, & Brunellus canis. Item earum rerum, de quibus ſermo attexitur, quæcunque ſint, erit maiuſcula exordiens figura. Cum enim tracto de Sole, aut de Aqua, aut de Iride in Phyſiologia, dico Sol, Aqua, Iris, in toto tractatu. Nomen autem DEI totum majuſculis pietas ſcribendum docet.

3 Omnes literæ vnam dictionem componentes, ſimul ponantur; nec inter eas punctum, nec ſpatium interuenire licebit, ad retinendam ſigno rei vnitatem. Omne enim ens neceſſariò vnum eſt. Dantur in vulgari lingua apud nos, & Arabes literarum copulæ eiuſdem vocabuli; at extremæ figuræ præcedentis extenſio ad principium conſequentis, non inepta, ſi perſpicuitatem lectionis non

interturbat: alioquin fugienda. Rectè Typographi huiuſmodi complexus omnes ſuſtulere.

4 Si quando in fine verſus non poteſt terminari dictio, Arabes præcedentem extendunt. Si poteſt finalis recipere extenſiones: ſin minùs, ampliant medias. Aliæ verò nationes apponunt notulas, quibus abſolutam non eſſe dictionem, ſignant, vt in noſtra ſcriptione apparet. Vbi præterea notabis, quod vna litera, quç eſt in fine verſus ſpatium non habet, in quo ſcribatur, non eſt ponendo in principio ſequentis: ſed vel coarctanda cæteris, vel integra ſyllaba, ſi tamen non eſt vnius characteris, aſportanda ad ſequentis verſiculi exordium. Francis tamen contrarius eſt vſus.

5 Omnes dictiones, & ſingulæ ſeorſum ab aliis, non per puncta interpoſita, ſed per ſpatiola diſtinguantur, ne confuſio ſenſuum fiat. Spatiola verò inter literas eiuſdem dictionis ſint æqualia: ne videantur dictiones duæ.

6 Cauſa breuitatis ſolent, vbi duplicanda eſt eadem litera, apponere punctum Hebræi medium in omni conſonanti, nos titulum ſuperponimus: ſed ſolùm in *N*, & *M*, duplicationem exigente, & ſolũ ſuper vocalem, aut cæſuram conſonanti cauſa breuitatis. Sed aliter alij ipſa vtuntur. Conſulendus eſt vſus. Nam, *per*, ſcribimus ſic ꝑ: *præ*, ꝓ, *pro*, ꝓ. Similiter etiam vſus eſt in dictionibus ſeruandus. Nam pro dictione literam aliquando ſcribimus. Siquidem pro enim, ſcribimus .*n*. pro autem .*a*. vtrique punctatum: pro verò .*v*. conſimiliter aliquando paucis literis pro multis, vt pro vniuerſaliter, *ūlr*. pro, *quoniam*, qm̄.

7 Eſt etiam vſus Arabum, vt aliter eamdem literā formēt in principio, aliter in medio, aliter in fine. Noſtrates ſolum *M*, in fine deflectunt: nam pro *m*. vtuntur ꝫ. vt *Inquaꝫ*.

8 Obſeruandum eſt, ne eadem abbreuiatio aliter alibi ſignificet: ſi enim confuſionem parit: vnde ruditer quidam, loco *per*, & *præ*, vtuntur *p*: & ſi quis nouam abbreuiaturam intrudit, perpetuo ea vtatur, ſemel tamen ita ſcribat clarè: vt in aliis dictionibus illa prima ſcriptio ſit lumen.

9 Ponendæ etiam ſunt notulæ tonorum, qui dicuntur accentus, vt pronunciatio non aberret. Sunt autem tres, *acutus*, qui acuit, eleuatque ſyllabam: *grauis*, qui deprimit: *circunflexus*, qui componitur ex acuto, & graui. Pluribus abũdant Cocincinenſes, quoniam illis monoſyllaba, ſunt omnia vocabula, & plura ſignificant, pro plurali varietate accentuum. Teſte P. Borro.

10 Ponitur accentus ſuper vocalibus: quoniam vocales ſunt ſyllabarum ſubſtantia, & anima; conſonantes materialiter ſe habent, & accidentaliter quodammodo vel tanquam corpus.

11 Cum aliqua vocalis in fine dictionis cadit per ſynalæpham, vtimur in lingua Italica accentu ſurſum retorto. Græcis quoque vſurpatur, Latinis raró, niſi vbi cadit *ſ.* ſemiuocalis apud Lucretium, qui dixit, *ſopitu' quiete*: pro *ſopitus.*

Appendix ad 1. *Art. Cap.* 1.

QVÆSTIO.

CHaldæi, Arabes, Hebræi à dextra parte ſcriptionem exarant ad ſiniſtram: Græci, Latini, & alij è contra. Contenditur, vtrum rectius. Antiquitas, authoritaſque ſacræ linguæ fauet illis: iſtis verò Phyſis. Magis enim ſecundùm naturam eſt ab imperfecto & ſiniſtro ad perfectum dextrumque ire. Metaphyſis è contra. Præcedit enim ſemper optimum perfectiſſimum, trahens materialia de imperfecto ad perfectum.

Si mundi poſitionem ſpectes Pythagorico ritu, quem nos, dum ſcribimus, noſtra poſitione imitari debemus: Scriptio enim quidam motus, cœli motum imitans: dextrum eſt polus Boreus: ſiniſtrum Auſtrinus. Et ſic nos, ad Occidentem vultu ſpectante ſcribere oportet. Ergo inciperemus à ſiniſtro ad dextrum, imitantes motum latitudinis, tanquam ſi ex Auſtrali plaga cœpiſſet huiuſmodi motus: ſicuti in Phyſicis putabamus. Qui autem putat

tat ncepiſſe ſolùm verſus auſtrum moueri ab initio, vti nunc viciſſim mouetur; vtique à dextro incipere ſcriptionem putat. At ſi, quod Moſes in caſtrametatione obſerua t, obſeruemus: dextrum erit Occidens: Ariſtoteli verò Oriens. Et ex his imitatio apta magis. Scriptor enim, longitudinis motum velocem, potiuſque latitudinis obſeruat etiam Lunaris. Propterea ſic ſcribendo, & qui vultum habet ad Auſtrum, ſcribit à dextro ad ſiniſtrum, ideſt ab ortu in occaſum, in ritu Græco & Latino. Et è contra in ritu Chaldaico. Qui ad Boream ſpectat, ab occaſu in Latino, ab ortu in Chaldęo.

Alii conſiderant commoditatem ſcribendi & facilitatem. Quæ melior conſtat à ſiniſtro ad dextrum: quoniam manus à centro circunforentiam fertur, vbi inuenit finem. Attamen poteſt addi tertius & quartus modus: vt ſi ſcribas ab alto & imum paginę, vt in tolo 5. Iohan. Later. Romæ factum vidimus. Et in verſibus ſybillinis & è contra. Hinc noua quęſtio, & conſimilis reſolutio.

De partitione & perſpicuitate per puncta, lineaſque oſtenſa.

Art. II.

IN ſtructura orationis interueniunt puncta: & punctum cum lineola adunca: & lineola illa ſolitaria. Hoc autē inde fit, quoniā oratio triplex: alia ſimplex, vt ego ſcribo: alia compoſita, vt ego ſcribo: dum tu dictas: alia decompoſita vt Epigramma, & Ilias Homeri, oratio Ciceronis pro lege Manilia. Quarum aliæ tribus, aliæ multis, aliæ pluribus & plurimis conſtant periodis. Oratio ſimplex nullum patitur punctum, nec diſtinctionem, niſi vocabulorum per intercapedines paruas: hac vtuntnr Logici, vt, *omnis homo eſt animal rationale.* Oratio compoſita diuiditur in duas coniunctas per copulatiuam notam: vt *Ego dormio, & tu vigilas*, vel per diſiunctiuas; vt, *hodie vel ſere-*

Digitized by Google

nat, vel ningit: vel per conditionalem: vt, *ſi veneris ad me, dabo tibi librum*: aut per localem, vt. *vbi theſaurus, ibi & cor*: aut per temporalem, vt, *quando magiſter legit, diſcipuli audiunt*: aut per comparatiuum: vt, *fluctus in mari, ſicut venti in aere*: aut per cauſalem: vt, *quoniam non pluit, ſteriles ſcunt campi*; aut per relatiuam; vt, *mercatores lucrati ſunt multum; qui tamen laborauerunt*. Et horum fit diſtinctio per lineas commata vocatas.

Oratio decompoſita conſtat ex periodis plurimis: periodus enim fit, cum ex finali puncto, vel exordio in finem orationis perfectæ abſque ſuſpenſione audientis peruenimus. Ibi punctum facimus: omnes ergo periodi punctis adſtringuntur, vt in prima Ciceronis Epiſtola. *Ego omni officio, ac potiùs pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus; mihi ipſi nunquam ſatisfacio*, &c. At periodus diſtinguitur per cola & commata apud Ciceronem. Cola ſunt partes periodi maiores: quarum quælibet quaſi perficit orationem, & in dicto exemplo terminatur in ly *omnibus*. Et horum diſtinctio nobis fit per puncta duo, aut per lineolam cum puncto. Commata verò ſunt partes minores, ex quibus cola conficiuntur, licèt non omnia ſemper, vt in dicto exemplo.

Vbi poſtquam dixit *omni officio*, addit, *ac potiùs pietate*, quod diſtinguitur à priori parte per lineã. Conſiderandũ eſt etiam, quod vbi diſſidium maius eſt inter commata, apponendum eſt punctum cum lineola: vbi minús, lineola ſine puncto. Similiter in diuiſione compoſitorum, aliquando puncto cum linea, vt, *cum magiſter legit, diſcipuli audiunt*: aliquando duobus punctis: vt, *Rex caſtigauit milites: qui fugerunt de prælio*. Hinc eſt quod ante aduerſatiuam ponuntur puncta duo, ſi non eſt completa periodus in vno. Quando maximè aduerſatur, vt, *Petrus eſt doctus: ſed filius eius ignorans*. Aliquando lineola, vt, *Petrus eſt doctus quidem, ſed non valde*. Similiter ante relatiuam eſt lineola in modico, vt, *Petrus, qui currit, monetur*. In multo, ſunt puncta, vt ſupra. Similiter ponitur lineola ante notas copulatiuas, quando copulas ſtringit: vt, *Petrus currit*

& mouetur,quãdo non multum, puncta,vt,*petrus carrit: & ſol properat ad occaſum.* Aliquando nihil, ſi validiſsimè copulat, vt, *Petrus eruditus & clarus & nobilis*, ſed & &c. idque magis,vbi deeſt copula,abeſto & lineola.

Ponitur etiam punctum, vbi dictio eſt nota; & ſignificat per vnam literam; vt M.T. Cicero: & D.Franceſco: & vbi per plures vt Cic. pro Cicero: & Franc. pro Franciſco. Et in his valet conſenſus ſcribentium, & ratio breuietatis.

De lect ione.

CAP. III.

Art. I.

LEgere autem, eſt oculis,qu ſcripta æſunt, colligere in mente,ac mox per linguam collecta iterùm pronunciare. Itaque eſt circulus, ex *dicere*, *per ſcribere*, *& legere ad ipſum dicere.* Oculns ſenſus lectionis: auditus dictionis.

1 Qui ergo legit, priùs diſcat characterum ſignificationes & pronunciationem. Quædã enim cum gutture, vt vocalia: quædam lingua, & palato, vt conſonantes, & ſemiuocales: & quædam labiis, vt mutæ, pronunciantur. Similiter quid valeant puncta,&aſpirationes,docendi ſunt, qui legere diſcunt, iuxta primi libri præcepta.

2 Mox quem ſonum, quæ vocalis,cum qua conſonante, faciat. Vinculum enim conſonantium vocalis eſt. Facilè autem addiſcunt,ſi conſonans eundem ſonum ſeruet cum omni vocali. Hinc fit, vt, quoniam caremus altero, C, non poſſint facilè noſtram nationis alienæ linguam, addiſcere. Aliter enim pronuncio, C, cum A, & aliter C, cum E, ſimiliter, G, vt notum eſt. Vnde deriuationes verborum, & caſus nominum fallunt. Cum audiſſet Regis Æthiopię filius, *lego*, pronunciabat, *leghere*,

deriuationem falſam exoſus. Et pro *cæco*, *cœcio* dicebat, vt C, ſecundum eſſet primo ſimile.

Nos autem hæc non cogitamus, vſu ducti: & quia pueri noſtri neſciunt dubitare, ſed authoritate trahuntur.

3 Priùs quidem ſimplicibus ſyllabis, vt *Ba*, deinde compoſitis, vt *Bra*, aſſueſcant.

4 Tandem vt dictiones totas pronuncient diſtinctas, non mixtas cum aliis, prout in copulando dicere, aſſuefaciendi ſunt. Mox enim vſus, vt celeriter legant, præſtabit: veluti Citharædi, vbi primùm elementa, & diſcrimina ſonorum, & conſonantias calluerint, in eiſque aſſueuerint.

5 Item quomodo pronuncianda interrogatio, quomodo admiratio, & quomodo leuis oratio.

6 Item in periodi fine pauſandum.

7 Item diſtinguant legendo cola & commata, illa magis, iſta minùs. vt ſenſum non confundant, nec diſſocient: vtrumque enim vitioſum.

8 Qui autem carmina legunt, carmineis pedibus quaſi incedant, nec ſenſum obſcurent metri amore: qui proſas, numeris, qui Philoſophica grauiter.

9 Item quæ abbreuiationes ſint in vſu, & quomodo eæ notandæ. Aliæ enim aliis nationibus.

10 Item quibus accentibus ſint pronunciandæ ſyllabæ vltimę, & penultimæ: & monoſyllaba in vocalem deſinentia: & hoc ad quantitatem ſyllabarum ſpectat, ex Artemetrica.

Quæ voces quibus verbis deſcribendis ſunt aptæ, in Poëtica inuenies.

Præceptum.

Art. II.

CVm nouam linguam diſcere legendo cupis: pone ſeriatim vocabula nota tuę lingue, tot, quot ſunt literæ eius, quam addiſcis: ita vt primæ literę vocabulorum

iaceant ſecundum ſeriem Alphabeti diſcendi. Dictiones autem tuæ linguæ literis propriis priùs, deinde alienis alternatim exurabis. Tunc enim mira facilitate in vno die quibuſque legere addiſcet. Cognita enim ſunt lumina ignoratorum.

De explicatione ſermonum Grammaticali.

CAPVT IV.

1 NOn modo Grammatici videtur officium, tradere rationem rectè loquendi & ſcribendi & legendi, ſed inſuper declarandi ſermonem ſiue dictum ſiue ſcriptum à quocunque autore.

2 Hoc quidem verum, quoniam omnis Autor Grammaticus primo eſt, & mox Philoſophus Rhetor, Logicus, Poeta, Mathematicus, Hiſtoricus, Metaphyſicus, Theologus, &c. nemo enim ſcribit in quacumque ſcientia, niſi Grammatico & congruo ſermone. At plura præſumit Grammatica, Philoſophica, quàm ciuilis.

3 At cum omnis ſcientia propriis quibuſdam vtatur vocabulis, quæ apud vulgus alium faciunt ſenſum, res quoque de quibus tractant ignotæ ſunt vulgo, vt in Theolog: & Aſtron. patet. Propterea non puto Grammatici eſſe ciuilis omnes ſermones enucleare, ſed tantum vulgares familiares, qui in epiſtolis & hiſtoriis continentur. Adde etiam in Poetis & Oratoribus. Teſte Cic. 1. de orat. Ij enim propius ad vulgi inſtructionem adcedunt.

4 Nihilominus dicendum, quòd exponere poetas & oratores non ſatis valent, niſi qui artem poeticam & oratoriam etiam didicere: ergo non puri Grammatici eſt oratio ipſorum.

5 Plato etiã in cratilo docet impoſitiones vocabulorum non eſſe Grammatici, ſed ſapientiſſimi Dialectici, ideſt Metaphyſici rerũ inuentoris & ſcientiarum ordinatoris.

6. Prius enim oportet res ſcire, ac deinde nomina rebus

ſcitis imponere: Grammaticus ergo conſeruat, enucleat non inuenit nec imponit. Inuentor bombardæ dedit bombardæ nomen, & noui hemiſpherij Americus Americam dixit: & Iouis pediſſequos planetas vocat Galileus Mediceos: non quidem ex rei natura, ſed placito humano, ſæpeque caſu.

7 Nomina quidem debent ab ipſis rebus nominatis exprimi; vt bombarda à bombo ardente huius inſtrumenti, & lapis à lædendo pedem, & ſol quia ſolus lucet. Sed quoniam rerum eſſentiæ latent, & proprietates ſunt innominatæ, & confuſæ: & philoſophi rerum inueſtigatores coguntur vulgari vti ſermone, & Principes ad libitum ſine arte imponunt nomina, & à ſe, & ab euentu, ſæpè: non poteſt certa ſcientia fieri de ipſorũ impoſitione nec facta ſeruari; quamuis in hoc Hebræi ſint cæteris tenaciores. Item quoniam quotidie voces torquentur, mutilantur, breuiantur, producuntur, transferuntur. vt ly, Ioannes in Hebræo, dicitur *Iean* Gallicè, Ans Germanicè, Grouanni in Etruria: Ianni in Calabria, Cianni Partenopeis: creſcit difficultas.

8 Grammaticus ergo non declarabit quidditates rerum per vocabula ſignatarum: hæc enim pertinent ad ſcientias illarum rerum: ſed tantummodo vocum ſignificationes, & ſtructuram orationis. Vnde Plato, profanos vocat Grammaticos, qui vocabula Theologorum declarare præſumunt, magis autem ſi & irridere. Idem S. Greg. &c.

9 Propria autem Grammaticorum declaratio eſt etymologia, quæ non reſpicit quidditates, ad quas nomina imponuntur, ſed vnde imponuntur. Cicer. 1. Acad. & qua de cauſa, & à quibus & quando, ſi potis eſt.

10 Et quoniam vocabula apud alios Autores aliarum ſcientiarum & apud vulgus aliis temporibus aliter ſignificant, vt apud Plautum *Aula* erat *Arcula*, & quaſi *olla*, apud Virgil. eſt maxima ædiũ regiarum. Item ius apud Iuriſperitos eſt *lex*, apud Oeconomos eſt *brodiũ*, vnde vulgo ſeruis diſtributio quotidiana dicitur *la ratione*. Quæ Phy-

ficis eſt *pars animæ*, Logicis *argumentatio*, Soloni *lex*, item *hypoſtaſis* Medico eſt *ſedimentum* vrinç: Græcis eſt *ſubſtantia indiuidua*, Theologis *perſona*: perſona autem Comicis eſt *larua* &c. Propterea Grammaticus iſthæc omnia ſcire & declarare debet, & quare alij aliter vtuntur; & confuſionem ſermonis tollere quantum poteſt.

11 Item figuras Grammaticales, etſi poteſt etiam Rhethoricas & poëticas dicet, & conſtructionem orationis, & varios dicendi modos rem eandem, & enucleandi de lingua in linguam: id quod dicitur interpretatio.

12 Vtitur enim Grammaticus etymologia: interpretatione, deſcriptione, & definitione aliquando, ſiue circumlocutione, quando vocabulum certum non habet, vel res vocata, eſt ignota.

13 Etymologia docet vnde vox imponitur, & qua ratione. Addetque quas paſſa eſt mutationes apud multos. Interpretatio de lingua in linguam fert notitias, & de proprietate ad metaphoras, & è conuerſo. Deſcriptio rem ſignificatam per vocabulum monſtrat ex effectibus, & ſimilitudine aliarum, & quibuſcumque poteſt adminiculis. Definitio per ſimilitudinem, & diſſimilitudinem proprias, eſſentialeſque, vt per genus & differentiam. Circumlocutio per multa vocabula vnum declarat.

14 Item notabit Grammaticus ſynonima, vniuoca, æquiuoca, & denominationes. Ad quas reducitur deriuatio vocabulorum ex vocabulis, & caſuum ex nominatiuo: & temporum ex primis præteritis & futurit, vt notat Gellius non ſemel. Item compoſitiones, & particulas, eorumque vſus, vt in 1. lib. notatum eſt. Item quæ pars orationis eſt quælibet dictio, quem locum habet in ſtructura: & quem caſum exigit, &c.

15 De carminis & accentus notitia dicemus in poetica, quæ neceſſaria eſt Grammatico ad docendum pronunciationes. Item de figuris orationis in Rhetorica eſt ſermo: quæ neceſſariæ ſunt ad ſermones eorundem enucleandos. De figuris vocabulorum & ſtructuræ hoc in loco extat ſyntagma.

Appendix de philoſophicæ linguæ inſtitutione.

CAP. V.

SIquis nouam linguam philoſophicè conſtituere vellet formare literas debet conſimiles inſtrumentis: & ſufficientes abſque variatione in copula vocalium cum conſonantibus, vt in 1. lib & in Poëtica docuimus.

2 Imponere nomina ex rerum natura & proprietatibus.

3 Verba omnia ex nominibus deriuare & vnius coniugationis omnia excepto ſubſtantiuo: & omnia tempora omnibus tribuere, & ordinare ea ex actibus eſſendi, exiſtendi, operandi, agendi, & patiendi.

4 Participia præteriti, & præſentis, & futuri tam actiua quam paſſiua, tam actualia quam potentialia.

5 Pronomina omnia iuxta omnes ſpecies ſuas: & non diſſidentia.

6 Aduerbia ex modis, locis, temporibus & circunſtantiis actuum addere.

7 Adnomia vero ex circunſtantiis & reſpectibus.

8 Coniunctiones temporales, locales, ſociales, diſſociales, continuatiuas, conditionales, & alias, vt ſuo in loco dictum eſt.

9 Caſus omnes diſtinctos in fine, & articulos ponet.

10 Æquiuoca, ſynonima, & metaphoras abolebit: cunctis rebus proprium dabit vocabulum, vt tollat confuſionem, quæ videtur pulcra cum ſit vitium in olitum: hæc omnia in libris hiſce tribus liquido conſtant, & ex Metap. lib. 1. altius conſtant.

APPENDIX.

ARs menſurandi verſus in poetica poſita eſt. De ſyllabarum quantitate ſufficit quod Grammatici ſcribunt rationes autem à poetica petantur.

FINIS

Digitized by Google